MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

LIUDMILA MILOVIENĖ

KREDITAVIMO SISTEMA. KREDITAVIMO PRODUKTAI, PROCESAS BEI PROCEDŪROS

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
lekt. G.Preidys

VILNIUS, 2008

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA

KREDITAVIMO SISTEMA. KREDITAVIMO PRODUKTAI, PROCESAS BEI PROCEDŪROS

Finansų rinkų (Verslo nuosavybės ekonomikos) magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S110

Konsultantas
_____ doc. dr. L. Šadžius
2008 12

Vadovas
_____ lekt. G.Preidys
2008 12

Recenzentas
_____
2008 12

Atliko
VNEmn7-01 gr. stud.
_____ L. Milovienė
2008 12

VILNIUS, 2008

TURINYS

ĮVADAS 6
1. ESAMA BANKININKYSTĖS PADĖTIS 8
1.1. Lietuvos bankininkystės raida 8
1.2. Komercinių bankų vaidmuo Lietuvos ekonomikoje 11
2. KOMERCINIŲ BANKŲ KREDITAVIMO SISTEMA / KREDITO POLITIKA 13
2.1. Literatūros šaltinių analizė 13
2.2. Kreditavimo esmė ir principai 16
2.3. Banko kreditavimo politika ir kreditavimo organizavimas 17
2.4. Kreditų formos bei rūšys 19
3. LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ KREDITAVIMO SISTEMOS ANALIZĖ 22
3.1. Stipriausieji šalies bankai 22
3.2. Lietuvos komercinių bankų kreditavimo produktai 26
3.2.1. Būsto kreditai 29
3.2.2 Vartojamosios paskolos 32
3.2.3. Paskolos verslo įmonėms 34
3.3. Lietuvos komercinių bankų verslo kreditų teikimo procesas 35
3.3.1. Paraiškos priėmimas 36
3.3.2. Skolininko kredito rizikos įvertinimas 38
3.3.3. Sprendimo priėmimas 42
3.3.4. Kredito sutarties sudarymas 43
3.3.5. Kredito išmokėjimas 44
3.3.6. Kredito administravimas ir priežiūra 45
3.3.7. Kreditų peržiūros 46
3.4. Kreditavimo rizikos mažinimo būdai ir jų vertinimas 47
3.5. Lietuvos bankų paskolų portfelis 55
3.5.1. Paskolų portfelio kitimo tendencijos 55
3.5.2. Tyrimo problema, tikslai ir uždaviniai 59
3.5.3. Tyrimo kintamųjų tarpusavio priklausomybės ryšio įvertinimas 59
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI 66
LITERATŪRA 68
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS 71
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA 73
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA 74
PRIEDAI 75

LENTELĖS

1 lentelė. 2004-2007 m. Lietuvos BVP ir paskolų portfelio dinamika 12
2 lentelė. Paskolų formos ir rūšys 20
3 lentelė. Lietuvoje veikiančių bankų pelnas 22
4 lentelė. Koreliacijos koeficientų interpretacija..... 60
5 lentele. AB banko „Hansabankas“ koreliacijos koeficientų matrica..... 61
6 lentelė. AB DnB Nord banko koreliacijos koeficientų matrica 61
7 lentelė. AB SEB banko koreliacijos koeficientų matrica..... 62
8 lentelė. Koreliacijos, tarp visų Lietuvos bankų paskolų portfelio bei atskirų banko kreditavimo produktų, koeficientų matrica 62
9 lentelė. AB banko „Hansabankas“: regresinės analizės koeficientai ir lygtis..... 63
10 lentelė. AB DnB Nord bankas: regresinės analizės koeficientai ir lygtis 64
11 lentelė. AB SEB bankas: regresinės analizės koeficientai ir lygtis..... 64
12 lentelė. Lietuvos bankai: regresinės analizės koeficientai ir lygtis 65

PAVEIKSLAI

1 pav. Suteiktos naujos paskolos nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams, mln.Lt. 11
2 pav. 2004-2007 m. BVP ir bankų suteiktų paskolų santykis 12
3 pav. Banko kreditinės politikos schema 19
4 pav. Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą 2007 m. pabaigoje 23
5 pav. Bankų skyriai ir vidutinis aptarnaujamų klientų skaičius 2008 m. III ketv. pabaigoje 24
6 pav. Bankų pasiskirstymas pagal išduotų mokėjimo kortelių bei įrengtų bankomatų skaičių 2008 m. III ketv. duomenimis 24
7 pav. Lietuvos bankų 2008 m. III ketv. kortelių apyvarta ir vidutinė vienos kortelės apyvarta 25
8 pav. Lietuvos komercinių bankų 2008 m. III ketv. indėlių rinkos dalis 26
9 pav. Paskolų dalys ekonominiams veiklos sektoriams 27
10 pav. Lietuvos komercinių bankų būsto kreditų portfelis 31
11 pav. Būsto paskolų palūkanų normos svyravimai 32
12 pav. Vartojimo kreditų palūkanų normos svyravimai 33
13 pav. Faktoringo schema 35
14 pav. Pagrindiniai kreditavimo proceso etapai 36
15 pav. Kreditavimo sprendimų priėmimo schema 43
16 pav. Lietuvos bankų paskolų portfelio 2001-2007 m. kitimo tendencijos 55
17 pav. Paskolų portfelio ir paskolų kokybės kitimo tendencijos 56
18 pav. Trumpalaikių ir ilgalaikių paskolų santykinė dalis, proc. 57
19 pav. Paskolų portfelio struktūrą pagal skolininką 57
20 pav. Didžiausių Lietuvos bankų paskolų portfelio pasiskirstymas pagal produktą 58

ĮVADAS

Svarbiausia ekonomikos vystymosi sąlyga yra finansinės sistemos pastovumas, kurios branduoliu galima vadinti komercinę bankininkystę. Šiuo metu ryškėjančios pasaulinės ekonominės krizės sąlygomis stabilus bankininkystės sektoriaus veikimas yra ypač svarbus. Pagrindinė finansų sistemos funkcija yra tarpininkauti efektyviam lėšų perėjimui iš asmenų, turinčių jų perteklių, asmenims, kuriems jų trūksta. Išskirtinį vaidmenį finansų sistemoje vaidina vienas iš sudėtingiausių ir bene didžiausių finansų sektoriaus dalyvių – komerciniai bankai.

Kreditavimas vienas svarbiausių skiriamųjų bruožų, išskiriančių komercinius bankus kitų finansinių ir nefinansinių organizacijų tarpe. Komercinių bankų kreditavimo sistema leidžia racionaliau ir efektyviau paskirstyti lėšas ūkyje, kas skatina bendrojo vidaus produkto ir tuo pačiu šalies ekonomikos augimą. Pinigus skolinasi kaip įmonės, taip ir privatūs asmenys. Jei bankai atskiros grupės vartotojams suteiks mažiau paskolų, tai nukentės tas ūkio sektorius, į kurį vartotojas būtų investavęs kredito lėšas. Todėl kreditavimas kaip komercinių bankų veiklos sritis yra labai svarbi ir drąsiai gali vadintis kiekvienos valstybės ekonominės plėtros varikliu.

Darbo tikslas - ištirti ir įvertinti Lietuvos komercinių bankų pagrindinius kreditavimo sistemos elementus - kreditavimo procesą, procedūras bei paskolų portfelį; išsiaiškinti sėkmingą kreditavimo veiklą įtakojančius veiksnius ir pateikti pasiūlymus dėl tobulintinų šios sferos aspektų .

Nurodytiems tikslams pasiekti buvo užsibrėžti šie **uždaviniai**:

1. įvertinti komercinių bankų padėtį Lietuvoje ir supažindinti su jų teikiamų pagrindinių kreditavimo produktų rūšimis bei esminėmis suteikimo sąlygomis;
2. išanalizuoti vieno Lietuvos didžiausių komercinių bankų kreditų teikimo proceso etapus bei procedūras;
3. įvertinti kreditavimo rizikos mažinimo būdus bei surasti tobulintinus šios sferos aspektus;
4. pateikti šalies bankų paskolų portfelio bei jo kokybės kitimo tendencijų analizę;
5. ištirti Lietuvos bankų paskolų portfelio vertės ir jos pokyčio priklausomybės nuo kreditavimo produktų verčių kitimo pobūdį bei stiprumą, pastarųjų įvertinimą pateikiant kiekybine išraiška.

Darbo struktūra

Pirmoje darbo dalyje išnagrinėtas bankininkystės atsiradimas, raida bei vaidmuo finansų sektoriuje. Analizuotas periodas apima bankų veiklą nuo antikinės civilizacijos iki šių dienų, akcentuojant Lietuvos komercinių bankų raidos istorinius etapus, bankų vaidmenį bei reikšmę šalies ekonomikai.

Antrojoje darbo dalyje pateikta įvairių literatūros šaltinių analizė, apžvelgta komercinių bankų

sistemos esmė ir principai bei aptarti banko kreditavimo politikos pagrindiniai aspektai.

Trečiojoje darbo dalyje atlikta esamos Lietuvos komercinių bankų kreditavimo sistemos apžvalga. Išanalizavus pagrindinius Lietuvos bankų veiklos rodiklius, išskirti stipriausieji šalies bankai, pateiktas Lietuvos bankų kreditavimo paslaugų spektras bei aptartos pagrindinių kreditavimo produktų savybės. Vieno didžiausių šalies komercinio banko pavyzdžiu išanalizuotas verslo kreditų suteikimo procesas nuo paraiškos priėmimo iki kredito sutarties termino pabaigos arba perdavimo išieškojimui procedūrų. Taip pat darbe nagrinėti rizikos, labiausiai įtakojančios kreditavimo veiklą, mažinimo būdai bei analizuoti veiksniai, mažinantys paskolų rizikos laipsnį.

Išanalizavus Lietuvos bankų paskolų portfelių pasikeitimus bei bankų sistemos paskolų portfelio kokybę atliktas tyrimas, kuriuo siekiama išsiaiškinti, kaip atskirų kreditavimo produktų verčių pasikeitimai įtakoja atskirų bankų ir visų Lietuvos bankų bendrus paskolų portfelius ir jų verčių kaitą. Tyrimas atliktas dviem pjūviais: pirmuoju buvo aiškinamasi kaip atskirų kreditavimo produktų verčių pokyčiai įtakoja trijų didžiausių Lietuvos bankų[1] paskolų portfelius, antruoju - kaip atskirų kreditavimo produktų verčių pokyčiai įtakoja bendrą visų Lietuvos bankų paskolų portfelį bei jo vertės pasikeitimą.

Siekiant darbo tikslų bei vykdant iškeltas užduotis buvo pasitelkti tokie **tyrimo metodai:**

1. Lietuvos komercinių bankų statistinių duomenų *palyginamosios analizės* pagalba įvertinta Lietuvos bankų vykdoma kreditavimo veikla, kreditavimo sistemos struktūra bei ją įtakojantys veiksniai;
2. Gauti lyginamosios analizės rezultatai pateikti *grafiniais vaizdavimo būdais*: skritulinėmis, stulpelinėmis, juostinėmis diagramomis;
3. Kiekybinio tyrimo duomenims apdoroti bei analizuoti naudotos *kiekybinės priemonės* – statistiniai-matematiniai metodai (koreliacinė-regresinė analizė), o gautų tyrimo rezultatų apibendrinimui bei išvadų formulavimui daugiausiai naudotasi fundamentaliais - *indukcijos*[2], *abstrakcijos*[3], *lyginimo*[4] bei *analizės*[5] - mokslinio tyrimo metodais.

Rašant darbą, remtasi įvairių šalių ekonomistų darbais, mokymo priemonėmis - vadovėliais, periodine literatūra, Lietuvos Respublikos įstatymais ir kitais norminiais aktais, bankų finansinėmis ataskaitomis, Lietuvos banko bei Lietuvos bankų asociacijos skelbiama statistine informacija.

[1] ***Aut. pas.:*** trys didžiausi Lietuvos komerciniai bankai – AB SEB bankas, AB bankas „Hansabankas“ ir AB DnB Nord bankas

[2] *Indukcija* - loginis samprotavimas, kai nuo pavienių faktų, žinių einama prie bendresnių; tai faktų rinkimas, sisteminimas ir apibendrinimas.

[3] *Abstrakcijos metodas* - išskiriama mintimis iš tiriamų reiškinių ir procesų tai, kas yra esminio ir dominančio (apibendrinimas).

[4] *Lyginimas* - veiksmas, kuriuo nustatomas gamtos, visuomenės, mąstymo reiškinių ir procesų panašumai bei skirtumai.

[5] *Analizė* - tyrimo reiškinio skirstymas mintimis į sudedamąsias dalis, siekiant jas ištirti.

1. ESAMA BANKININKYSTĖS PADĖTIS

1.1. Lietuvos bankininkystės raida

Pinigus skolinančių ir užsienio valiutą keičiančių būta jau Babilone, Graikijoje, Romoje. Tačiau tikroji bankininkystės pradžia yra Renesanso laikai. Pirmieji bankai atsirado Lombardijoje, labai plačiai jie paplito Italijoje, kur bankai ne tik pirkdavo ir parduodavo užsienio valiutą, bet dar ir priimdavo indėlius iki pareikalavimo ir terminuotus indėlius.

Bankai Lietuvoje atsirado panaikinus baudžiavą, kai stambūs žemvaldžiai ir valstiečiai siekė atsikratyti lupikautojų paslaugų ir ieškojo pigesnių kredito šaltinių. 1768 m. Seimas nutarė steigti valstybinį emisijos banką, turintį teisę leisti notas, tačiau sumanymas pradėtas įgyvendinti tik 1792 m. 1861 m. po baudžiavos panaikinimo Lietuvoje atsirado Rusijos bankų: Vilniaus akcinis žemės bankas (1872 m.), valstybiniai valstiečių bankai (1882 m.) ir bajorų bankai (1885 m.) bei kt. Vėliau kūrėsi ir kiti komerciniai bankai: Ūkio bankas (1919 m.), Komercijos bankas (1920 m.), Centrinis žydų bankas (1921 m.), Tarptautinis bankas (1921 m.), Kredito bankas (1921 m.), Brauno banko namai (1920 m.). Iki lito įvedimo visi šie bankai spekuliavo vokiškomis markėmis, investavo lėšas į nekilnojamąjį turtą ir užsienio valiutą.

Pagrindinis Lietuvos nacionalinės kredito ir bankų sistemos kūrimosi etapas buvo užbaigtas 1922 m. įsteigus Lietuvos banką ir įvedus nacionalinę valiutą – litą. Svarbiausias Lietuvos banko uždavinys buvo – reguliuoti pinigų apyvartą Lietuvoje, lengvinti pinigų išmokėjimus krašte ir užsienyje, įgyvendinti pastovią pinigų sistemą Lietuvos Respublikoje bei skatinti žemės ūkio, pramonės ir prekybos kilimą. Lietuvos bankas buvo vienintelis krašto pinigų emitentas, nacionalinių pinigų garantas, tiesioginis kreditų tiekėjas komerciniams bankams. Be Lietuvos banko nepriklausomos Lietuvos kredito institucijų sistemą sudarė 11 komercinių bankų, 15 savitarpio kredito bendrovių, smulkaus kredito unijos, žemės bankas bei taupmenų valstybės kasos.

1940 m. Sovietų Sąjunga okupavo Lietuvą ir pradėjo Lietuvos ūkio inkorporavimo procesą į sovietinę komandinio ūkininkavimo sistemą. Ši politika visiškai sugriovė ankstesnę Lietuvoje sukurtą bankininkystės sistemą. Bankai baigti nacionalizuoti 1940 m. rugpjūčio 6 d. Nacionalizuotas Lietuvos bankas buvo perduotas TSRS valstybiniam bankui ir tapo Lietuvos respublikinę kontorą. Tik atkūrus nepriklausomybę, 1990 m. vasario 13 d. vėl buvo įsteigtas Lietuvos bankas.

Besiformuojant rinkos ekonomikai 1990 – 1991 m. Lietuvoje stichiškai ėmė kurtis komerciniai bankai. Jie buvo tarpininkai, padedantys indėlininkams taupyti, o skolininkams – naudingai skolinti pinigus.

Lietuvos bankų sistema, kaip ir daugelio kitų valstybių, yra dviejų pakopų. Ją sudaro Lietuvos

bankas ir komerciniai bankai bei užsienio bankų filialai ir atstovybės. „Anglijos bankų sistema taip pat yra dviejų lygių, tačiau nuo kitų nagrinėjamų šalių bankų skiriasi tuo, kad pirmajame bankų sistemos lygyje veikia tik vienas subjektas - Anglijos bankas. Žemesnįjį sistemos lygį sudaro per 500 bankų. Savo veiklą Anglijos bankas grindžia 1946 m. Anglijos banko įstatymu, kuriuo jis buvo nacionalizuotas.“[13]. JAV bankų sistemą sudaro apie 15 tūkstančių bankų, į kurių sudėtį įeina nacionaliniai bankai (5 tūkst.), valstijų bankai, esantys federalinės rezervų sistemos (FRS) nariai (1 tūkst.), valstijų bankai, nesantys FRS nariai (9 tūkst). Toks didelis valstijų bankų skaičius paaiškinamas tuo, kad tradiciškai vyrauja be filialiniai bankai.

„Šiandieninė Lietuvos bankų sistema pradėjo formuotis dar iki 1990 m. kovo 11 d. Be specializuotų SSRS bankų respublikinių padalinių jau veikė septyni bankai, įsteigti steigėjų pajiniais įnašais ir įregistruoti SSRS valstybiniame banke Maskvoje (Panevėžio komercinis bankas „Ateitis“, Lietuvos akcinis inovacinis bankas ir kt.).“[16]. Pirmųjų komercinių bankų steigėjais dažniausiai būdavo įvairios valstybinės įmonės ir organizacijos. Tačiau 1990-1992 m. privatizacijos procesas padidino privataus kapitalo dalį ne tik pramonės ir prekybos įmonėse, bet ir veikiančių bei naujai steigiamų komercinių bankų akciniuose kapitaluose. Nuo pat pirmų šių komercinių bankų įsikūrimo dienų jie privalėjo konkuruoti su valstybiniais komerciniais bankais, kurie paveldėjo beveik visą TSRS bankų respublikinių kontorų klientūrą. Nuo 1992 m. nuolat veikė trys valstybiniai komerciniai bankai: Lietuvos taupomasis bankas (LTB), Lietuvos žemės ūkio bankas (LŽŪB) ir Lietuvos valstybinis komercinis bankas.

Didele dalimi komercinių bankų raidą Lietuvoje lėmė privačių ir valstybinių komercinių bankų konkurencinė kova, kurią galima pavadinti kova su valstybinių bankų privilegijomis. Per aštuonis naujos bankininkystės metus indėlių dalis, laikoma privačiuose bankuose išaugo nuo beveik nulio 1990 m. iki 47 proc. visų indėlių 1998 m. Privatūs komerciniai bankai steigė naujus filialus ir atstovybes taip sudarydami valstybiniams komerciniams bankams konkurenciją ne tik didžiuosiuose Lietuvos miestuose, bet ir rajonų centruose.

1994 m. savotiškai ženklino naują komercinių bankų vystymosi etapą: pasikeitė šalies ekonominė būklė ir bankų bei pinigų sferą reglamentuojantys įstatymai, sustojo nepaliaujamas bankų skaičiaus didėjimas. Naujai priimti įstatymai turėjo didelės įtakos visai bankinei sistemai. Bene didžiausią įtaką turėjo Lito patikimumo įstatymas, susiejęs litą su JAV doleriu bei realiai atėmęs paskutinio skolintojo funkciją iš Lietuvos banko, ir Lietuvos banko normatyviniai aktai dėl specialiųjų atidėjimų blogų paskolų nuostoliams padengti sudarymo.

1994 m. trims komerciniams bankams buvo iškeltos pirmosios bankroto bylos. Privatūs komerciniai bankai bankrutuoja arba likviduojami (Kauno komercinis bankas „Sekundė“, Lietuvos akcinis inovacinis bankas, Industrijos bankas ir kt.), o valstybiniams bankams - leidžiama akumuliuoti blogas paskolas. To pasekmė - valstybinių komercinių bankų atidėjimai blogoms paskoloms 1998 m.

pradžioje sudarė 78 proc. visų komercinių bankų atidėjimų. 1998 m. kovo pabaigoje Lietuvos Vyriausybė nusprendė likviduoti Lietuvos valstybinį komercinį banką (LVKB), sveiką aktyvų dalį perduoti LTB, blogąją - AB „Turto bankui“, kuris 1996 m. buvo Lietuvos Vyriausybės specialiai įkurtas su tikslu valdyti, naudoti ir kitaip disponuoti iš restruktūrizuotų bankų perimtais neveiksniais aktyvais bei juos realizuoti. Panašias valstybines institucijas analogiškoms bankinio sektoriaus problemoms spręsti įkūrė ir kitos Centrinio bei Vidurio Europos šalys.

Lietuvos bankas 1997-1999 m. savo pinigų politikos programoje paskelbė, kad pereina nuo valiutos valdybos prie klasikinio centrinio banko modelio. Kitaip tariant, Lietuvos bankų sistema, su universalių komercinių bankų modeliu ir visas funkcijas atliekančiu centriniu banku, įgavo europinės bankų sistemos pobūdį.

Užsienio kapitalas į Lietuvos komercinę bankininkystę atėjo 1995 m. Tai sąlygojo spartesnį komercinių bankų kapitalizacijos procesą bei padidino visos bankinės sistemos stabilumo lygį, ypač po 1995 – 1996 m. bankinės krizės. 1997 m. pabaigoje atidarytas pirmasis užsienio banko filialas - Lenkijos „Kredit Bank PBI S.A.“ Vilniaus skyrius. 1998 m. pradžioje 4 privačių komercinių bankų akciniame kapitale užsienio kapitalas sudarė daugiau kaip 50 procentų, o 2002 m. įvyko paskutinio valstybės kontroliuoto AB „Lietuvos žemės ūkio banko“ privatizavimas, kurio kontrolinį 76 procentų dydžio akcijų paketą įsigijo Vokietijos bankas „Norddeutsche Landesbank Girozentrale“.

Lietuvai įstojus į Europos sąjungą (ES), išsiplėtė galimybės kitų ES šalių bankams teikti paslaugas Lietuvoje. 2006 m. pradžioje Lietuvos bankas iš įvairių ES valstybių narių gavo 95 pranešimus apie jų kredito įstaigų ketinimus pasinaudoti laisve teikti finansines paslaugas ir pradėti savo veiklą Lietuvoje neįsteigus filialo (skyriaus).

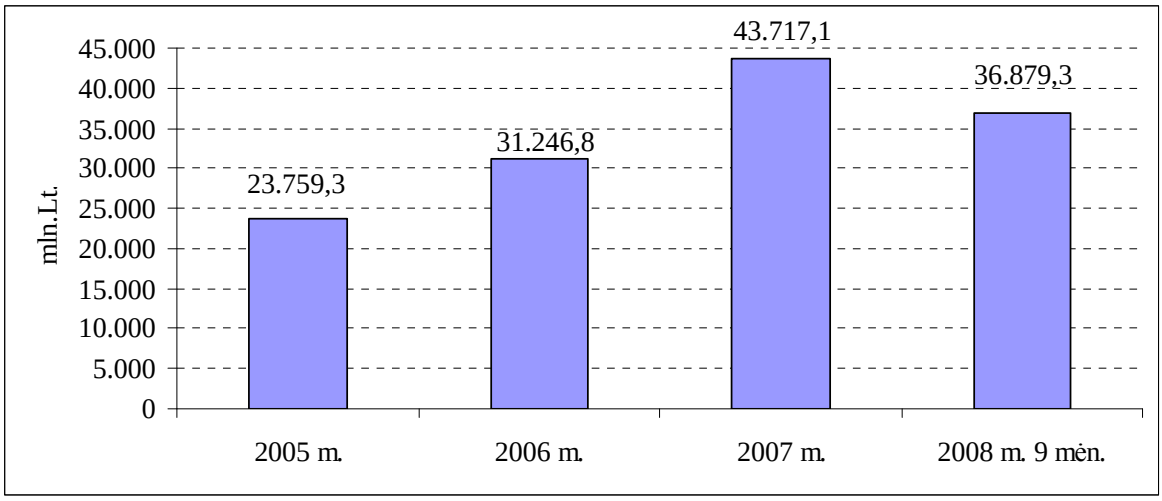
2008 metų pirmo pusmečio pabaigoje Lietuvos kredito įstaigų sistemą sudarė Lietuvos banko licenciją turintys 9 komerciniai bankai, 6 užsienio bankų filialai, 5 užsienio bankų atstovybės, 67 kredito unijos. Ne rezidentų valdoma bankų kapitalo dalis Lietuvos bankų sistemoje, kurioje dominuoja Skandinavijos investuotojų kapitalas, sudarė 85,3 procento. Nuolat gerėjantys paskolų kokybės rodikliai, augančios indėlių apimtys ir pelninga veikla byloja apie tolimesnę Lietuvos bankininkystės teigiamą raidą.

Lietuvos bankų plėtra paremta universaliu bankininkystės modeliu ir apima ne vien tik tradicines bankininkystės paslaugas. Lietuvos komerciniai bankai, norėdami suteikti vis daugiau paslaugų savo klientams bei siekdami didesnių pajamų, steigia dukterines įmones: lizingo bei turto valdymo kompanijas, draudimo bendroves. Daugelis bankų turi specializuotus finansų maklerių skyrius, kurie vykdo operacijas su vertybiniais popieriais.

1.2. Komercinių bankų vaidmuo Lietuvos ekonomikoje

Pasaulio ekonomikos augimas per paskutinius penkerius metus buvo gana spartus, o raida stabili. Palankios makroekonominės aplinkos formuojama didelė paskolų paklausa skatino sparčią bankų sistemos plėtrą. Palankios skolinimosi sąlygos, nulemtos išorės veiksnių (nedidelių palūkanų normų ir mažos skolinimo rizikos), skatino paskolų portfelio augimą, žemės, nekilnojamojo turto ir akcijų kainų kilimą.

Lietuvos banko duomenimis kiekvienais metai naujų paskolų suteikiama vis daugiau. 1 paveiksle parodytos kasmet suteikiamų naujų paskolų sumos.

Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys

1 pav. **Suteiktos naujos paskolos nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams, mln.Lt.**

Augantis naujų paskolų skaičius liudija apie augantį ūkio subjektų bei namų ūkių poreikį, o tuo pačiu ir polinkį, skolintis.

Moderni Lietuvos ekonomika per metus pagamina prekių ir pateikia paslaugų, kurių bendra vertė lygi keliasdešimčiai milijardų litų. Beveik 70 proc. visų išlaidų Lietuvos ekonomikoje yra skiriama asmeninio vartojimo prekių ir paslaugų įsigijimui ir tik likusi dalis skirta infrastruktūros plėtojimui bei technologijos įsigijimui. „Tokios modernios ekonomikos funkcionavimo pagrindas yra finansų sistema, kurioje pinigai ar jų įvairios formos, yra tarytum tos sistemos varomoji jėga. Be šios sistemos sunkiai vyktų prekių gamyba ir mainai.“[54]. Viena pagrindinių finansų sistemos funkcijų yra gebėjimas suteikti besiskolinantiems lėšų, skirtų investicijoms. Kitais žodžiais tariant, finansų sistema turi būti pajėgi patenkinti įmonių poreikius, surandant, apdraudžiant ir paskolinant reikalingas lėšas.

Paskutiniais metais Lietuvos ekonomikai, taip pat kaip ir pasaulio, buvo būdinga augimo tendencija. Ekonomikos augimą geriausiai atspindi šalies sukurto nominalaus bendrojo vidaus produkto (BVP) kitimas. Lietuvos BVP kitimas parodytas 1 lentelėje.

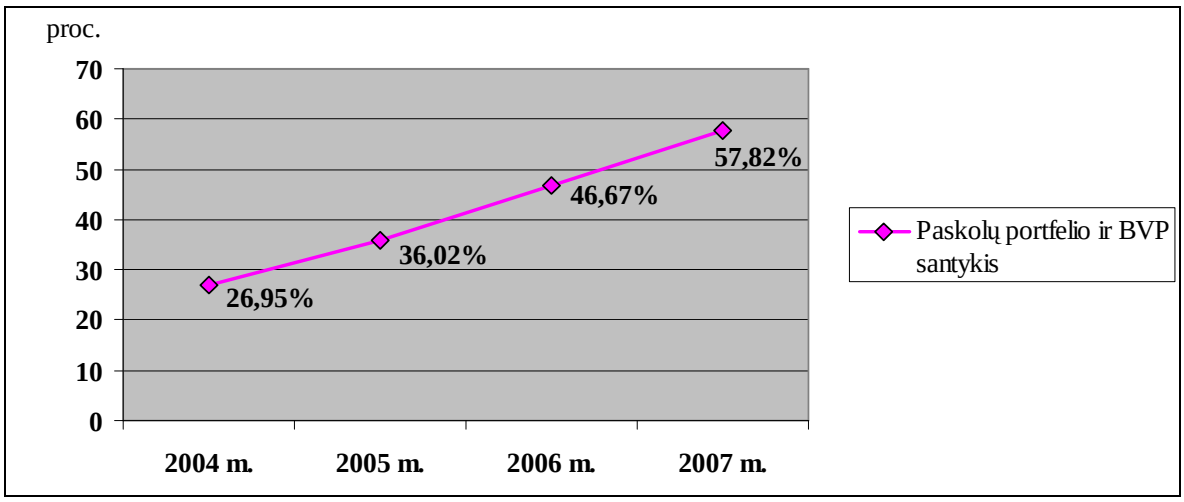
1 lentelė. **2004-2007 m. Lietuvos BVP ir paskolų portfelio dinamika**

Laikotarpis	Nominalus BVP			Bankų suteiktų paskolų portfelis		
	Suma, mlrd.Lt.	Kitimo tempas, proc.		Suma, mlrd.Lt.	Kitimo tempas, proc.	
		grandininis	*bazinis*		*grandininis*	*bazinis*
2004 m.	62,698		100,00	16,898		100,00
2005 m.	72,060	14,93	14,93	25,957	53,61	53,61
2006 m.	82,793	14,89	32,05	38,641	48,87	128,67
2007 m.	98,139	18,54	56,53	56,746	46,85	235,81

Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys ir Statistikos departamento duomenys

Kaip matome, augimas labai spartus - nominalus šalies BVP 2007 m., palyginti su 2006 m., išaugo 18,5 proc., o palyginti su 2004 m. – net 56,5 proc. (BVP vienam gyventojui atitinkamai išaugo 19,2 ir 59,3 proc. [49]. Skirtingai nuo BVP, bankų suteiktų paskolų portfelio augimo tempai paskutiniais metais nuosekliai mažėja ketvirtis po ketvirčio (žr. 1 lentelę), kas gali būti pirmaisiais silpstančio Lietuvos ekonomikos gyvybingumo požymiais. 1 lentelėje pateikti duomenys leidžia prognozuoti, jog 2008 m. BVP augimo tempai pradės mažėti, o bankų suteiktų paskolų augimas dar labiau sulėtės.

Komercinių bankų įtaka ir jos reikšmė šalies ekonomikai - akivaizdi. Bankų sistemos paskolų portfelio ir per metus sukurto BVP santykis pastaraisiais metais nuolat auga ir 2007 m. jau siekė virš 57 proc., kai tuo tarpu 2004 m. tesudarė apie 27 proc. (2 pav.)

Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys ir Statistikos departamento duomenys

2 pav. **2004-2007 m. BVP ir bankų suteiktų paskolų santykis**

Nepaisant sparčiai augančios paskolų dalies BVP, Lietuvos bankų paskolų portfelis pagal ekonomikos dydį ir toliau buvo vienas iš mažiausių, palyginti su daugeliu kitų ES valstybių. Tiek pagal paskolų ir BVP santykio augimo tempus, tiek pagal kitus santykinius paskolų portfelio rodiklius Lietuva taip pat vis dar atsilieka ir nuo kaimyninių šalių. Palyginimui 2008-01-01 d. Latvijoje bankų paskolos nuo BVP sudarė apie 106,2 proc., o Estijoje – apie 98,3 proc.

2. KOMERCINIŲ BANKŲ KREDITAVIMO SISTEMA / KREDITO POLITIKA

2.1. Literatūros šaltinių analizė

Literatūros apie bankus, jų veiklą ir raidą galima surasti labai daug. Tačiau leidinių, kuriuose būtų aprašyti kreditavimo veiklos aspektai, bankų paskolos, jų rūšys ir pan. nėra pakankamai daug. Autorės nuomone, išskirtinos dvi pagrindinės knygos, kuriose akcentuojamas kreditavimas ir jo svarba bankams. Tai Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų instituto (toliau LBDFI) išleista knyga „Kreditavimas“ [50] bei V.Katkaus „Šiuolaikinės bankininkystės principai“ [16]. Taip pat yra daug knygų užsienio kalbomis [28, 29, 37], kuriose aprašomos kreditavimo procedūros, jų privalumai bei trūkumai.

Visų pirma tikslinga išanalizuoti įvairiuose literatūros šaltiniuose pateikiamo termino „paskola“ apibrėžties įvairovę bei atlikti apibrėžimų lyginamąją analizę. B. Martinkaus knygoje „Pinigai, vertybiniai popieriai, bankai“ [34] šis terminas apibrėžiamas taip: „banko paskola - tai terminuotas banko kreditas, kurį galima suteikti privatiems asmenims ir firmoms; tai komercinis pasitikėjimas, kurį bankas išreiškia skolindamas pinigus nustatytam laikui už palūkanas.“[34]. Knygoje „Kreditavimas“ [50] paskola apibrėžiama kaip „pati pelningiausia, tačiau ir pati rizikingiausia banko veiklos sritis“. Prieš išduodant paskolą reikia įvertinti ir gauti atsakymus į tokius klausimus: kiek pinigų reikia, kokiam tikslui reikalingi pinigai, kuriam laikui reikalingi pinigai bei iš kokių šaltinių paskola bus sugrąžinta?“ [50]. Iš pateiktų apibrėžimų akivaizdu - kreditavimas yra pagrindinis banko pelno šaltinis. Tačiau, autorės nuomone, pateikti apibrėžimai yra taisytini: tikslingas *rizikos faktorių,* su kuriais susiduria tiek bankas, tiek ir paskolos gavėjas, įtraukimas. Tai turėtų būti neatskiriama „paskolos“ apibrėžimo dalis, kadangi rizika, jos faktoriai bei tinkamas jų įvertinimas, sąlygos išduodamos paskolos kokybę, t.y. lems, ar paskola bus „gera“, ar „bloga“

Paskolos gali būti labai įvairios. Kiekvienas autorius išskiria paskolas pagal tam tikrus požymius. Pavyzdžiui, V.Katkus savo knygoje „Šiuolaikinės bankininkystės principai“ [16], grupuoja paskolas pagal tokius požymius: 1) pagal klientų pobūdį; 2) pagal laiką; 3) pagal tikslą; 4) pagal paskolos įtaką banko likvidumui; 5) pagal paskolos apdraudimą. LBDFI savo leidinyje [50] grupuoja paskolas pagal: 1) paskolų apdraudimą; 2) paskolos grąžinimo terminus ir palūkanų mokėjimą; 3) pinigų skolintojus; 4) paskolos gavėjus ir skolinimo tikslą; 5) skolinimo tipus; 6) susitarimo būdą, o D.Ivaškevičius ir A.Sakalas knygoje „Bankų vadyba“ [14] pagal: 1) kreditavimo trukmę; 2) apdraudimą; 3) palūkanų ėmimą; 4) kreditavimo metodus; 5) skolininkų rūšis. Wiliam E.Dunkman savo knygoje „Money, credit and banking“ apibrėžia taip: „Tai paskolos, kurios yra apmokamos bendru mokėjimu (lump-sum) paskolos termino pabaigoje ir paskolos išsimokėtinai (instalment loans)“ [10].

Autorės nuomone, svarbiausias paskolų grupavimo požymis turėtų būti *apdraudimas*, kuris

paskoloms yra labai svarbus, nes veikia kaip riziką mažinanti priemonė. Dėl šios priežasties, nurodytas požymis turėtų būti išskirtas kaip viena svarbiausių paskolos savybių. Iš pateiktos paskolų klasifikacijų įvairovės matyti, jog paskolų grupavimas gali būti atliekamas pagal pačius įvairiausius ir netikėčiausius požymius. Jų galima sugalvoti daug, tačiau reikėtų juos sugrupuoti pagal svarbą. Autorės manymu, V.Katkus bei D.Ivaškevičius ir A.Sakalas pirmuoju punktu taip pat turėjo išskirti paskolos apdraudimą, o ne klientų pobūdį, kaip tai pabrėžė LBDFI leidinys [50].

Kreditų rūšys taip pat yra labai skirtingos ir jų yra labai daug. Visi Lietuvos bankai atlieka kreditavimo funkciją, tačiau suteikiamos paskolos kiekviename banke yra skirtingos. Kiekvienas Lietuvos bankas atlieka tam tikrą kiekį kreditavimo procedūrų. V.Katkus [16] išskiria tokias paskolų rūšis: 1) paskolos fiziniams asmenims: paskolų formų pritaikymas fizinių asmenų skolinimosi poreikiams, sąskaitos perviršis (overdraft), individualaus vartojimo paskolos, būsto paskolos; 2) paskolos verslo įmonėms: ilgalaikės ir vidutinės trukmės paskolos, trumpalaikės paskolos; 3) paskolos Lietuvos ekonominėms veikloms; 4) paskolos valstybiniam sektoriui. Taip V. Katkus savo knygoje [16] sugrupuoja visas teikiamas paskolas. LBDFI išleistos knygos [17, 49] nustatinėja kreditų rūšis pagal sugrupuotus požymius ir išskiria tokias paskolas: apdraustosios ir neapdraustosios paskolos, paskolos su fiksuota palūkanų norma, paskolos su kintamąja palūkanų norma, paskolos iki pareikalavimo, paskolos grąžinamos lygiomis dalimis, vienkartinio grąžinimo paskolos, trumpalaikės bei ilgalaikės paskolos, tiesioginės, sindikuotos bei netiesioginio dalyvavimo paskolos, komercinės paskolos ir paskolos gamybai plėtoti, vartojimo paskolos, paskolos bankams ir kitoms finansinėms institucijoms, paskolos valdžios organams, overdraftas (sąskaitos perviršis) bei kreditinė linija, faktoringas, forfeitingas, antrinė paskola, lygiagrečios paskolos, garantijos. Akivaizdu, jog knygose „Kreditavimas“ [50] bei „Šiuolaikinės bankininkystės principai“ [16] paskolos išskiriamos detaliau ir paminima daugiau paskolų rūšių. V.Katkaus abstraktus, autorės nuomone, kreditų rūšiavimo būdas nepakankamai tiksliai paaiškina, kam ir kokia paskolos rūšis yra naudingesnė, pelningesnė. Smulkesnis kreditų detalizavimas leistų geriau palyginti ir įvertinti suteikiamos paskolos naudą.

Bankai teikia daug įvairių paslaugų, iš kurių viena yra finansinis tarpininkavimas, kuris taip pat glaudžiai susijęs su paskolomis. „Finansų tarpininkas – tai institucija, veikianti finansų rinkose ir jungianti paskolos gavėjus, arba taupytojus, ir investuotojus“ [34]. Taip finansų tarpininkus apibūdina B.Martinkus ir V.Žilinskas savo knygoje „Pinigai, vertybiniai popieriai, bankai“ [34]. A.V.Rutkauskas savo leidinyje „Finansų rinkos ir institucijos“ [44] tarpininkavimą apibūdina taip: „Tarpininkavimą suprantame kaip veikimą, tenkinant dvi šalis siejančius interesus. Šios šalys paprastai įvardijamos kaip taupytojai ir skolininkai, arba perteklinis sektorius ir deficito sektorius.“ [44]. Abu apibrėžimai įvardija finansinį tarpininkavimą kaip labai svarbų veiksnį, turintį bankui didelę įtaką. Tai lyg jungiamoji grandis, padedanti judėti pinigams iš tų, kuriems jie šiuo metu nereikalingi, tiems, kam jie reikalingi būtent dabar. „Svarbiausia tarpininkavimo funkcija - suvesti skirtingus fondų skolintojus bei jų

vartotojus“ rašo C.A.E.Goodhart knygoje „The central bank and the financial system“ [12].

Tikslinga paminėti kreditoriaus (paskolos davėjo) ir skolininko (paskolos gavėjo) poreikius bei jų funkcijas. E.Buškevičiūtė bei I.Mačerinskienė savo knygoje „Finansų analizė“ [7] pateikia tokį apibrėžimą: „Kreditiniame sandoryje dalyvauja du subjektai: kreditorius ir skolininkas, ir kiekvienas jų turi savo ekonominius interesus. Skolintojas pateikia skolininkui kreditinio sandorio objektą – kreditą, nustatydamas jo grąžinimo terminą ir paslaugos apmokėjimo sąlygas, vadinasi, likdamas sandorio objekto savininku. Norėdami gauti naudos, tiek kredito davėjas, tiek ėmėjas turi mokėti pagrįsti kreditinį sandorį bei įvertinti kreditinės operacijos efektyvumą.“[7]. V. Katkus [16] apibūdina kreditoriaus poreikį taip: „… tai noras sumažinti riziką, kuri visada atsiranda kam nors skolinant savo pinigines lėšas“ [16], o paskolos gavėjo poreikius taip: „paskolą turi gauti konkrečiu laiku ir tam tikram laikotarpiui ir jos kaina turi būti konkurencinė“ [16]. Abu šiuos apibrėžimus sujungus į vieną galima puikiai suprasti kreditoriaus ir skolininko poreikius. Autorės nuomone, aukščiau pateikti apibrėžimai vienas kitą papildo. Tiek kreditoriaus, tiek ir paskolos gavėjo poreikiai yra vienodai svarbūs, kadangi tarp jų egzistuoja pakankamai stipri tarpusavio priklausomybė. Kiekvienas iš jų turi savo tikslus, ir bet kokiomis priemonėmis siekia juos patenkinti.

„Bankai didina pinigų pasiūlą skolindami pinigus, be to, skolindami jie uždirba palūkanas ir didina savo pelną. Taigi bankai suinteresuoti skolinti pinigus, todėl pinigų pasiūla turėtų augti labai sparčiai ir nuolatos. Tačiau taip nėra.“ [44]. Tokią išvadą pateikia A.V.Rutkauskas savo leidinyje „Finansų rinkos ir institucijos“ [44]. Autorė sutinka, jog pinigų pasiūla yra pagrindinis faktorius, nuo kurio priklauso teikiamų paskolų kiekis. Šaltinis iš kurio bankai gali teikti paskolas – indėliai. Kuo jų daugiau padėta banke, tuo daugiau paskolų galima suteikti. Pinigų pasiūla yra tuo didesnė, kuo daugiau gaunama indėlių, kuo daugiau bankas turi pinigų ir gali jais disponuoti teikdamas paskolas. Norinčiųjų gauti paskolą yra daug, tačiau ne kiekvienas iš jų gali atitikti specialius banko reikalavimus. Taigi, paskolinio kapitalo paklausa yra didelė, tačiau ribota. Kadangi indėlių skaičius nedidėja sparčiais tempais, o ir paskolą gauti nėra labai lengva, tad ir pinigų pasiūla negali nuolatos augti. Autorės manymu, šis pastebėjimas yra labai svarbus tiek bankui, tiek ir klientui. Be to, tai galėtų padėti padidinti pinigų pasiūlą, žinant ką reikėtų keisti, t.y. pritraukti kuo daugiau indėlių (pasiūlyti klientams geresnes sąlygas, šiek tiek didesnes palūkanas negu kiti bankai, suteikti didesnes garantijas) ir tuomet kuo daugiau išduoti paskolų, kurių paklausa nuolat didėja.

Paskolos populiarumas taip pat labai priklauso nuo palūkanų dydžio. D. Ivaškevičius ir A.Sakalas palūkanų dydį apibūdino taip: „Palūkanų už kreditus dydis priklauso nuo kredito rūšies ir apimties, skolinto kapitalo dydžio, kliento ryšių su banku, situacijos rinkoje. Didžiausia palūkanų norma mokama už vartotojišką kreditą, mažesnė – už žemės ūkio kreditą ir dar mažesnė – už kreditą, imamą užstatą kliento skolos įsipareigojimus, prekes, vertybinius popierius.“ [14]. Timothy W. Koch išleistame leidinyje „Bank management“ [18] skaičiuojama metinė palūkanų norma (annual interest

rate - AIR) taip: „AIR = (2*m*f)/(L*(n+1)), kur m - periodų skaičius per metus; L - paskolos dydis; n - mokėjimų skaičius; F - palūkanų mokėjimai“ [18]. Taigi, tai yra pagrindinis rodiklis, kuris gali pritraukti daugiau paskolos gavėjų. Palūkanų normą reikėtų apskaičiuoti labai atsargiai, kad neatgrasinti klientų, kurių kiekvienas atsižvelgia į palūkanų dydį. Paskolos bus tuo populiaresnės vartotojų tarpe, kuo mažesnės bus palūkanų normos.

2.2. Kreditavimo esmė ir principai

Ekonomikos raidos sėkmė neįmanoma be išvystyto ir stabiliai veikiančio finansų sektoriaus. Pagrindinė finansų sistemos funkcija yra tarpininkauti efektyviam lėšų perėjimui iš asmenų, kurie turi jų perteklių, asmenims, kuriems jų trūksta. Išskirtinį vaidmenį finansų sistemoje vaidina vienas iš sudėtingiausių ir bene didžiausių finansų sektoriaus dalyvių – bankas. Komerciniai bankai, veikdami kaip finansiniai tarpininkai, akumuliuoja išteklius bei paskirsto juos įmonėms, namų ūkiams,valstybės įstaigoms, pastarųjų ekonominiams ir socialiniams poreikiams tenkinti. Kreditų suteikimą galima laikyti komercinio banko aktyvios veiklos pagrindu, nes sėkmingas šios veiklos vykdymas užtikrina pagrindines bankų pajamas, taip pat padidina bankų patikimumą bei stabilumą, o nesėkmės kreditavime gali būti pagrindine bankų bankroto priežastimi.

Žodis „kreditas“ yra kilęs iš lotynų kalbos *„credere“*, reiškiančio tikėti ir *„creditum“* - patikėta. Tai sudaro kredito esmę. Tad, norint sėkmingai plėtoti kredito operacijas, šią kredito esmę būtina žinoti ir šiandieninėje bankininkystėje. Apibendrintai kreditą galima apibūdinti kaip sandorį, kuriuo metu nuosavybės savininkas (skolintojas) laikinai leidžia kitai šaliai (skolininkui) naudotis savo nuosavybę. Bankininkystės prizmėje kreditas – tai bankinė operacija, kuriuos metu bankas skolininkui suteikia tam tikrą pinigų sumą nustatytam laikotarpiui, arba kreditas – tai ekonominiai santykiai, kurių procese bankai suteikia skolininkams pinigines lėšas grąžintinumo sąlygomis.

Svarbus kreditavimo aspektas - tai griežtas vadovavimasis kreditavimo principais, tokiais kaip grąžintinumas, kreditavimo tikslingumas, terminuotumas, diferenciacija, kredito užtikrinimas bei atlygintinumas. Išvardinti aspektai ir sudaro kiekvieno banko kreditavimo politikos esmę bei pagrindą. Tikslingas detalesnis kiekvieno kreditavimo principo pakomentavimas.

Grąžintinumo principas sudaro kredito esmę ir reiškia, kad piniginės lėšos, gautos kaip paskola, tarnauja skolininkui tik kaip laikinas finansinis šaltinis ir turi būti grąžintas bankui. *Tikslingumo principas* nustato, kad bankinis kreditas išduodamas tik griežtai nustatytiems tikslams. Kredito tikslas yra labai reikšmingas rizikos laipsnio indikatorius. Bankai vengia teikti kreditus spekuliaciniams sandoriams finansuoti bei esamiems pradelstiems įsipareigojimams padengti, nes tai didina kredito negrąžinimo tikimybę. *Kreditavimo terminuotumo principas* reiškia, kad kreditas turi būti grąžintas griežtai nustatytais terminais. Kredito terminas yra maksimalus laiko tarpas, kurio metu skolintos lėšos

yra naudojamos skolininko veikloje ir per kurį kiekybiniai veiklos pasikeitimai turi tapti kokybiniais, t.y. duoti norimą rezultatą. Jeigu yra nesilaikoma kredito termino, tai kreditas netenka ir savo tikslingumo. Kreditavimo terminuotumas yra glaudžiau susijęs su „auksine“ bankininkystės taisykle teigiančia, kad bankas negali išduoti paskolos ilgesniam laikotarpiui, negu jis gali disponuoti jam patikėtomis kliento lėšomis. Kreditavimo terminuotumo principo nesilaikymas didina banko likvidumo riziką ir gali turėti neigiamos įtakos banko įsipareigojimų vykdymui. *Kreditavimo diferenciacija* reiškia jog, kreditas turi būti suteikiamas skirtingomis sąlygomis priklausomai nuo skolininko būklės, kreditinės rizikos, grąžinimo termino bei galimybių. Čia svarbų vaidmenį vaidina paskolos gavėjo kreditingumo rodikliai, tokie kaip finansinė būklė, apsprendžianti kliento galimybes užtikinti savalaikį kredito grąžinimą. *Užtikrintumo principas* pasireiškia tuo, kad bankai, siekdami užsitikrinti kredito grąžintinumą, reikalauja iš skolininko paskolos grąžinimo garantijų. Populiariausios ir plačiausiai praktikoje naudojamos kredito užtikrinimo priemonės yra materialinės vertybės: nekilnojamas ir kilnojamas turtas, įmonės veikloje naudojamos atsargos ir pan. Tarptautinėje bankininkystės praktikoje be materialinių vertybių kredito užtikrinimo priemonėmis tai pat gali būti mokių juridinių ir fizinių asmenų garantijos bei laidavimai, draudimo polisai, užtikrinantys kredito negrąžinimo rizikos draudimą. Bankai, vertindami riziką, savo nuožiūra gali reikalauti iš skolininko vienos ar kelių kredito užtikrinimo priemonių, kurios grįstų kredito susigrąžinimo realumą. Paskolos grąžinimo užtikrinimas - vienas iš pačių patikimiausių būdų, siekiant sumažinti kredito negrąžinimo riziką. *Atlygintinumo principas* reiškia, kad kiekvienas skolininkas turi mokėti bankui atitinkamą mokestį už laikiną lėšų pasiskolinimą, siekiant panaudoti jas savo reikmėms. Šio principo realizavimas praktikoje vykdomas per palūkanų mechanizmą. Bankinė palūkanų norma yra savotiška kredito kaina. Kredito atligintinumas bankui užtikrina jo patirtų sąnaudų padengimą, o taip pat ir pelno gavimą. Palūkanų pajamos sudaro didžiausią banko gaunamų pajamų dalį.

2.3. Banko kreditavimo politika ir kreditavimo organizavimas

Banko strategija ir taktika kreditų gavimo ir suteikimo srityje sudaro jo kreditavimo politikos pagrindą. Kiekvienas bankas formuoja savo kreditavimo politiką, atsižvelgdamas į politinius, ekonominius, organizacinius ir kitus veiksnius. *Kreditavimo politika* – tai banko veiklos krypčių ir procedūrų, kurios užtikrina rizikos sumažinimą, nustatymas, atliekant kreditines operacijas. Banko kreditavimo politikos esmė yra užtikrinti kreditinių operacijų saugumą, patikimumą ir pelningumą, t.y. sugebėjimas iki minimumo sumažinti kreditinę riziką. Kitaip tariant, kreditavimo politika – optimalaus rizikos lygio, kurį bankas gali prisiimti, nustatymas.

Kreditinę politiką nustato standartai, parametrai ir procedūros, kuriomis vadovaujasi banko tarnautojai savo kasdieninėje veikloje suteikdami, įformindami kreditus ir juos valdydami. Banko

kreditinė politika paprastai būna išreikšta raštišku dokumentu, kuriame yra nustatyta: banko misija tenkinant kreditų poreikius, kreditavimo rūšys, kreditų portfelio valdymo tvarka, prioritetinės rinkos ir klientai, kreditų kontrolė, kreditų dokumentavimo kontrolė, kreditų limitų nustatymas, kreditų klasifikacija, klientų kontrolė ir stebėjimas, grąžinimo procedūrų kontrolė, užstato įvertinimas, nuostolių padengimo tvarka, palūkanų nustatymo tvarka ir t.t. [36].

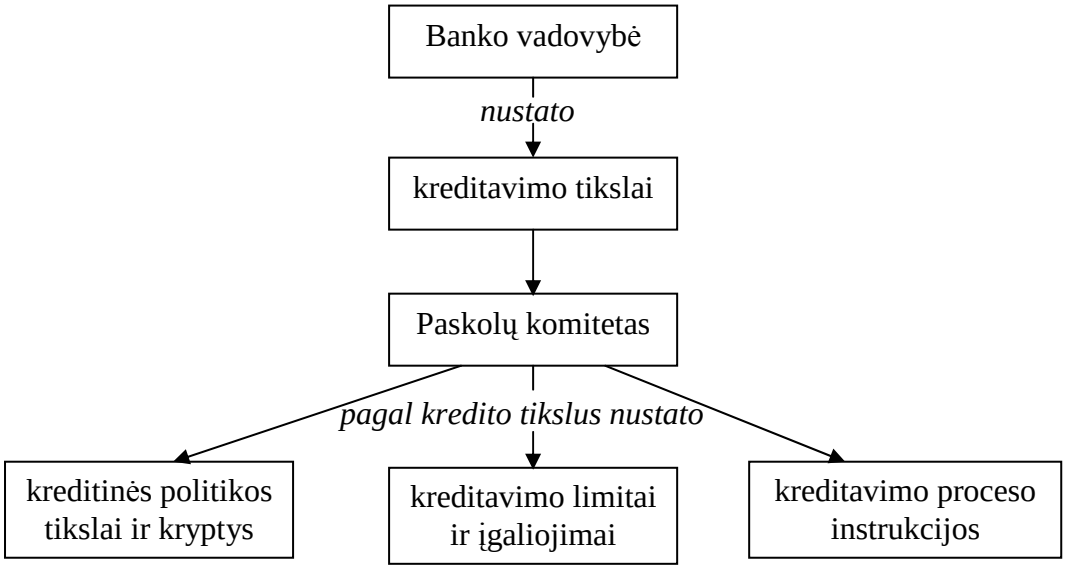
Komercinio banko kreditinės politikos pagrindiniai elementai yra šie:

1. Tikslai, kuriais vadovaujantis apsprendžiamas banko kredito portfelis (kreditų rūšys, grąžinimo terminai, kreditų dydžiai bei kokybė) bei paskolų portfelio sudarymo principai;
2. Įgaliojimų kreditavimo srityje, kuriuos turi banko valdyba, kredito komiteto pirmininkai ir kiti nariai, aprašymas (maksimalios kreditų sumos bei kreditų tipai, kurie gali būti suteikti, pritariant konkretiems banko darbuotojams ir atitinkami parašai);
3. Informacijos teikimo ir teisių perdavimo įsipareigojimai banko kredito tarnybos rėmuose;
4. Kliento kredito paraiškos priėmimas, patikrinimas, vertinimas bei sprendimo dėl kredito suteikimo priėmimo tvarkos aprašymas;
5. Reikalingų dokumentų, pridedamų prie kredito paraiškos bei kredito byloje privalomų saugoti dokumentų sąrašas (skolininko finansinė atskaitomybė, kredito sutartis, įkeitimo sandoriai, garantijos ir pan.);
6. Konkretūs ir išsamūs nurodymai dėl to, kas atsakingas už kredito bylų patikrinimą ir saugojimą, kokie asmenis ir kokiais atvejais turi teisę gauti kredito bylose saugomų dokumentų informaciją;
7. Užstato perėmimo, vertinimo bei realizavimo pagrindinės taisyklės;
8. Palūkanų normų nustatymo politikos bei praktinių aspektų aprašymas;
9. Standartų, apibūdinančių kreditų kokybę bei kreditų kokybės kontrolę patvirtinimas;
10. Maksimalių kredito limitų nurodymas (t.y. maksimalus galimas kreditų sumos ir banko aktyvų santykis);
11. Geografinių regionų, ūkio šakų, sričių ar ekonominės veiklos sektorių, kurių kreditavimui bankas pageidauja teikti pirmenybę, įvardinimas;
12. Probleminių kreditų nustatymo, jų analizės bei situacijos pagerinimo galimybių charakteristikos.

Kitose dokumentuose, atskleidžiančiuose kreditinės politikos sudėtį, tai pat gali būti aprašomi draudžiamų arba nepageidaujamų kreditų kriterijai. Tokių kreditų suteikimas laikomas kredito politikos pažeidimu ir kaip bet koks kitas nuostatų nesilaikymas turi būti išimtinis ir motyvuotas. Tačiau tuo pat metu kredito politikos nuostatos turi būti pakankamai lanksčios, tam kad būtų užtikrinta sėkminga kreditavimo veikla sparčiai besikeičiančiomis politinėmis, ekonominėmis bei teisinėmis sąlygomis.

Bankai, pasirinkdami savo kreditavimo politikos modelį, privalo laikytis bendrų banko kreditavimo principų. Kiekvienas bankas turi labai aiškiai formuluoti kreditų teikimo politiką, kuri leistų nustatyti akcininkų ir indėlininkų lėšų panaudojimą, reguliuoti kreditų portfelių sudėtį ir apimtis, ir taip pat išsiaiškinti aplinkybes, kurioms esant tikslinga teikti kreditus.

Banko kreditinę politiką galima pavaizduoti taip (3 pav.).

3 pav**. Banko kreditinės politikos schema**

Kreditines politikos nuostatų laikymasis leidžia bankui suformuoti tokį kreditų portfelį, kuris padėtų siekti tikslų, numatytų banko veikloje. Priklausomai nuo to, kokie banko tikslai yra prioritetiniai, kreditavimo politika gali būti agresyvi, konservatyvi, liberali ir kt.

Siekiant užtikrinti sėkmingą banko veiklą yra svarbu suformuoti ir palaikyti subalansuotą bei saugų kreditų portfelį. Kokybiškas kreditų portfelis mažina netikėtų ir didelių kredito nuostolių tikimybę ir tuo pačiu užtikrina banko ilgalaikes bei pastovias pajamas.

2.4. Kreditų formos bei rūšys

Kaip jau buvo minėta aukščiau, kreditai skirtingų autorių yra grupuojami skirtingai, pagal skirtingus požymius bei kriterijus. 2 lentelėje pateikiamas apibendrintas kreditų klasifikavimas.

2 lentelė. **Paskolų formos ir rūšys**

Požymis	Paskolos
skolininko pobūdis	namų ūkiams
	verslo įmonėms
	vyriausybei
	finansinėms institucijoms
ekonominė veikla	gamybines paskirties
	žemės ūkio paskirties
	prekybinės paskirties
tikslinis pobūdis	investicinės
	vartojimo
	būsto
	apyvartiniam kapitalui papildyti
	pagrindiniam kapitalui formuoti, padidini
grąžinimo būdas	iki pareikalavimo
	grąžinamos lygiomis dalimis
	vienkartinio grąžinimo
sutekimo terminas	trumpalaikės (iki 1 metų)
	vidutinės trukmės (1-5 metai)
	ilgalaikės (virš 5 metų)
užtikrinimas	apdraustos (įkeitimas, garantija, laidavimas)
	neapdraustos
palūkanų rūšis	su fiksuotąja palūkanų norma
	su kintamąja palūkanų norma
suteikimo būdas	kredito limitas / kreditinė linija
	sąskaitos kredito perviršis / overdraftas
valiuta	suteiktos nacionaline valiuta
	suteiktos užsienio valiuta
pinigų skolintojai	tiesioginės
	sindikuotos
	netiesioginio dalyvavimo
pinigų skolinimo tipas	faktoringas
	forfeitingas
	antrinė paskola
	lygiagreti paskolos
	garantija
	vekselių diskontavimas

Šaltinis: Taraila, 1998, p.19 ir Katkus, 1998, p.255

Ši klasifikacija yra labai sąlyginė: praktikoje bet kuris kreditas dažnai atitinka nebe vieną, o keletą kriterijų. Tas pats kreditas gali priklausyti kelioms, ir net gi visoms paminėtoms, kreditų grupėms, pvz., gali būti trumpalaikis kreditas, išduotas su užstatu, su fiksuotą palūkanų normą apyvartinių lėšų papildymui ir t.t. Paskolos priskyrimas vienai ar kitai grupei priklauso nuo kriterijų, kurie buvo pasirinkti vertinant paskolą.

Nors aukščiau pateikta klasifikacija iš esmės apibendrina Lietuvos ir tarptautinę patirtį kreditavimo sferoje, tačiau, autorės nuomone, jos negalima laikyti galutine ar baigtine. Siekdami patenkinti vis didėjančius klientų poreikius, bankai yra priversti nuolatos tobulinti savo teikiamas paslaugas bei kurti naujus finansinio tarpininkavimo produktus. Dėl šios priežasties, laikui bėgant atsiranda naujos bankinių kreditų formos bei rūšys.

3. LIETUVOS KOMERCINIŲ BANKŲ KREDITAVIMO SISTEMOS ANALIZĖ

3.1. Stipriausieji šalies bankai

„Bankų pateiktų 2008 m. sausio 1 d. audituotų finansinių ataskaitų duomenimis, 2007 m. visi šalies bankai, išskyrus tik pernai veiklą pradėjusius *Balti Investment Grupi Pank AS* filialą (4,1 mln. Lt nuostolis) ir *MP Investment Bank hf.* filialą Baltijos šalyse (1,1 mln. Lt nuostolis), dirbo pelningai. Bendras šalies bankų 2007 m. audituotas pelnas buvo 1 156 mln. Lt, o tai yra 73 proc. daugiau nei 2006 m., kuomet Lietuvos bankų sistema gavo 667 mln. Lt pelno. Lietuvos bankų sistemos pelnas nuosekliai augo jau šeštus metus iš eilės.“, pranešė Lietuvos bankas [20].

Šių metų devynių mėnesių bankų sistemos uždirbtas pelnas išlaikė augimo tendenciją, tačiau beveik visų bankų pelno augimo tempai yra pastebimai sulėtėję, o trijų Lietuvos bankų ir trijų užsienio bankų skyrių veiklos rezultatas pablogėjo lyginant su praėjusių metų analogišku laikotarpiu.

3 lentelėje parodytas visų Lietuvos komercinių bankų uždirbtas pelnas.

3 lentelė. **Lietuvoje veikiančių bankų pelnas**

Bankas	**Bendrasis pelnas (mln. Lt)**		**Pokytis, proc.**
	2007.09.30	**2008.09.30**	
UAB Medicinos bankas	4,8	7,9	64,58
AB bankas „Hansabankas“	226	299,7	32,61
AB Ūkio bankas	68,3	89,4	30,89
AB DnB NORD bankas	80,3	98,8	23,04
AB SEB bankas	323,1	342	5,85
AB Šiaulių bankas	24,2	17,4	-28,10
AB bankas „Snoras“	36	18,4	-48,89
AB Sampo bankas / *Danske Bank A/S* Lietuvos filialas	27,2	-1,1	-104,04
AB PAREX bankas	6,1	-2,4	-139,34
AB bankas „FINASTA“	-	-0,8	-
Nordea Bank Finland Plc Lietuvos skyrius	15,3	18,2	18,95
AS „UniCredit Bank“ Lietuvos skyrius	-0,1	2,2	2.300,00
MP Investment Bank hf. filialas Baltijos šalyse	0,5	-2,8	-660,00
Balti Investeeringute Grupi Pank AS filialas	-0,1	-1	-900,00
Allied Irish Banks, p.l.c. filialas	-	-1,6	-
IŠ VISO:	**811,5**	**884,5**	9,00

Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys

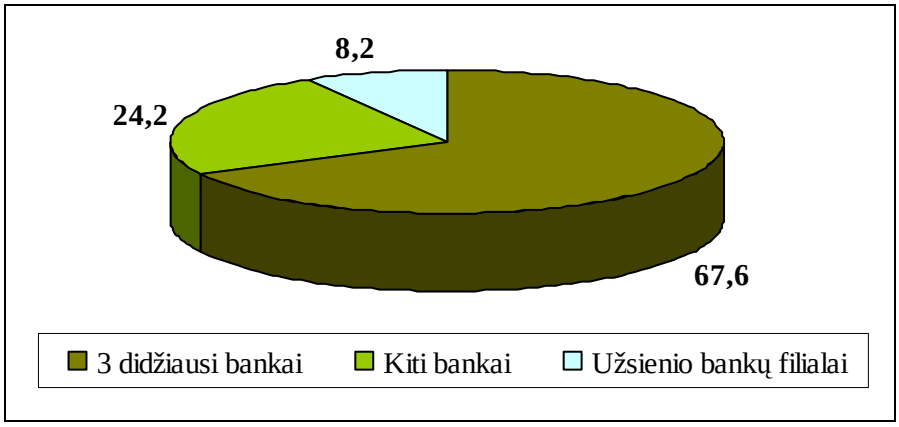
Bendras šalies bankų pelnas per šių metų devynis mėnesius siekė 884,5 mln. Lt, t.y. 9 proc. daugiau nei per 2007 m. atitinkamą laikotarpį, kuomet bankai uždirbo 811,5 mln. Lt. Šių metų trečiąjį ketvirtį beveik visi bankai gavo mažiau pelno negu šiemet pirmąjį ar antrąjį ketvirčiais. Daugumai užsienio bankų skyrių nepavyksta užtikrinti pelningos veiklos.

Pelningiausiai 2008 metais dirbo AB SEB bankas, uždirbęs 342 mln. litų pelno. AB bankas „Hansabankas“ uždirbo mažiau (299,7 mln.Lt) pelno, tačiau pelno augimo tempas buvo ženkliai spartesnis. Trečias bankas Lietuvoje pagal gauto pelno lygį buvo AB DnB NORD bankas, kuris gavo gerokai mažiau pelno nei du pirmieji bankai, tačiau augimo tempais taip pat pralenkė lyderį AB SEB banką.

Nuostolingai šiais metai veikė trys bankai – AB Sampo bankas, kuris šių metų birželį tapo Danske Bank A/S Lietuvos filialu, tai pat AB PAREX bankas ir naujai įsteigtas AB bankas „FINASTA“, bei trijų užsienio bankų skyriai – „MP Investment Bank hf“, „Balti Investeeringute Grupi Pank AS“ ir „Allied Irish Banks, p.l.c.“.

Pagal gautą pelną išskyrėme aiškų lyderį - AB SEB banką, antroje vietoje - AB bankas „Hansabankas“ ir AB DnB NORD bankas lieka trečiasis. Tačiau vien tik pagal gauto pelno dydį nustatyti stipriausius Lietuvos bankus būtų nekorektiška.

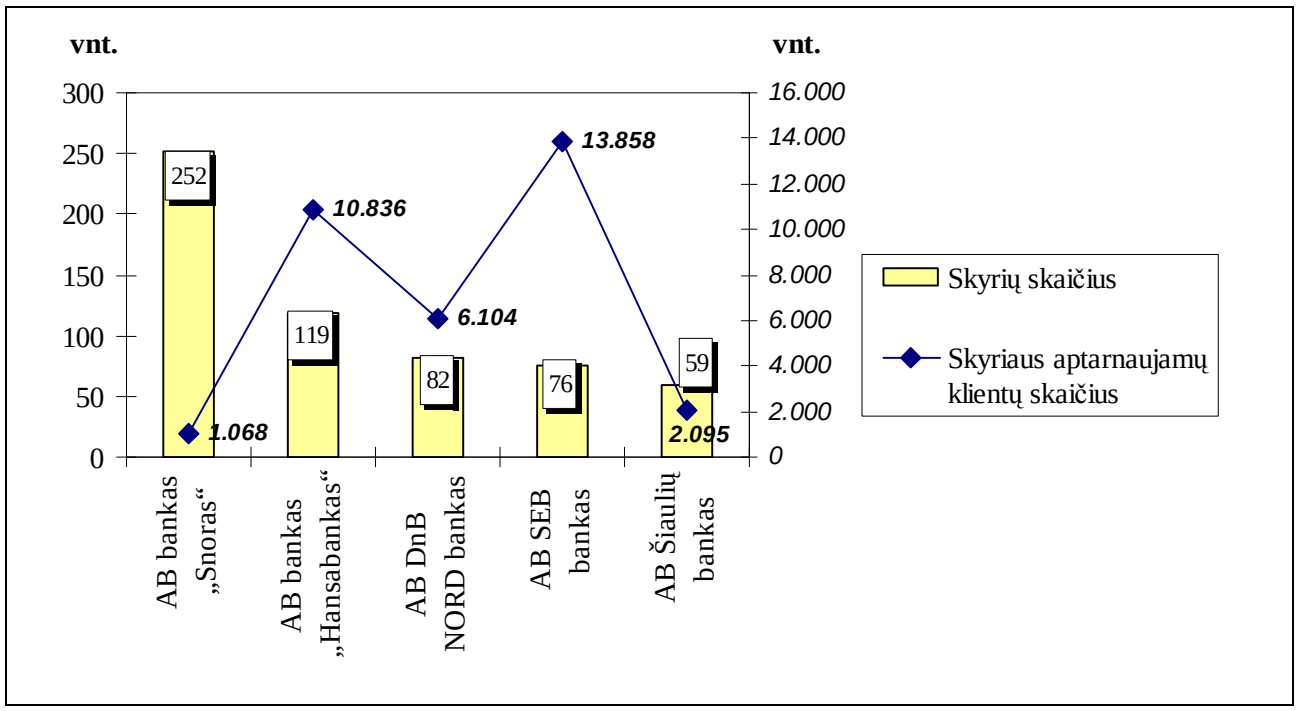
Lietuvos bankas didžiausiais šalies bankais pagal valdomą turtą taip pat įvardina AB SEB banką, AB banką „Hansabankas“ bei AB DnB NORD banką. 2007 m. šių bankų valdoma turto rinkos dalis sudarė 67,6 proc. (4 paveikslas).

Šaltinis: 2008 m. kovo mėn. Lietuvos banko pranešimas Lietuvos Respublikos Seimui, p. 36

4 pav. **Bankų pasiskirstymas rinkoje pagal valdomą turtą 2007 m. pabaigoje**

Pagal skyrių (klientų aptarnavimo vietų skaičių) trys aukščiau minėti Lietuvos komerciniai bankai patenka į didžiausiųjų penketuką, tačiau nei vienas iš jų nelyderiauja šioje pozicijoje. Bet vien skyrių skaičius nėra tiek reikšmingas ir neparodo realios padėties. Svarbiau yra įvertinti vidutinį viename banko skyriuje aptarnaujamų klientų skaičių (5 paveikslas).

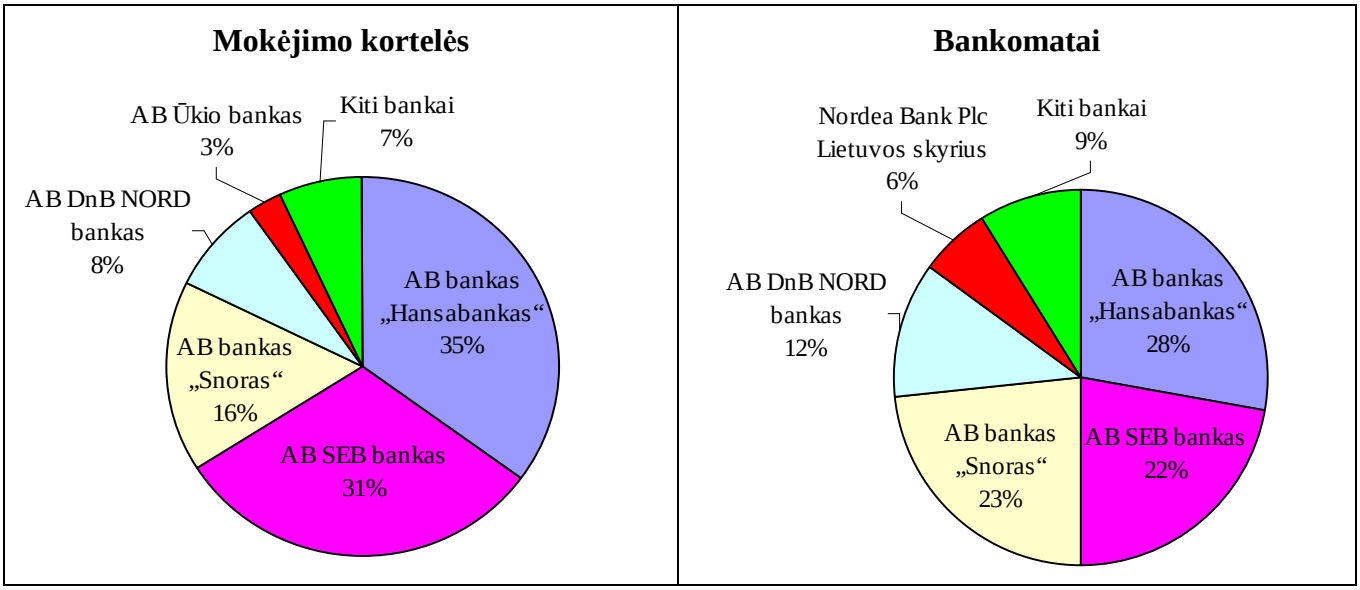

Šaltinis: Lietuvos bankų asociacijos statistika

5 pav. **Bankų skyriai ir vidutinis aptarnaujamų klientų skaičius 2008 m. III ketv. pabaigoje**

Pagal šį rodiklį vėl gi lyderio pozicijas užima AB SEB bankas, kurio viename skyriuje per ketvirtį vidutiniškai aptarnaujama apie 14 tūkstančių klientų, po jo atitinkamai seka AB bankas „Hansabankas“ (apie 11 tūkstančių klientų) ir AB DnB NORD bankas (apie 6 tūkstančiai klientų).

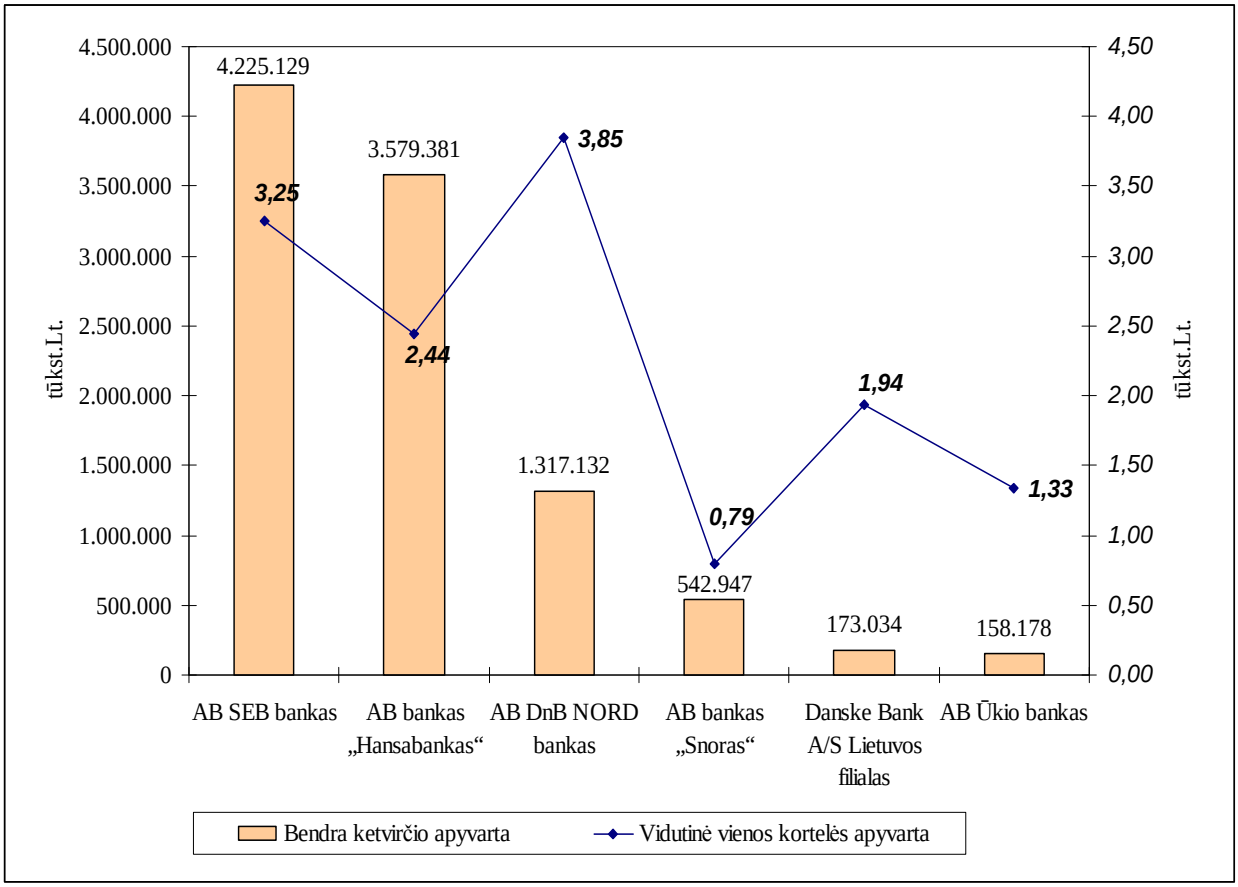
Pagal 6 paveiksle pateiktus duomenis išduotų mokėjimo kortelių ir šalyje įrengtų bankomatų rinkose lyderiauja AB bankas „Hansabankas“ (atitinkamai 35 proc. ir 28 proc.). Labai tvirtas pozicijas šioje sferoje užima AB bankas „Snoras“.

Šaltinis: Lietuvos bankų asociacijos statistika

6 pav. **Bankų pasiskirstymas pagal išduotų mokėjimo kortelių bei įrengtų bankomatų skaičių 2008 m. III ketv. duomenimis**

Vienas iš didžiausių anksčiau įvardintų bankų AB DnB NORD bankas pagal kortelių ir bankomatų skaičių kitų šalies bankų tarpe užima tik ketvirtąją vietą, tačiau šis bankas 2008 m. III ketv. duomenimis pirmauja pagal vidutinę kortelės ketvirčio apyvartą (žr. 7 pav.), kas reiškia, jpg nepaisant bankomatų ar išduotų kortelių skaičiaus AB DnB NORD bankas sėkmingiausiai veikia Lietuvos mokėjimo kortelių rinkoje.

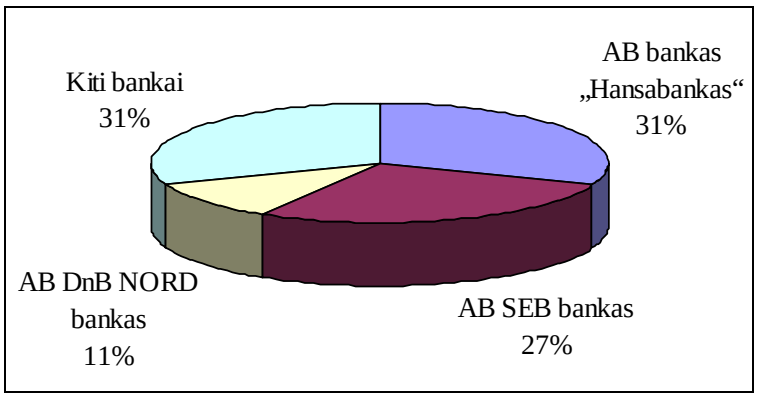

Šaltinis: Lietuvos bankų asociacijos statistika

7 pav. **Lietuvos bankų 2008 m. III ketv. kortelių apyvarta ir vidutinė vienos kortelės apyvarta**

Paminėtinas faktas, jog AB DnB NORD bankas yra pasirašęs bendradarbiavimo sutartį su AB SEB banku, pagal kurią jo klientai gali naudotis AB SEB banko bankomatais tomis pačiomis sąlygomis, kaip ir naudojantis savo banko bankomatais. Šis strateginis sprendimas leido AB DnB NORD bankui išplėsti bankomatų tinklą mažiausiomis sąnaudomis, taigi ir užsitikrinti optimaliausią vienos kortelės apyvartą.

Dar viena reikšminga komercinių bankų veiklos rūšis – indėliai. Lietuvos komercinių bankų pasiskirstymas indėlių rinkoje atvaizduotas 8 paveiksle.

Šaltinis: Lietuvos bankų asociacijos statistika

8 pav. **Lietuvos komercinių bankų 2008 m. III ketv. indėlių rinkos dalis**

Šioje sferoje tai pat pirmauja tie patys 3 didžiausi Lietuvos komerciniai bankai. Kartu šie bankai užima 69 proc. Lietuvos indėlių rinkos. 4 vietoje esančio AB banko „Snoras“ indėlių dalis sudaro 10,3 proc. ir nedaug teatsilieka nuo AB DnB Nord banko užimamos indėlių rinkos dalies.

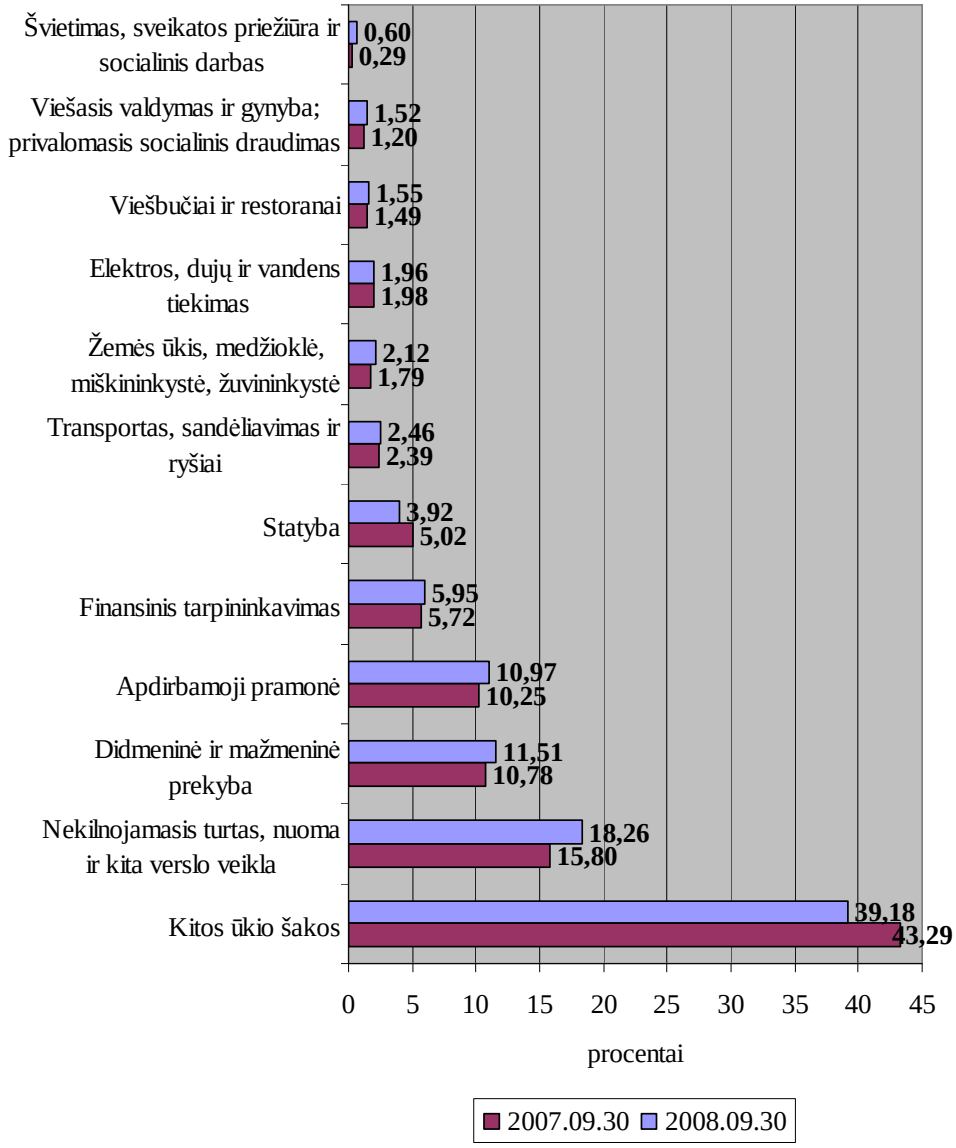
Iš pateiktos informacijos matyti, kad Lietuvos komercinėje bankininkystėje gan stiprias pozicijas užima trys bankai – tai AB SEB bankas, AB bankas „Hansabanakas“ bei DnB Nord bankas. Tačiau didėjanti konkurencija nuolat silpnina jų pozicijas. Lietuvos banko teigimu, bankų rinkos koncentracija mažėja, nes vis daugiau rinkos užima nauji užsienio bankų filialai, aktyvėja jų veikla.

3.2. Lietuvos komercinių bankų kreditavimo produktai

Lietuvos komercinių bankų „kreditavimo politika yra viena iš strateginio plano neatskiriamų dalių“[1]. Pagrindinis ir esminis banko tikslas – suteikti visas įmanomas paslaugas savo klientams kiek įmanoma priimtinesnėmis kainomis. Banko kreditinius išteklius sudaro: banko kapitalas, klientų depozitai, subordinuotos ir sindikuotos paskolos, kredito linijos bei kitų finansinių institucijų kreditiniai ištekliai.

„Komercinis bankas yra finansinis tarpininkas tarp subjektų, laikančių indėlius banke, ir subjektų, gaunančių iš banko kreditus“[18]. Komercinio banko veiklos pagrindas yra įmonių ir organizacijų kreditavimas. Išaugusi komercinių bankų tarpusavio konkurencija dėl privačių indėlininkų ir aštri komercinių bankų bei kredito unijų tinklų konkurencija, komercinius bankus privertė didinti filialų skaičių. Lietuvos komerciniai bankai, ieškodami naujų veiklos sričių, o taip pat ir papildomų pajamų, per savo filialus pradėjo tiesioginę veiklą bankams netradicinėse rinkose: savivaldybių finansavimas, dalyvavimas verslo įmonių kapitale, tiesioginis dalyvavimas nekilnojamo turto rinkoje, lizingas bei faktoringas.

Bankas kredituoja visus ekonominius sektorius. 9 paveikslas atsispindi bankų suteikiamų paskolų dalys atskiriems ūkio sektoriams.

Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys

9 pav. **Paskolų dalys ekonominiams veiklos sektoriams**

2008 m. didžioji dalis paskolų tenka nekilnojamojo turto sektoriui (18,3 proc.), prekybos sektoriui (11,5 proc.) bei apdirbimo pramonės sektoriui (apie 11 proc.), kas parodo didžiausią šių sektorių finansavimo lygį.

Kreditai taip pat teikiami ir fiziniams asmenims. Paskolos išduodamos pilnamečiams klientams, kurie yra LR piliečiai arba turi leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje, gauna pakankamas ir pastovias pajamas, bei kuriems iki kredito sutartyje nustatomo kredito grąžinimo termino pabaigos nesukaks 65 metai. Suteikdamas kreditą, bankas vertina kliento verslą, jo finansinį stabilumą bei paskolos apdraudimui siūlomas prievolių užtikrinimo priemones.

Nepageidautinoms paskoloms priskiriamos šios:

1. Paskolos naujoms bendrovėms, neturinčioms rimto verslo plano;
2. Paskolos, apdraustos akcijomis, kurios dar nėra kotiruojamos NVP biržoje;

3. Paskolos, kurios leistų skolininkui spekuliuoti valiuta ateities rinkose;
4. Neapdraustos paskolos;
5. Paskolos gamybinėms įmonėms, kurių nuosavo kapitalo ir įsipareigojimų santykis mažesnis nei 30/70;
6. Paskolos, kurios apdraustos vieninteliu specializuotu nekilnojamu turtu, nuomojama arba neišdirbta žeme, nuosavybe, naudojama visuomeninėms reikmėms;
7. Paskolos restoranams ir viešbučiams nekilnojamam turtui įsigyti;
8. Neapdraustos paskolos įmonėms, kurių didelė aktyvų dalis yra užstatyta kitiems kreditoriams;
9. Paskolos, kurių didžioji dalis apdraudimo sudaro įrengimai, kuriuos sunku parduoti pagrįsta kaina ar smulkus inventorius, kurį sunku realizuoti;
10. Paskolos įmonei, turinčiai nuosavo kapitalo deficitą;
11. Paskolos biudžetinėms organizacijoms, labdarų ar vyriausybės institucijoms;
12. Paskolos, kurių politinė ar šalies rizika nesuderinama su banko politika;
13. Paskolos, kurios yra nepatrauklios banko politikai.

Taip pat nekredituojami fiziniai asmenys, užsiimantys įstatymų nustatyta tvarka neįregistruotu verslu.

Lietuvos komerciniai bankai teikia šias kreditavimo paslaugas:

1. Trumpalaikes paskolas apyvartinėms lėšoms ~ 4 proc.;
2. Vidutinės trukmės ir ilgalaikes paskolas investiciniams projektams finansuoti ~ 3 proc.;
3. Paskolas eksportui-importui finansuoti ~ 2 proc.;
4. Paskolas biržos prekių prekybai finansuoti ~ 0.5 proc.;
5. Sindikuotas paskolas ~ 0,5 proc.;
6. Kredito limitus (linijas) ~ 7 proc.;
7. Paskolas būstui pirkti, remontuoti ~ 25 proc.;
8. Vartotojiškas paskolas ~ 20 proc.;
9. Lengvatines paskolas ~ 8 proc.;
10. Paskolas akcijoms įsigyti ~ 0,5 proc.;
11. Paskolas ūkininkams ir žemės ūkio įmonėms ~ 5 proc.;
12. Overdrafus (sąskaitos perviršio kredito limitus) ~ 4 proc.;
13. Išleidžia garantijas ~ 7 proc.;
14. Teikia faktoringo paslaugas ~ 3 proc.;
15. Paskolas smulkiam verslui ~ 10,5 proc.

Visi Lietuvos komerciniai bankai privalo laikytis Lietuvos banko nustatytų komercinių bankų veiklą ribojančių normatyvų. Kreditavimo veiklą reglamentuoja Lietuvos banko valdybos nutarimas „Dėl maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvas“, kuris nustato, kad:

- paskolų suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo;
- banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.

3.2.1. Būsto kreditai

Gerai funkcionuojanti paskolų būstui įsigyti sistema yra esminis stabilios šalies ekonominės ir socialinės raidos elementas. „Statybos pramonės sektorius yra svarbus visos ekonomikos sektorius. Šis sektorius dažnai traktuojamas kaip visos šalies ekonominės veiklos variklis. Jeigu statybinio sektoriaus ekonominis aktyvumas didėja, tai daugeliu atvejų reiškia, kad ateityje augs ir visa šalies ekonomika“[3]. Dėl to paskolos būstui įsigyti netiesiogiai skatina ekonomikos augimą. Daugelyje šalių gyventojų aprūpinimas gyvenamaisiais būstais yra politinis prioritetas, kuris gali būti įgyvendintas tik esant gerai funkcionuojančiai paskolų būstui sistemai. Tokių paskolų rinka vaidina svarbų vaidmenį šalies ekonominiame gyvenime ir čia labai reikšmingas vyriausybės aktyvumas, kurį per specialias gyvenamojo būsto programas subsidijuoja neturtingas šeimas ir statybos organizacijas arba tiesiogiai subsidijuoja paskolų būstui palūkanas.

Praeityje būsto paskolų palūkanos buvo fiksuotos. Tačiau išaugus palūkanų normų svyravimams, bankai savo klientams leidžia pasirinkti fiksuotas arba kintamas palūkanas. Kintamos kreditų palūkanų normos peržiūrimos periodiškai, pvz., kas 3 mėn., 6 mėn., 12 mėn., 3 metus ir t.t., priklausomai nuo kredito sutarties sąlygų. Iki paskutiniu metu pasireiškusio staigaus palūkanų augimo etapo populiariausiomis buvo kas 6 mėn. paržiūrimos kintamos palūkanos. Tačiau dabar klientai vis labiau pasirenka taip vadinamus „saugius“ būsto kreditus su fiksuotomis palūkanų normomis, kad galėtų tiksliai planuoti savo išlaidas kredito dengimams.

Lietuvos komercinių bankų pagrindinė paskolų fiziniams asmenims, o kartu ir būsto paskolų, apyvartos vangumo priežastys – skolininko gaunamų pajamų stygius. Atsižvelgiant į tai, bankų konservatyvumas apsaugo banko paskolų portfelio kokybę, nes paskolų gavėjai ne visada realiai įvertina savo galimybes grąžinti paskolą. Be to, ir ekonominė padėtis gali pasikeisti ne skolininko naudai. Paskolų būtų išduodama daugiau, jeigu bankai neribotų nedeklaruotų pajamų naudojimo paskoloms grąžinti, tačiau tokiu būdu bankai taptų nelegalių pinigų „plovykla“.

Kreditus būstui teikia visi Lietuvos komerciniai bankai, skiriasi tik kai kurios jų išdavimo sąlygos. 2008 m. III ketv. duomenimis trys stipriausieji Lietuvos bankai užima apie 73 proc. būsto paskolų rinkos, iš jų: AB SEB bankas apie 29 proc., AB bankas Hansabankas apie 28 proc., bei AB

DnB NORD bankas apie 16 proc.

Būsto kreditavimas apima paskolas būstui įsigyti, būstui statyti ar rekonstruoti, būstui remontuoti bei žemei pirkti. Būsto kredito gali prašyti kiekvienas Lietuvos gyventojas, sulaukęs 18 metų ir gaunantis nuolatines pajamas. Maksimalus kredito terminas yra 40 metų ir nustatomas priklausomai nuo kredito gavėjo amžiaus, nuo kredito paskirties ir įkeičiamo turto. Maksimalus kredito dydis priklauso nuo pasirinkto būsto ar žemės vertės, vietos, bei taip pat nuo skolininko finansinių galimybių grąžinti kreditą. Kai kurie Lietuvos komerciniai bankai gali suteikti kreditą net iki 100 proc. būsto/žemės vertės, tačiau tokiu atveju būtinai reikalaujamas būsto paskolų draudimas, apdraudžiantis skolininką nuo paskolos negrąžinimo rizikos. Prievolėms pagal paskolos sutartį perkant būstą užtikrinti, bankas paprastai reikalauja perkamo būsto įkeitimo, o remontuojant būstą – remontuojamo būsto įkeitimo. Įkeičiamas būstas turi būti apdraudstas bankui priimtinoje turto draudimo bendrovėje. Taip pat bankas rekomenduoja klientui apsidrausti gyvybę, kas apsaugotų skolininko šeimą nuo finansinių problemų atsitikus nelaimei. Būsto kredito metų palūkanų norma priklauso nuo kredito dydžio, kliento finansinių galimybių įvertinimo, o svarbiausia – nuo kliento lojalumo bankui, t.y. kiek ir kokia apimtimi klientas naudojasi kitomis banko paslaugomis.

Klientas norėdamas gauti būsto kreditą, tyui pateikti šiuos savo ir sutuoktinio dokumentus:

- kredito paraišką;
- asmens tapatybę liudijančius dokumentus – pasus arba asmens tapatybės korteles;
- valstybinio socialinio draudimo pažymėjimus;
- darbdavių pažymas (firminiuose darbdavių blankuose, pasirašytas įmonės vadovo ir vyriausiojo finansininko bei patvirtintas antspaudu) apie paskutinių 6-12 mėnesių darbo užmokesčius;
- pajamų deklaraciją, patvirtintą Valstybinės mokesčių inspekcijos (jei klientas yra individualios įmonės savininkas);
- kitus pajamas liudijančius dokumentus (pvz. autorines sutartis, nuomos sutartis ir pan.);
- kitus dokumentus ar pažymas;

Jei prašomas kredito būstui statyti ar rekonstruoti, papildomai reikalaujama pateikti:

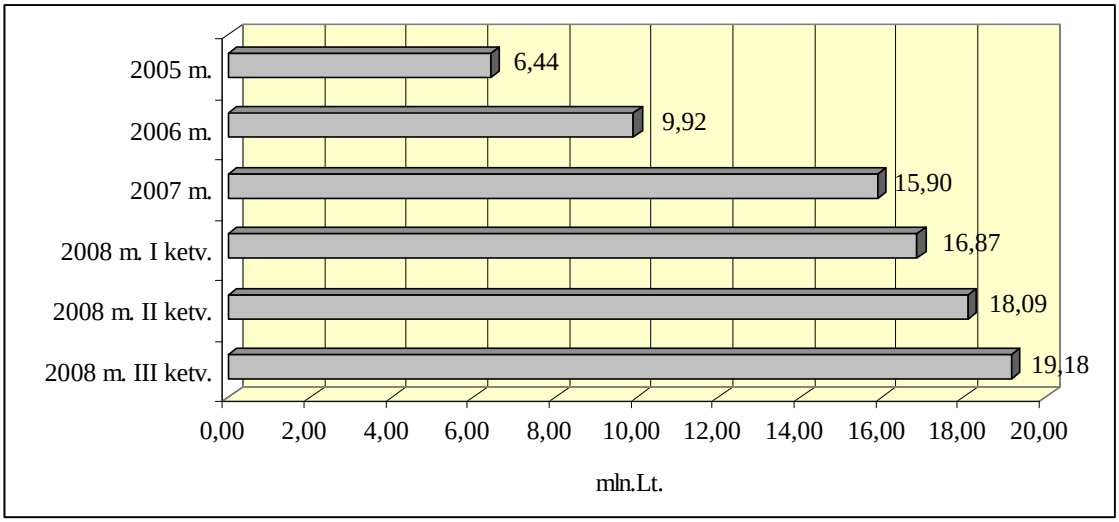
- rangos darbų sutartis, jei darbai atliekami rangos būdu;
- leidimą statyti ir projekto dokumentus;
- dokumentus, liudijančius žemės sklypo nuosavybę ar nuomos teisę;
- statybos, rekonstrukcijos darbų sąmatą ir darbų grafiką.

Kai kurie bankai, pvz. AB SEB bankas, pažymų apie darbo užmokestį pateikti nereikalauja, jei kliento atlyginimas pervedamas į sąskaitą SEB banke ne mažiau kaip 6 mėnesius, o taip pat yra gautas kliento sutikimas dėl duomenų gavimo apie jo pajamas iš SODROS duomenų bazės.

Pateikus šiuos dokumentus turto vertintojas įvertina įkeičiamą perkamą ar remontuojamą iš

banko paskolos būstą, įgaliotas darbuotojas nustato galimą paskolos dydį bei paskolos apdraudimo schemą. Sprendimus išduoti kreditą priima kredito komitetas. Jei, vertinant skolininko riziką nors vienas kriterijus įvertinamas teiginiu „netinka“, paskola negali būti suteikta. Jei prievolėms pagal paskolos sutartį užtikrinti yra galimybė iš karto įkeisti iš paskolos pirktą būstą, pasirašoma būsto pirkimo-pardavimo sutartis ir paskola išmokama iš klientui atidarytos paskolinės sąskaitos, pervedant paskolos sumą į nurodytą būsto pardavėjo sąskaitą. Kreditas grąžinamas arba linijiniu metodu (lygiomis dalimis, palūkanos mokamos už naudojimosi kreditu dienų skaičių) arba anuiteto metodu (kreditas ir palūkanos mokamos lygiomis įmokomis kiekvieną mėnesį). Paskola grąžinama dalimis kas mėnesį, pradedant nuo kito mėnesio po paskolos išmokėjimo datos.

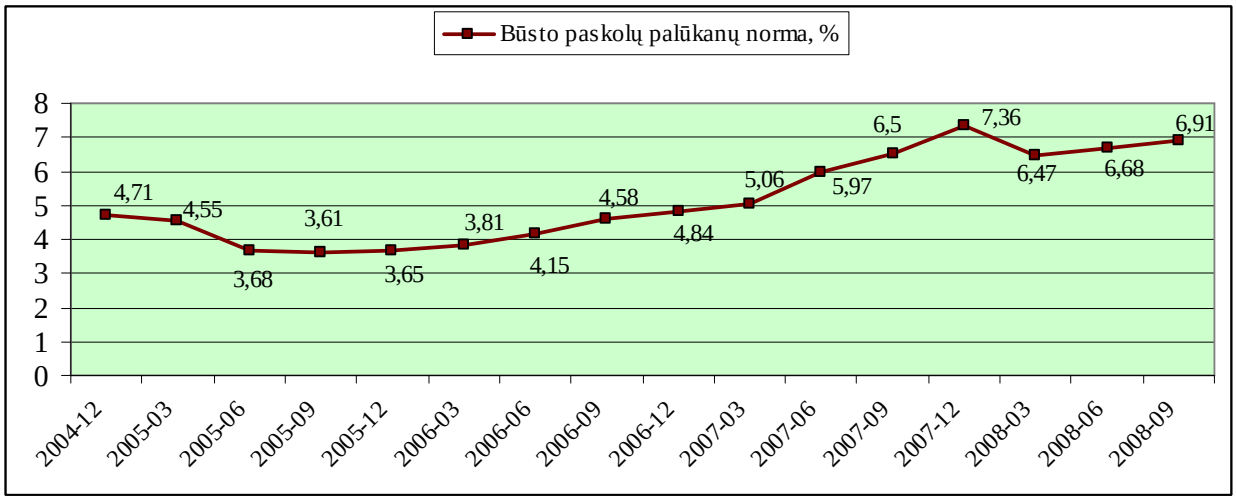
Siekiant skatinti Lietuvos paskolų rinką, būsto kreditavimo srityje įvyko daug teigiamų poslinkių. Paskolos būstui ir jo remontui sudaro didžiąją dalį visų bankų teikiamų paskolų fiziniams asmenims. Lietuvoje kreditai būstui tampa vis svarbesni - 70 proc. naujų butų perkama iš paskolų, apie 50 proc. visų nekilnojamojo turto sandorių taip pat finansuojama iš paskolų. Banko išduodamų būsto kreditų portfelis Lietuvoje nuolat auga, kas liudija apie auganti poreikį. (10 pav.)

Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys

10 pav. **Lietuvos komercinių bankų būsto kreditų portfelis**

Visų bankų planuose buvo ir toliau didinti būsto paskolų portfelį, tačiau atsižvelgiant į šiuo metu atsiradusius ekonominės krizės požymius, bankai peržiūri savo planus, o turėdami nemenką analitinį potencialą ir vadovaudamiesi atsargumo ir rizikos minimizavimo principais ėmėsi prevencinių priemonių ir jau 2006 m. viduryje bei pirmoje 2007 m. pusėje pradėjo griežtinti kreditavimo procedūras ir kelti palūkanų normas. Būsto paskolų palūkanų normos kitimas parodytas 11 paveiksle.

Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys

11 pav. **Būsto paskolų palūkanų normos svyravimai**

Pateikti duomenis rodo, kad palūkanų norma nuo 2004 m. su tam tikrais nedideliais svyravimais, kurie, autorės nuomone, labiausiai buvo įtakojami tarpbankinės konkurencijos, gan tolydžiai auga.

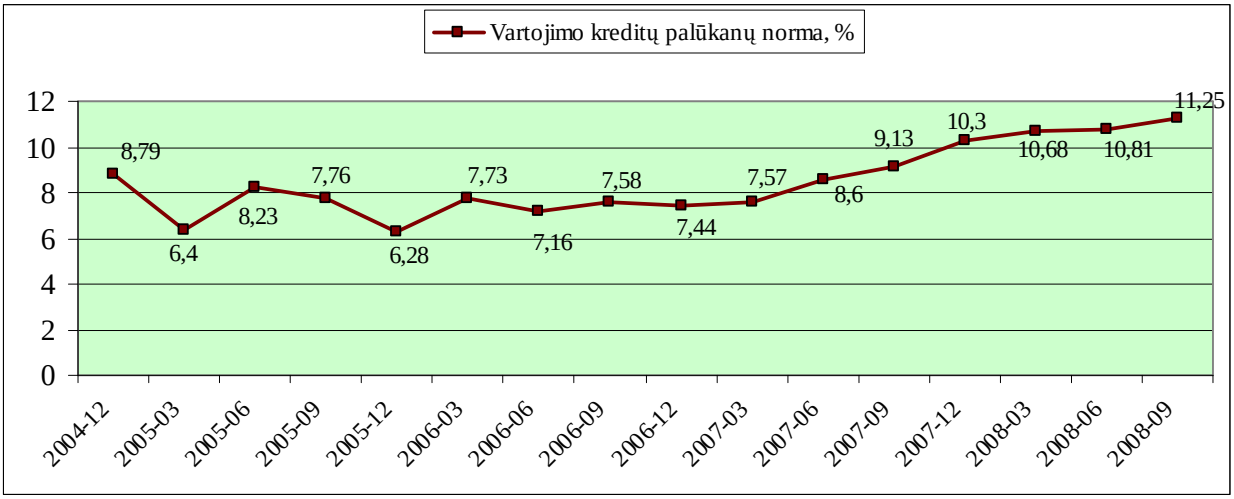
3.2.2. Vartojamosios paskolos

Lietuvoje sparčiai auga vartojamųjų paskolų poreikis. „Vartojimo paskola - tai pinigų suma, skirta kažką įsigyti ilgalaikiam vartojimui“[50]. Tokios paskolos grąžinamos kiekvieną mėnesį lygiomis dalimis per nustatytą laikotarpį. Galimybė gauti vartojamąją paskolą nustatoma pagal kliento paraiškoje pateiktus duomenis. Paskolos teikiamos gyventojams – klientams nuo 18 metų amžiaus. Teikiamų vartojimo paskolų sumos skirtingose Lietuvos komerciniuose bankuose svyruoja nuo 1000 Lt iki 100000 Lt ir priklauso nuo kredito gavėjo finansinių galimybių. Pagrindinė sąlyga, kad gaunamos pajamos (pagrįstos bankui pateiktais dokumentais), atėmus kliento šeimos patiriamas ir neišvengiamas išlaidas turi būti pakankamos sugrąžinti bankui prašomo kredito sumą bei sumokėti visus su kreditu susijusius mokesčius. Paskolos teikiamos litais arba eurais nuo 3 mėnesių iki 5 metų terminui.

Praktiškai visuose Lietuvos bankuose taikomos šios pagrindinės paskolos suteikimo sąlygos: klientas privalo turėti sąskaitą banke, į kurią ne mažiau kaip 1-6 mėnesius (priklauso nuo banko) yra pervedamas jo darbo užmokestis; darbdavys turi patvirtinti, kad klientas įdarbintas neterminuota darbo sutartimi. Kreditai išduodami su fiksuota metų palūkanų norma, t. y. palūkanos nekeičiamos iki kredito padengimo pabaigos. Palūkanų dydis priklauso nuo individualaus kliento finansinių galimybių įvertinimo, kredito valiutos ir skolinimosi laikotarpio. Klientams, kurie naudojasi kitomis banko paslaugomis, siūlomos palankesnės negu standartinės sąlygos. Kreditas gali būti grąžinamas linijinių arba pastovių anuitetų metodų, tačiau daugelis Lietuvos bankų taiko anuitetų metodą, t.y. kai kiekvieną mėnesį kredito ir palūkanų grąžinimui skiriama vienoda pinigų suma. Palūkanos pradedamos

skaičiuoti ne nuo paskolos suteikimo dienos, o nuo tos dienos, kada pradėta naudotis paskola, ir skaičiuojamos tik nuo panaudotos paskolos sumos.

Palūkanų normos už vartojamąsias paskolas Lietuvos bankuose yra panašios, tačiau jos visada yra aukštesnės už kitų kreditų palūkanas, kadangi šio tipo paskolos gana dažnai tampa „blogomis paskolomis“, o kartais ir visai negrąžinamos. Aukštesnės palūkanos turi kompensuoti padidėjusią riziką. Vartojimo paskolų vidutinės palūkanų normos svyravimai atvaizduoti 12 paveiksle.

Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys

12 pav. **Vartojimo kreditų palūkanų normos svyravimai**

Analizuojant palūkanų normos kitimą, matome mažėjimo tendencijos metų IV ketvirtyje dėsningumą, kurį galima paaiškinti bankų kalėdinių akcijų vykdymu su tikslu pritraukti kuo daugiau vartojimo paskolų. Paskutiniu metu pasireiškus pirmiems finansų rinkos krizės požymiams, Lietuvos komerciniai bankai labai ženkliai padidino vartojimo kreditų palūkanų normas, ir jau 2008 m. spalio-lapkričio mėnesiais kai kurių bankų palūkanos viršija net 20 proc. ribą.

Sprendimus išduoti vartojamąsias paskolas nuo 1.000 Lt iki 40.000 Lt priima ne mažiau kai du banko filialo vadovo įgalioti darbuotojai, nuo 40.000 Lt iki 100.000 Lt – atitinkamo lygio kredito komitetas. Paskola išmokama iš klientui atidarytos paskolinės sąskaitos pervedant lėšas į kliento einamąją ar kortelės atsiskaitomąją sąskaitą banke.

Kreditai individualiam vartojimui yra standartiniai kreditai ir jų suteikimo procesas beveik visuose bankuose yra iki maksimumo standartizuotas. Dauguma bankų sukūrė specialias rizikos vertinimo sistemas, taip vadinamas „kredito taškų sistemas“. Šios sistemos remiasi statistiniais tyrimais ir matematiniais skaičiavimais, kurių pagalba yra sukurti „blogų“ ir „gerų“ skolininkų „portretai“.

Šiandien Lietuvos gyventojai dažniausiai skolinasi pinigus iš bankų personalinių paskolų forma. Antra pagal populiarumą individualaus vartojimo paskolos forma - tai kredito kortelės su atsinaujinančiais kredito limitais.

3.2.3. Paskolos verslo įmonėms

Bankų skolinimo verslo įmonėms atveju yra labai svarbus paskolintų pinigų panaudojimas pagal paskirtį. Taip pat kreditų trukmė turi atitikti finansuojamo turto tarnavimo laiką. Lietuvos komerciniai bankai teikia šias paskolas verslo įmonėms:

- **Kreditais apyvartinėms lėšoms finansuoti**, iš kurių galima išskirti:

- *Sąskaitos kreditavimas (overdraftas)* – trumpalaikio kredito forma, kai klientui suteikiama teisė sutartą laikotarpį turėti savo banko sąskaitoje nustatytą debeto likutį, t.y. galimybė vykdyti išlaidų operacijas ir mokėjimus, nors banko sąskaitoje nėra pakankamai lėšų. Kredito suma priklauso nuo gaunamų įplaukų į banko sąskaitą dydžio bei kliento finansinių galimybių grąžinti kreditą. Skolintomis lėšomis klientas disponuoja be apribojimų. Sąskaitos kredito limitas suteikiamas ne ilgesniam nei 12 mėnesių laikotarpiui. Maksimalus naudojimosi overdraftu terminas (laikotarpis nuo debitorinio likučio kliento sąskaitoje atsiradimo iki jo padengimo) yra 30 kalendorinių dienų. Overdraftas suteikiamas be turto įkeitimo.

Kai kurie Lietuvos bankai atsižvelgdami į kliento poreikius, tačiau nedidindami savo rizikos, patobulino šio kreditavimo produkto savybes, pvz. AB SEB bankas išduoda overdraftą su 365 d. padengimo laikotarpiu, tačiau tokiu atveju būtinai reikalaujamas turto įkeitimas. AB DnB NORD tokio tipo kreditą vadina kredito linija banko sąskaitoje.

- *Kredito limitas (kredito linija)* - tai priemonė reikalinga tam, kad, atsiradus būtinybei išlyginti įmonės piniginius srautus, ji galėtų greitai pasiskolinti iš banko. Šio tipo kreditas išduodamas 1-2 metų laikotarpiui (priklauso nuo banko) ir skirtas apyvartinių lėšų trūkumui padengti, akredityvams išleisti ar kitiems iždo produktams įsigyti. Norint pasinaudoti banko suteiktu kredito limitu tereikia pateikti mokėjimo nurodymus kreditui išmokėti. Kredito linijos galiojimo metu grąžinęs visas ar dalį panaudotų kredito linijos lėšų, gavėjas vėl turi teisę panaudoti kredito linijos lėšas neviršijant kreditų paėmimo momentu nustatyto kredito linijos limito. Šie kreditai išduodami su fiksuota arba kintama palūkanų norma. Palūkanos skaičiuojamos nuo išduoto ir negrąžinto kredito likučio ir mokamos kiekvieną mėnesį. Kredito linijos grąžinimo užtikrinimui būtinas turto įkeitimas.

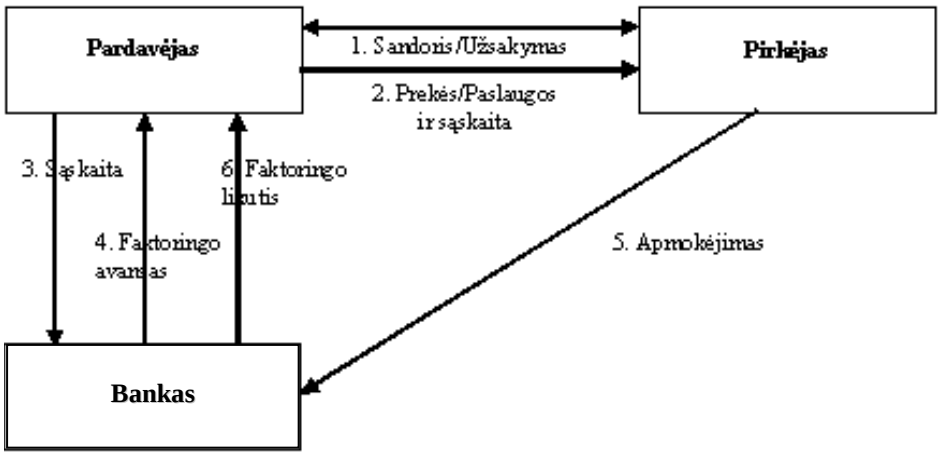
- *Kreditas apyvartinio kapitalo finansavimui* – trumpalaikis kreditas skirtas vienkartiniam įmonės apyvartinių lėšų papildymui. Kreditas grąžinamas pagal iš anksto sutartą grąžinimo grafiką.

- **Kreditai investiciniams projektams finansuoti.** Tai ilgalaikis kreditas, skirtas verslo plėtrai ar investiciniams projektams finansuoti: nekilnojamajam turtui įsigyti ar statyti (rekonstruoti), įrengimams, technikai ir technologijai įsigyti, statybos bendrovėms ir gyvenamųjų namų statybos bendrijoms gyvenamiesiems daugiabučiams ir individualiems namams statyti bei tai pat investicijoms į kitas įmones. Šie kreditai išduodami nuo 1 iki 10 metų laikotarpiui, įkeičiant bankui įmonės turimą arba perkamą (statomą) turtą. Paskolos suma priklauso nuo investicinio projekto dydžio bei struktūros,

tačiau būtina sąlyga, kurią taiko praktiškai visi bankai, tai kredito gavėjo dalyvavimas projekte nuosavomis lėšomis tam tikru procentu (paprastai tai 30 proc. projekto vertės). Investicinei paskolai nustatoma kintanti palūkanų norma, kuri priklauso nuo bazinės palūkanų normos. Dažniausiai šį paskola grąžinama lygiomis dalimis, kurios nustatomos padalinus paskolos sumą iš laikotarpio, kuriam yra suteikta paskola mėnesių skaičiaus, atėmus kredito grąžinimo atidėjimo laikotarpį, jeigu toks buvo numatytas. Tačiau priklausomai nuo projekto vykdymo etapų gali būti numatomas ir kitoks kredito grąžinimo grafikas.

Kaip atskirą verslo finansavimo formą tikslinga būtų paminėti **faktoringą**. Faktoringas – tai paslaugų visuma, apimanti finansavimą, gautinų lėšų surinkimą, administravimą bei pirkėjų mokumo rizikos mažinimą. Faktoringo esmė - skolos įsipareigojimų pirkimas, kai pardavėjas perleidžia bankui piniginių reikalavimų teises pagal pardavėjo pirkėjams išrašytas sąskaitas. Faktoringo paslauga suteikia galimybę įmonėms gauti pinigines sumas, neįkeičiant turto, užtikrina nuolatinį pinigų judėjimą be sutrikimų.

Faktoringo sutartimi bankas įsipareigoja mokėti klientui (pardavėjui) mainais už kliento piniginį reikalavimą pagal trečiajam asmeniui (pirkėjui) išrašytas sąskaitas, susijusias su prekių (paslaugų) pardavimu, faktoringo avansą (80-90 proc. sąskaitos sumos) ir po apmokėjimo gavimo faktoringo likutį, atskaičius sutartyje numatytus mokesčius. Šis procesas atvaizduotas 13 paveiksle.

Šaltinis: AB SEB bankas

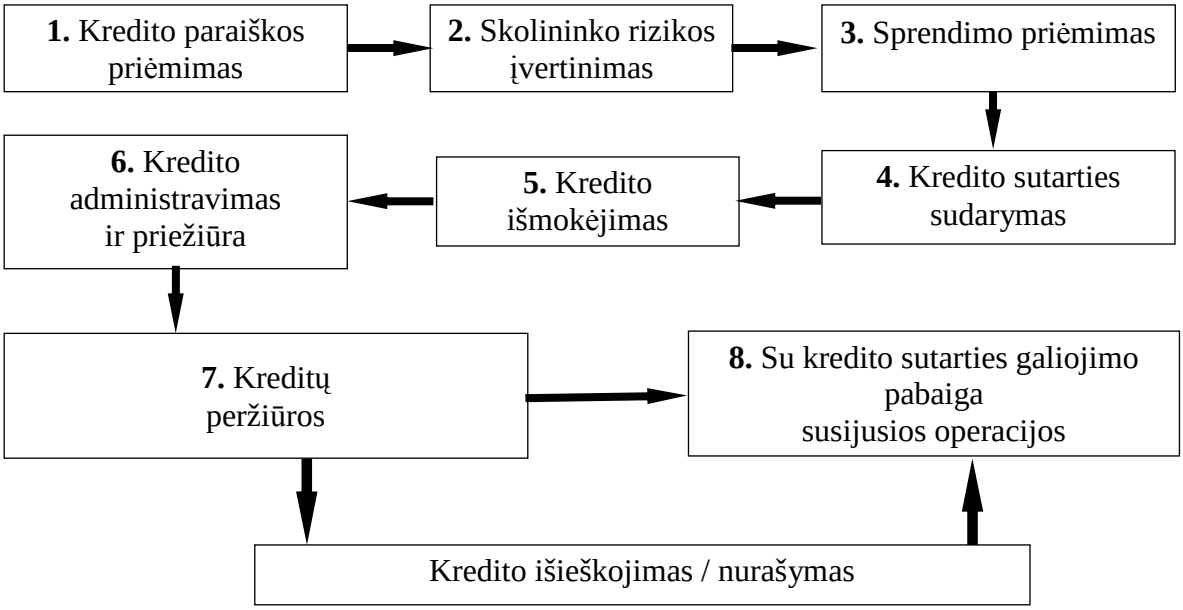
13 pav. **Faktoringo schema**

3.3. Lietuvos komercinių bankų verslo kreditų teikimo procesas

Siekiant unifikuoti informacijos pateikimo ir kredito analizės nuostatas, aprašyti banko kredito teikimo procesą, pradedant paraiškos priėmimu ir baigiant skolinamų lėšų išmokėjimu ar kito įsipareigojimo įvykdymu, kiekvieno banko bendroje kreditavimo politikoje yra numatoma atskira

dalis, nuodugniai aprašanti kreditavimo procesą. Kreditų suteikimo reikalavimai nustatomi vadovaujantis Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos banko nutarimais, banko įstatais, bei kitais banko norminiais aktais.

Kiekvieno banko kreditavimo procesą galimą suskirstyti į kelis etapus, apimančius tam tikrą proceso esminę dalį. Pagrindinius etapus vaizduoja 14 paveikslas.

14 pav. **Pagrindiniai kreditavimo proceso etapai**

Taigi vieno didžiausių Lietuvos komercinio bankų (tiriamojo banko) pavyzdžiu ištirsime kiekvieno etapo pagrindinius aspektus.

3.3.1. Paraiškos priėmimas

Geranoriškas bei dėmesingas bendravimas su klientu yra kertinis akmuo banko santykiuose su potencialais vartotojais. Todėl pirmiausiai kreditų vadybininkas pirminio pokalbio su klientu metu išsiaiškina kliento kreditavimo poreikį ir tikslą bei suteikia jam pilną ir išsamią informaciją apie kredito teikimo sąlygas, reikalaujamus dokumentus ir duomenis bei pateikia kredito paraišką užpildymui. Kiekvieno banko kredito paraiška yra skirtinga, tačiau būtinai apima tuos pačius pagrindinius duomenis: kredito sumą, tikslą, kredito padengimo terminą bei siūlomą užstatą.

Be šios informacijos banko verslo kredito paraiškoje pateikiama: pagrindinė juridinio asmens informacija, paskutinio ataskaitinio laikotarpio balanso bei pelno/nuostolio ataskaitos straipsnių iššifravimas bei juridinio asmens veiklos aprašymas.

Kartu su paraiška pateikiami:

- dokumentai apie įmonės finansinę būklę, tokie kaip: įmonės paskutinių dviejų metų finansinė

atskaitomybė, audituotos finansinės ataskaitos, einamųjų metų ketvirtiniai balansai bei pelno/nuostolio ataskaitos;

- Sodros ir Valstybinės mokesčių inspekcijos pažymos apie sumokėtus mokesčius ir esamas skolas;
- įmonės juridiniai bei teisiniai dokumentai, tokie kaip juridinio asmens registracijos pažymėjimas, įstatai, vadovo paskyrimo dokumentai, licencijos užsiimti licencijuojama veikla ir pan.;
- prievolių įvykdymo užtikrinimo dokumentai, tokie kaip įkeičiamo turto nuosavybės dokumentai, vertinimo ataskaitos bei draudimo polisai.
- aplinkosaugos reikalavimų vykdymo dokumentai (jei finansuojamam projektui keliami aplinkosaugos reikalavimai).

Naudodamasis kredito paraiška, banko kreditų vadybininkas gauna ir sukomplektuoja informaciją, reikalingą kliento, finansuojamo projekto bei kredito rizikai įvertinti. Vadybininkas turėtų gerai suvokti kliento verslą ir generuojamų pinigų srautų šaltinį. Tuo tikslu rekomenduojama apsilankyti kliento gamybos/verslo vietoje ir išsiaiškinti, kokios naudojamos gamybos ir kt. technologijos, geografinės padėties teikiami privalumai ir trūkumai, verslo organizavimas, vykdomi investiciniai projektai. Ne visus klausimus klientui būtina užduoti raštu, daug informacijos galima gauti pokalbių su klientu metu, taip pat rasti įvairiuose šaltiniuose (spaudoje, duomenų bazėse ir pan.).

Vertinant pateiktus duomenis, taip pat yra labai svarbu išsiaiškinti susijusius su klientu asmenis ir nustatyti kredito gavėjo grupę sudarančius juridinius bei fizinius asmenis, kaip tai reglamentuoja Lietuvos Respublikos norminiai aktai.[6]

Bankas pasilieka teisę nenagrinėti paraiškos, jeigu:

- paaiškėja, kad kliento reputacija bankui nepriimtina, t.y., jam yra iškeltos baudžiamosios bylos, vyksta teisminiai ginčai, galintys turėti neigiamos įtakos jo veiklai ir pan., nevykdomi įsipareigojimai kitiems bankams;
- bankas dėl šio kliento ar jo akcininkų praeityje jau yra patyręs nuostolių;
- klientas verčiasi nelegalia veikla;
- pateikė neteisingus ar melagingus duomenis arba ne visą informaciją, reikalingą kredito rizikai įvertinti.

[6] Lietuvos banko valdybos nutarimas *„Dėl maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvų“*, Valstybės žinios, 2002-07-19, Nr. 73-3133

3.3.2. Skolininko kredito rizikos įvertinimas

Viena svarbiausių banko funkcijų – prisiimti ir valdyti kredito riziką. Pagrindinis banko kredito politikos reikalavimas – kredito patvirtinimas ir išdavimas turi būti pagrįstas analizę, t.y. kliento gebėjimo grąžinti kreditą ekonominiu įvertinimu. Tiriamojo banko analizės modelis grindžiamas idėja, jog yra svarbu atlikti aplinkos kurioje veikia bendrovė analizę, pradedant nuo makroekonominio visos rinkos vystymosi įvertinimo, toliau analizuojant kaip tokioje aplinkoje vystysis nagrinėjama pramonės šaka ir baigiant konkrečios bendrovės padėties rinkoje analize.

Analizė apima:

- makroekonominių veiksnių analizę;
- ūkio šakos ir rinkos analizę;
- įmonės analizę, verslo įvertinimą;
- finansinę analizę;
- gebėjimo grąžinti kreditą įvertinimą.

Makroekonominių veiksnių analizė galėtų būti apibūdinta kaip materialių makroekonominių kintamųjų, kurie yra svarbūs įmonės veiklai, įvertinimas. Vertinami įvairūs makroekonominiai kintamieji, pavyzdžiui, šakos produktyvumas, BVP, disponuojamos namų ūkio pajamos ir palūkanų normos iš vienos pusės bei techniniai, politiniai ar socialiniai veiksniai iš kitos pusės.

Ūkio šakos ir rinkų analizė skiriama pramonės šakos vystymosi tendencijoms įvertinti, pavyzdžiui ar ji augs, o gal pakeis struktūrą? Kokios yra tos šakos „varomosios jėgos“ ir kokia konkurencija joje? Kokios yra sėkmingai veikiančios įmonės charakteristikos ir kokie pagrindiniai veiksniai nulėmia sėkmę?

Kaip informacijos šaltinį šiai analizei atlikti tiriamojo banko analitikai paruošia bei pristato savo darbuotojams bei klientams informacinius leidinius „Lietuvos makroekonomines apžvalgas“, taip pat tam tikru periodiškumu banko tinklapyje yra skelbiami banko analitikų komentarai aktualiomis ekonomikos bei politikos temomis „Makrokomentaras“ bei kiekvieną dieną ruošiami informaciniai pranešimai apie Lietuvos ekonomines naujienas bei naujausius ekonominius rodiklius „Rytinės naujienos“. Duomenų šaltiniu šiose srityse gali būti pokalbiai su klientu, banko analitikų atliekami atskirų pramonės šakų tyrimai, prekybos organizacijų, Statistikos departamentų, žiniasklaidos, įvairių pramonės šakų asociacijų skelbiama informacija.

Įmonės analizei bei verslo vertinimui yra skiriamas labai didelis dėmėsis. Kredito komitetui informacija apie klientą pateikiama ir kliento bei sandorio rizikos įvertinimas atliekamas naudojant standartinę projekto pateikimo formą, du trečdalius kurios užima būtent ši bendrosios analizės dalis.

Atliekant įmonės bei verslo analizę vertinami tokie aspektai:

1. Įmonės plėtros istorija, kur didžiausias dėmesys skiriamas buvusioms krizėms, esminiams

veiklos pokyčiams, analizuojant jų priežastis ir pasekmes.

2. Verslo struktūra ir savininkai. Čia svarbiausia tinkamai įvertinti susijusių įmonių grupės veiklą, tarpusavio sandorius, atsiskaitymus, pinigų srautus ir teisinę struktūrą.

3. Įmonės vadovybė. Vertinama bendrovės vadovų kvalifikaciją, atsižvelgiant tiek į galimybę valdyti įmonę dabar, tiek ją vystyti ateityje. Vadovavimo rizikai įvertinti svarbu atsakyti į klausimus: kokią kompetenciją turi vadovai ūkio šakoje bei vykdant atskiras bendrovės funkcijas, kokios vadovų stipriosios ir silpnosios puses ir kaip vadovybė vertina riziką bei kokias grėsmes mato. Reikšminga įvertinti bendrovės priklausomybės nuo savininkų ir vadovybės laipsnį, nes įmonės „svarbiausiojo asmens“ pasitraukimas gali turėti labai žymių neigiamų pasekmių verslui.

4. Įmonės verslo koncepcija, tikslai ir strategija. Būtina išsiaiškinti kokia yra bendrovės koncepcija, misija ir veiklos trumpalaikiai bei ilgalaikiai tikslai bei įvertinti šių tikslų įgyvendinimo galimybes, prielaidas bei ribojančius veiksnius.

5. Veiklos analizė. Atliekant veiklos analizę, nagrinėjami tokie pagrindiniai veiklos elementai, kaip: produktai ir paslaugos, klientai, pardavimai bei realizavimas, gamyba ir įrengimai, tiekimas, organizacinė struktūra ir personalas, aplinkosauga bei kiti aspektai.

Analizuojant įmonės gaminamą / parduodamą produkciją ar teikiamas paslaugas, svarbiausia išanalizuoti kiek platus yra produktų asortimentas, ar produktas atitinka rinkos poreikius, kiek teisinga yra kainodara bei koks produktų pelningumas. Tai pat svarbu įvertinti, kiek analizuojama įmonė yra jautri galimiems paklausos svyravimams, tam tikriems galimiems apribojimams ar aplinkosaugos reikalavimų pokyčiams bei numatyti tokių pokyčių tikimybę. Be to, būtina išsiaiškinti ar įmonė turi visas reikalingas licencijas ir patentus produkcijos platinimui.

Didelės reikšmės turi įmonės klientų struktūra. Čia svarbiausia įvertinti įmonės priklausomybės nuo vieno ar keleto klientų laipsnį ir šio kliento praradimo pasekmes, ilgalaikių sutarčių buvimą bei jų nutraukimo galimybes bei pasekmes įmonei. Atliekant įmonės veiklos analizę svarbu išsiaiškinti įmonės pardavimų struktūrą bei realizavimo iki galutinio vartotojo kanalus, priklausomybę nuo realizavimo tarpininkų ar didmenininkų.

Atliekant įmonės gamybos priemonių analizę yra labai svarbu aplankyti bendrovę ir susitikti su vadovais, nes tik taip galima įvertinti gamybinę bazę, valdymo kokybę, įrengimų kokybę ir modernizavimo poreikį, įmonės pasiruošimą galimų įrangos gedimų atvejams, darbo organizavimą, dabartinį pajėgumų panaudojimo lygį bei pajėgumų didinimo galimybes.

Reikšmingas įmonės veiklos momentas yra tiekimas ir tiekėjai. Čia reikėtų atsakyti į klausimus: kas yra tiekėjai, kaip organizuojami pirkimai įmonėje, ar yra sudarytos ilgalaikės sutartis, ar bendrovė gauna palankias tiekimo sąlygas, ar gauna nuolaidas pirkdama dideliais kiekiais. Labai svarbu įvertinti perkamos žaliavos kainų kitimo dinamiką ir tendencijas, bei taip pat suprasti, kiek stipriai įmonė yra priklausoma nuo vieno tiekėjo ir kokių neigiamų pasekmių gali sukelti tiekimo sutarties nutraukimas

dėl tam tikrų priežasčių, pvz. jeigu tiekėjas padidintų kainas.

Dabartinėmis kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo sąlygomis reikia išnagrinėti įmonės personalo kaitą, įmonėje dirbančių specialistų poreikį darbo rinkoje, mokamų atlyginimų dydžius bei kitas įmonėje taikomas darbuotojų motyvacijos priemones. Aplinkosauga taip pat yra labai svarbi sritis, kurią reikia įvertinti, nes ji gali turėti didelį poveikį bendrovės galimybėms padengti skolas.

Auditorius yra nepriklausoma trečioji šalis, kuri dažnai turi daug informacijos apie bendrovę ir kuri gali padėti užtikrinti patenkinamą bendrovės valdymą. Dėl to yra labai svarbu, kad auditorius būtų kompetentingas bei patyręs ir kad bankas neturėtų neigiamos patirties santykiuose su konkrečių auditoriumi. Kvalifikuota auditorių nuomonė yra labai svarbi.

Vienas iš svarbiausių ir sudėtingiausių kreditavimo klausimų, yra klausimas dėl skolininko patikimumo ir kreditingumo. Išsamios ***finansinės analizės*** pagalba bankai gali atsakyti į šį klausimą. Finansinė analizė padeda nustatyti įmonės veiklos finansinius aspektus, įvertinti esamą padėtį ir perspektyvas. Finansinė analizė yra vienas iš svarbiausių kreditavimo etapų, nes ji leidžia numatyti savalaikes kredito grąžinimo ir efektyvias jo panaudojimo tikimybes.

Didžioji dalis banko iš kliento gaunamos finansinės informacijos yra istorinio pobūdžio, t.y. atspindi ankstesnių laikotarpių finansinę padėtį. Egzistuoja daug galimybių (nepažeidžiant galiojančių įstatymų) įmonei pakeisti savo finansines ataskaitas, todėl būtina ypač kruopščiai patikrinti, kas „slepiasi už skaičių“, t.y. žinoti įmonės veiklą, jos produkciją bei įvykius, kurie atsispindi bendrovės finansinėse ataskaitose. Įvairių papildomų ataskaitų ir duomenų nagrinėjimas padeda suvokti atskirų rodiklių visumą ir tarpusavio įtaką. Nuolatinis bendravimas su klientu ir informacijos papildymas yra būtinas. Būtina nuolat gauti iš kredituojamo kliento tokią informaciją, kaip įmonės prognozės ir tarpinės finansinės ataskaitos, o taip pat informaciją apie veiksnius, įtakojančius kliento veiklą. Analizė turi apimti ne tik besiskolinančią įmonę, bet ir susijusias įmones (ar tai būtų dukterinė/motininė įmonė, ar su savininkais susijusios bendrovės), t.y. įmonių grupę.

Įmonėje naudojami apskaitos principai ir standartai apibrėžia taisykles, kurių laikantis yra ruošiamos metinės ataskaitos. Dažnas apskaitos politikos keitimas, gali reikšti įmonės ketinimus parodyti geresnius, nei yra iš tikro, rezultatus. Būtina patikrinti, kaip šie pakeitimai įtakojo įmonės finansinius rodiklius bei atitinkami pakoreguoti ankstesnių laikotarpių duomenis, kad jie būtų palyginami.

Tiriamasis bankas siūlo analizuoti 2 praėjusių metų, einamųjų metų faktines bei ateinančių metų visam paskolos laikotarpiui prognozines finansines ataskaitas. Pagrindinės analizuojamos ataskaitos yra: pelno/nuostolio ataskaita, balansas bei pinigų srautų ataskaita. Visada svarbu išsiaiškinti ataskaitose pateikiamų finansinių duomenų bei rodiklių pokyčius bei šių pokyčių priežastis, ypač kai vienas ar kitas ataskaitos straipsnis arba rodiklis ženkliai pakeitė tendenciją. Atliekant finansinę analizę svarbu naudoti tinkamus rodiklius, kurie geriausiai apibūdina tam tikrą veiklą. Vertinant

skirtingas sritis, naudojami rodikliai irgi skiriasi.

Kiekvienas bankas turi savo kredito rizikos vertinimo metodus bei būdus, kurie labiausiai atitinka banko tikslus bei patvirtintą kreditavimo politiką. Ši informacija nėra vieša, ji skirta tik tarnybiniam naudojimui, tad išsamaus tiriamojo banko kreditingumo vertinimo aprašymo pateikimas būtų nekorektiškas. Tiriamasis bankas, kaip ir kiti bankai, kredito rizikai įvertinti bei įmonės finansinei būklei nustatyti naudoja tuos pačius visuotinai pripažintus bei mokslinėje literatūroje aprašytus finansinės analizės būdus ir koeficientus. Tai mokumo, likvidumo, skolų/nuosavybės, turto struktūros, apyvartinio turto apyvartumo bei finansavimo struktūros ir šaltinių, finansinių skolų aptarnavimo, rentabilumo bei pelningumo rodikliai.

Iš praktinės pusės svarbu paminėti, kad tiriamajame banke labai didelis dėmėsis yra skiriamas finansinių skolų aptarnavimo koeficientams. Viena iš svarbiausių sąlygų išduodant kreditus, siekti kuo labiau sumažinti su kredito negrąžinimu susijusią riziką, o tai reiškia kuo nuodugniau įvertinti kliento gebėjimą grąžinti kreditą. Jeigu nebus užtikrintas kredito grąžintinumo principas, bankas gali bankrutuoti.

Galime paminėti tokius skolų aptarnavimo rodiklius:

- **Grynosios finansinės skolos**[7] **ir EBITDA**[8] **santykis** (angl. *Net Debt / EBITDA*) - parodo, per kiek metų įmonė galėtų įvykdyti įsipareigojimus. Lyginant šį rodiklį su šakos ir įvairių laikotarpių rodikliais, galima daryti išvadą apie įmonės perspektyvinį mokumą;
- **Palūkanų padengimo koeficientas** (angl. *Interest Service Coverage Ratio - ISCR*) apskaičiuojamas kaip EBITDA, apyvartinio kapitalo pokyčio[9] sumos ir per ataskaitinį laikotarpį sumokėtų palūkanų už visas finansines skolas visiems kreditoriams, santykis. Šis rodiklis parodo ar įmonės generuojamas pinigų srautas pakankamas vykdyti esamus palūkanų mokėjimus.
- **Kredito padengimo koeficientas** (angl. *Debt Service Coverage Ratio – DSCR*), apskaičiuojamas kaip EBITDA ir apyvartinio kapitalo pokyčio sumos santykis su per laikotarpį sumokėtų palūkanų už visas finansines skolas visiems kreditoriams ir visų grąžintų kreditų visiems kreditoriams suma. Šis koeficientas parodo, kaip paskola ir palūkanos yra padengiamos generuojamu pinigų srautu bei yra svarbus vertinant įmonės sugebėjimą grąžinti pagrindinę paskolos sumą ir palūkanas per tam tikrą laikotarpį, paliekant pakankamai pinigų tolimesniam kapitalo formavimui.

Svarbu skaičiavimams naudoti teisingus skaičius. Esant poreikiui, prieš skaičiuojant rodiklius

[7] ***Grynoji finansinė skola*** *– visos finansinės skolos, atėmus grynųjų pinigų sąskaitose ir kasoje sumą bei trumpalaikių investicijų (terminuotų indėlių) sumą.*

[8] **EBITDA** *– veiklos pelnas neišskaičiavus palūkanų, mokesčių, nusidėvėjimo ir amortizacijos sąnaudų.*

[9] ***Apyvartinio kapitalo pokytis*** *= (ataskaitinio laikotarpio atsargos – praėjusio ataskaitinio laikotarpio atsargos) + (debitorių skolos ataskaitinį laikotarpį – debitorių skolos praėjusį ataskaitinį laikotarpį) – (prekybos skolos ataskaitinį laikotarpį – prekybos skolos praėjusį ataskaitinį laikotarpį).*

būtinai turi būti atliekamos atitinkamos skaičių korekcijos tam, kad gautas rezultatas atspindėtų tikrąją situaciją bei galėtų būti palyginamas su praėjusių laikotarpių rezultatais. Be to, tikslinga palyginti gautus rezultatus su vidutiniais to paties sektoriaus bei kitų to sektoriaus įmonių rezultatais, nes taip galima daryti išvadas apie vertinamos įmonės vietą rinkoje bei jos sugebėjimą teisingai valdyti savo finansus. Tačiau lyginant, būtina atsižvelgti į tai, kad skirtingų įmonių naudojami apskaitos principai gali būti skirtingi, o tai reiškia, kad įmonės ne visada gali būti lyginamos.

Taigi finansinių išteklių valdymas yra neatskiriama bet kokios komercinės veiklos valdymo dalis, o finansinės ataskaitos yra svarbiausia finansinių išteklių valdymo priemonė. Pagrindinių finansinių ataskaitų analizė labai svarbi kaip valdant verslą taip ir teikiant jam komercines paskolas.

3.3.3. Sprendimo priėmimas

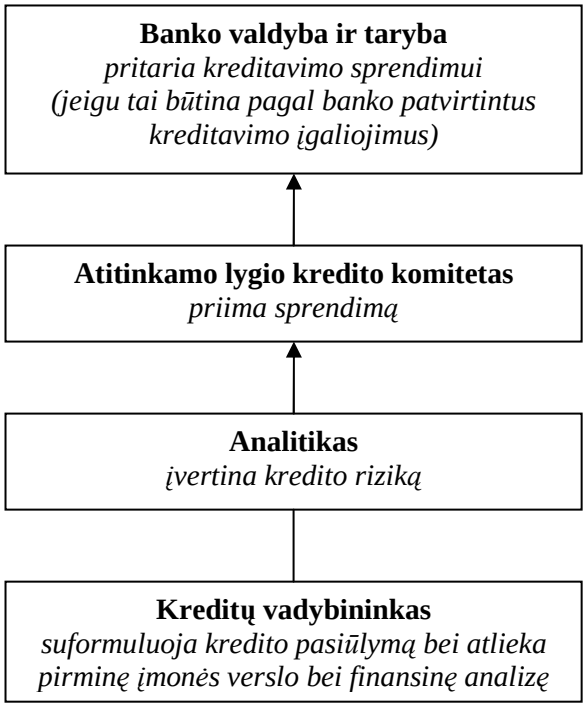
Mūsų tiriamajame banke, kaip ir daugelyje kitų Lietuvos komercinių bankų, sprendimą dėl kredito suteikimo priima ne vienas žmogus, o kolegialus organas, sudarytas iš kompetentingų banko darbuotojų, vadinamas kredito komitetu. Kredito komitetą sudaro: komiteto pirmininkas, nariai ir sekretorius. Komiteto narių skaičius visais atvejais turi užtikrinti kvorumą, reikalingą sprendimams priimti.

Banke yra kelių lygių kredito komitetai, kurie suteiktų atitinkamų įgaliojimų ribose priima kreditavimo sprendimus. Skirtingų lygių kredito komitetų įgaliojimus apsprendžia siūlomo suteikti kredito dydis, apskaičiuotas skolininko bendras rizikos laipsnis – rizikos kategorija, bendri kliento ar įmonių grupės įsipareigojimai bankui bei taip pat kreditavimo politikos neatitikimo klausimai ir dydžiai. Jei kredito pasiūlymas teiktinas aukštesnio lygio kredito komitetui, žemesnio lygio kredito komitete jis nesvarstomas.

Kreditų vadybininkas atlikęs įmonės verslo bei finansinę analizę pagal kliento pateiktus duomenis, suformuluoja kredito pasiūlymą bei parengia projekto aprašymo medžiagą, suderina kreditavimo sąlygas su analitiku, galutinai nustatančių kredito rizikos laipsnį bei teikia visą informaciją kredito komitetui. Kredito komiteto nariai susipažįsta su komiteto posėdžiui pateikta medžiaga, išsako savo nuomonę svarstomu kreditavimo klausimu ir paprasto balsavimo būdu priima sprendimą. Visi kredito komitetų posėdžiai yra protokoluojami. Protokoluose surašomi balsavimo rezultatai, išdėstomas kreditavimo klausimas bei kreditavimo sąlygos, o taip pat pateikiami neigiamo balsavimo argumentai, jeigu kreditavimo pasiūlymas buvo atmestas.

Kredito komiteto sprendimas dėl kredito suteikimo formuluojamas išreiškiant daugumos kredito komiteto posėdyje dalyvaujančių narių nuomonę, tačiau visi kreditavimo sprendimai priimami tik tuomet, kai jiems pritaria kredito komiteto pirmininkas. Jeigu yra nesutariama dėl sprendimo, pirmininko balsas yra lemiamas sprendimui priimti.

Kredito sprendimo priėmimo procesas pavaizduotas 15 paveiksle.

15 pav. **Kreditavimo sprendimų priėmimo schema**

3.3.4. Kredito sutarties sudarymas

Komercinis bankas kreditavimo sutartis sudaro vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Civiliniu kodeksu bei kitais sutarčių teisę reglamentuojančiais norminiais aktais. Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse pateikiamas toks bendrasis paskolos sutarties apibrėžimas: paskolos sutartimi viena šalis (paskolos davėjas) perduoda kitos šalies (paskolos gavėjo) nuosavybėn pinigus arba rūšies požymiais apibūdintus suvartojamuosius daiktus, o paskolos gavėjas įsipareigoja grąžinti paskolos davėjui tokią pat pinigų sumą (paskolos suma) arba tokį pat kiekį tokios pat rūšies ir kokybės kitų daiktų bei mokėti palūkanas, jeigu sutartis nenustato ko kita. Taip pat LR Civiliniame kodekse pateikiama ir kreditavimo sutarties samprata: kredito sutartimi bankas ar kita kredito įstaiga (kreditorius) įsipareigoja suteikti kredito gavėjui sutartyje nustatyto dydžio ir nustatytomis sąlygomis pinigines lėšas (kreditą), o kredito gavėjas įsipareigoja gautą sumą grąžinti kreditoriui ir mokėti palūkanas [32]. Paskolų sutarčių turinys ir konkrečios sąlygos priklauso nuo daugelio veiksnių: nuo banke susiklosčiusios sutarčių sudarymo praktikos, nuo įstatymais apibrėžtų sutarčių sudarymo reikalavimų, skolininko, paskolos dydžio ir t.t. Kredito sutartis yra pagrindinis teisinis dokumentas, apibrėžiantis kreditavimo objektą, kredito teikimo sąlygas, reglamentuojantis kreditoriaus ir debitoriaus santykius bei nustatantis šalių turtinę atsakomybę už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą.

Tiriamasis bankas, siekdamas kuo labiau supaprastinti savo kreditavimo sutartis, nuolat tobulina jas ir stengiasi kuo labiau jas unifikuoti ir standartizuoti. Sutarčių unifikavimas labai sumažina sutarties sudarymo laiko sąnaudas bei palengvina vadybininko, sudarančio sutartį, bei teisininko, tikrinančio ir vizuojančio sutartį, darbą. Kreditavimo sutarties turinys priklauso nuo suteikiamo kredito tipo, tačiau bet kokio kreditavimo produkto sutartis be teisiškai privalomų duomenų ir rekvizitų būtinai apima tokias sąlygas kaip: kredito suma, tikslas, terminas bei grąžinimo grafikas, mokamos palūkanos bei kiti mokesčių dydžiai, prievolių įvykdymo užtikrinimas bei kredito išmokėjimo sąlygos. Visos aukščiau paminėtos sąlygos tiriamojo banko standartinėse sutartyse įvardijamos kreditavimo sutarties specialiojoje dalyje, o sutarties bendrojoje dalyje aprašomos bendrosios nekintamos sąlygos, tokios kaip: sutarties sąvokos, sutarties dalykas, banko bei kredito gavėjo įsipareigojimai bei teisės ir kitos sąlygos.

3.3.5. Kredito išmokėjimas

Pasirašius kredito sutartį bei įvykdžius sutartyje numatytas kredito išmokėjimo sąlygas, klientas gauna sutartyje numatytą pinigų sumą. Kredito išmokėjimo sąlygos būna įvairios, priklausomai nuo suteikto kredito tipo, kredito sandorio struktūros bei savybių. Iki kredito išmokėjimo kreditų vadybininkas turi surinkti visus kredito sprendimui priimti reikalingų dokumentų originalus su įmonės vadovo parašais ir antspaudais.

Kredito lėšų pervedimo operacijas mūsų tiriamajame banke atlieka specialus kreditų administravimo padalinys, atsakingas už kredito sutarčių išmokėjimo sąlygų bei kitų sąlygų vykdymo kontrolę bei paskesnį išmokėto kredito administravimą.

Svarbiausia banko kredito išmokėjimo sąlyga – teisinis įkeitimo sandorių įforminimas bei numatytų laidavimo ar garantijų sutarčių pasirašymas. Įkeitimo sandorai būtinai turi būti užregistruoti LR Teisingumo ministerijos hipotekos registre ir iki kredito išmokėjimo būtina įsitikinti ar yra gauti hipotekos ar įkeitimo lakštų egzemplioriai. Kartais sutartyje gali būti numatytas įkeitimo įforminimo atidėjimas tam tikram laikotarpiui, tačiau tiriamajame banke tai yra nepageidautina, retai ir tik labai patikimiems klientams taikoma sąlyga.

Dar vienas labai reikšmingas kredito išmokėjimo momentas yra jo tikslinis panaudojimas. Labai svarbu, kad kredito lėšos būtų naudojamos pagal tikslinę paskirtį, todėl bankas griežtai reikalauja iki kredito lėšų išmokėjimo pateikti visus su projektu susijusius kredito tikslinį panaudojimą patvirtinančius dokumentus. Tai gali būti pirkimo-pardavimo sutartys, sąskaitos-faktūros, tam tikrų darbų atlikimo aktai bei sąmatos ir t.t. Priklausomai nuo kredito tipo lėšos yra išmokamos į kredito gavėjo sąskaitą (pvz. overdrafto atveju) arba pagal tikslinę paskirtį į kito fizinio ar juridinio asmens tikslinio panaudojimo dokumentuose nurodytas sąskaitas (nekilnojamojo turto pirkimo finansavimo

arba apyvartinėms lėšoms skirto kredito limito atveju).

3.3.6. Kredito administravimas ir priežiūra

Tiriamojo banko juridiniams asmenims suteiktų kreditų administravimo proceso tikslas – užtikrinti, kad laiku būtų vykdomos kredito sutarčių sąlygos ir imamasi tinkamų veiksmų, jei klientas nevykdo įsipareigojimų pagal kredito sutartį. Administravimo proceso tinkamą vykdymą banke užtikrina specialaus kreditų administravimo ir priežiūros padalinys (KAPP).

Kreditų administravimo procesą sudaro tokie veiksmai:

1. *Dokumentų siuntimas į kreditų administravimo ir priežiūros padalinį*. Visi dokumentai, susiję su kreditų išmokėjimu ir administravimu, tokie kaip kreditavimo sutartis, kliento finansinė atskaitomybė, kredito komiteto protokolas, kliento pateikti mokėjimo nurodymai, tikslinę kredito panaudojimo paskirtį bei kitų kredito išmokėjimo sąlygų vykdymą liudijantys dokumentai skanuota forma perduodami į KAPP specialia elektronine sistema. Dokumentų originalai susegami suformuojant dvi atskiras originalų ir darbinę kredito bylas ir išsiunčiami saugojimui. Originalų byloje laikomos originalios kredito sutartis, prievolių įvykdymo užtikrinimo dokumentų originalai, o kiti dokumentai saugomi kredito darbinėje byloje.

2. *Kredito lėšų išmokėjimas.* KAPP apskaitos administratorius patikrinęs ar pateikti visi reikalaujami dokumentai, į banko sistema suveda kreditavimo sutarties duomenis, atidaro kliento vardu paskolinę sąskaitą (išskyrus overdrafto atvejį) bei nurašo sutartyje numatytus kredito administravimo mokesčius. Vėliau, sutikrinus kliento mokėjimo nurodyme pateiktus duomenis su tikslinę paskirtį liudijančių dokumentų duomenimis bei įsitikinus, kad įvykdytos visos kredito sutartyje numatytos kredito išmokėjimo sąlygos, lėšos yra pervedamos nurodytais rekvizitais.

3. *Kredito pagrindinės sumos grąžinimas, kredito limito mažinimas.* Apskaitos administratorius 3 kartus per darbo dieną tikrina klientų, kuriems tą dieną sutartyje yra nustatyti kredito pagrindinės sumos daliniai ar pilni grąžinimai, sąskaitų likučius bei nurašo lėšas skirtas kredito grąžinimui, ir taip pat vykdo kliento pageidavimą grąžinti kreditą anksčiau termino arba sumažinti kredito linijos įsiskolinimą, išreikštą atsiųstu atitinkamu mokėjimo nurodymu.

4. *Palūkanų už naudojimąsi kreditu ir įsipareigojimo mokesčio nurašymas*. Kiekvieno mėnesio paskutinę darbo dieną apskaitos administratorius nurašo iš kliento sąskaitos mokėtinas pagal sutartį palūkanas bei įsipareigojimo mokestį už nepanaudotą kreditą. Palūkanos bei įsipareigojimo mokestis pilnai grąžinus kreditą ar nutraukus sutartį nurašomi tą pačią dieną.

5. *Mokėjimo įsipareigojimų pagal sutartį vėlavimo administravimas*. Jei klientas neturi pakankamai lėšų kredito ar jo dalies grąžinimui sutartyje nustatytą dieną, vėlesnėmis dienomis apskaitos administratorius formuoja uždelstų grąžinti kreditų ataskaitą bei tris kartus per dieną tikrina

uždelsusių grąžinti kredito sumas klientų sąskaitas ir radęs jose lėšų nurašo jas kreditui padengti, palūkanoms, kitiems sutartyje numatytiems mokesčiams, delspinigiams ir baudoms mokėti

6. *Mokėjimų vėlavimo informacijos pateikimas bei specialiųjų atidėjinių formavimas.* Vieną kartą per savaitę suformuotą ataskaitą apie vėluojančius mokėti klientus siunčiama banko filialų verslo klientų direktoriams ir vadybininkams, kurie vadovaujantis banko kreditų vertinimo taisyklėmis, priklausomai nuo vėlavimo laikotarpio privalo atlikti kliento neeilinę peržiūrą bei pergrupuoti kreditą, t.y. suteikti paskolai žemesnę rizikos kategoriją. Pagal kreditų grupavimo rezultatus apskaitos administratorius suformuoja specialiuosius atidėjinius klientams, kaip to reikalauja Lietuvos Respublikos Finansų įstaigų įstatymas bei Lietuvos banko valdybos nutarimas „Dėl minimalių paskolų vertinimo reikalavimų patvirtinimo“.

7. *Kliento nepiniginių įsipareigojimų pagal sutartį administravimas***.** Nepiniginiai įsipareigojimai, kurie turėtų būti kliento vykdomi, aptariami kreditavimo sutartyje. Tai dažniausiai būna tokie įsipareigojimai:

- kas ketvirtį pateikti įmonės finansinę atskaitomybę bei laikytis tam tikrų kreditavimo sutartyje nurodytų finansinių koeficientų, kurie leidžia bankui būti tikram, kad įmonės finansinė būklė nepablogėjo;
- vykdyti apyvartas per kliento banke atidarytas sąskaitas;
- kas mėnesį pateikti įkeistų atsargų ar debitorinio įsiskolinimo būklės ataskaitas;
- įkeisto turto draudimo atnaujinimo patvirtinimai;
- investicinio projekto etapų vykdymo patvirtinimai.

Klientui neįvykdžius nepiniginių įsipareigojimų yra taikomos sutartyje nustatytos sankcijos (baudos, padidintos palūkanos ir pan.);

8. *Kreditų perdavimas specialiam administravimui*. Iškilūs realiai kredito negrąžinimo grėsmei (pvz. iškėlus klientui bankroto ar restruktūrizavimo bylą) kliento kredito administravimas perduodamas specialiam kreditų administravimo padaliniui, kuris atsakingas už priverstinį kredito išieškojimą teisminiu keliu bei kitas su išieškojimų susijusias procedūras.

3.3.7. Kreditų peržiūros

Banko kreditų vadybininkas kas 6 mėnesius privalo atlikti suteiktų kreditų eilines peržiūras, o esant kredito dengimų vėlavimams virš 30 d. privalo nedelsiant atlikti neeilinę kredito peržiūrą. Eilinės ir neeilinės peržiūros atlikimas iš esmės apima tuos pačius veiksmus, kurie numatyti skolininko kredito rizikos įvertinimo bei sprendimų priėmimo etapuose. Pagal naujausias kliento pateiktas finansines ataskaitas bei kitus turimus duomenis turi būti atlikta kliento verslo bei finansinė analizė bei įvertinti įmonės veiklos ir finansinės būklės pokyčiai bei jų įtaka galimai kredito negrąžinimo rizikai;

įvardijami kreditavimo sutartyje numatytų įsipareigojimų vykdymo/nevykdymo faktai; nustatomas kliento kredito rizikos laipsnis bei jį atitinkantį kredito rizikos kategoriją; numatomi veiksmai bei priemonės padidėjusios kredito rizikos mažinimui. Peržiūros atlikimą tvirtina atitinkamo lygio kredito komitetas.

3.4. Kreditavimo rizikos mažinimo būdai ir jų vertinimas

Pagrindinis banko verslo rizikos valdymo tikslas - išlaikyti tokį rizikos lygį, kad pokyčiai ekonominėje aplinkoje, valiutų kursų, palūkanų normų svyravimai, personalo kvalifikacija, informacinių sistemų kokybė nekeltų pavojaus stabiliai banko veiklai, nemažintų pasitikėjimo banku ir netrukdytų vykdyti riziką ribojančių normatyvų, nustatytų bankų veiklos priežiūros institucijų. Kredito rizika sudaro didžiausią bankų rizikų dalį, kadangi paskolų teikimas yra viena pagrindinių bankų veiklos krypčių. Paskolos sudaro taip pat didžiausią turto (aktyvų) dalį.

Pasaulyje laikoma, jog pagrindinės bankų bankroto priežastys – žema aktyvų kokybė, savalaikio probleminių kreditų nustatymo nebuvimas, kontrolės silpnumas. Šios aplinkybės sąlygoja aukštą kreditinės rizikos reikšmingumo lygį bankinių rizikų struktūroje. Kredito rizikos valdymas tampa neatsiejama kiekvieno banko funkcionavimo ir vystymosi dalimi. Kredito rizika įvertina tikimybę, kad pasiskolinta suma nebus grąžinta ir nebus mokamos palūkanos.

Norėdami valdyti šią riziką bankai privalo:

1. Diversifikuoti kreditų portfelį;
2. Analizuoti klientuojamojo kreditingumą;
3. Imtis prevencinių priemonių, kad paskolos netaptų probleminėmis.

1. Kreditų portfelio diversifikavimas

Kreditų portfelio diversifikavimu siekiama nustatyti tinkamą kreditų koncentraciją bei struktūrą. Kredito rizikos koncentracijai diversifikuoti, bankai vadovaujasi Lietuvos banko valdybos patvirtintais banko veiklos riziką ribojančiais normatyvais, nusakančiais, kad maksimali paskolų suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo bei banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo. Šie normatyvai reglamentuoja tik maksimalias ribas, tad kiekvienas bankas apibrėždamas sau priimtinos rizikos laipsnį privalo nustatyti individualių skolininkų bei tarpusavyje susijusių grupių bendrus kredito limitus, kurie būtinai turi būti aiškiai ir nedviprasmiškai aprašyti kiekvieno banko kredito rizikos mažinimo politikoje.

Teisingas limitų parinkimas yra ilgas ir komplikuotas procesas, kuris, autorės nuomone, Lietuvos komerciniuose bankuose dar nėra pakankamai išvystytas. Kaip rodo praktika, daugelis Lietuvos bankų neturi sukūrę limitų nustatymo metodikų, kuri remtųsi kredito rizika. Dažniausiai limitai yra nustatomi

remiantys kolektyvo, valdančio riziką, patirtimi. Tačiau diversifikuojant portfelį būtina remtis statistiniais tyrimais, ekonominę šalies ir atskirų ūkio sektorių analizę bei specialiųjų atidėjimų dydžių svyravimų duomenimis. Tačiau tam, kad nustatyti limitai neribotų paskolų gavėjų galimybių gauti paskolą, turėtų būti atsižvelgiama ir į paskolos gavėjo kreditingumą bei finansinę būklę.

Taip pat svarbu kreditų portfelį diversifikuoti pagal kreditų terminą, pagal kreditavimo kryptis, pagal padengimo lygį, pagal palūkanų už kreditą nustatymo būdą, pagal šakas, šalis ir t.t.

„Rizikai diversifikuoti bankai turi nustatyti slankius kreditavimo limitus pagal kredito gavėjus arba pagal kreditavimo kryptis. Juos viršijusi kreditai negali būti išduodami nepriklausomai nuo to kokia yra kreditavimo palūkanų norma.“[4].

2. Skolininko kreditingumo analizė

Pagrindinė Lietuvos bankų problema – teisingas paskolos gavėjo kreditingumo įvertinimas. Neturint tinkamos kredito rizikos įvertinimo metodikos, negalima teisingai įvertinti teikiamų paskolų arba išduotų paskolų rizikos lygio, imtis adekvačių veiksmų, vykdant paskolų monitoringą, nustatyti limitus ir palūkanų normas, atsižvelgiant į skolinimo riziką, suformuoti tiek specialiuosius tiek bendruosius atidėjimus.

Kreditingumo analize siekiama įvertinti kredituojamojo finansinės būklės rizikingumą, tačiau kreditingumo tyrimas neturėtų apsiriboti tik ūkinės – finansinės veiklos analize. Pasaulinėje kreditavimo praktikoje yra sukurta daugybė kreditingumo nustatymo metodikų. Pvz., vertinant pramonės įmonės riziką, turi būti įvertinami šie veiksniai:

1. **Padėtis šakoje – veiklos efektyvumas** vertinamas analizuojant faktines bendrojo ir grynojo pelno maržas ir galimybes jas išlaikyti tame pačiame lygyje arba pagerinti.

2. **Vadovavimo** įvertinimas atliekamas tiesioginių kontaktų su įmonės vadovais metu ir vertinamas pagal tokius rodiklius: finansiniai pasikeitimai, planavimas, kontrolė, finansų politika, nuoseklumas, apskaitos kokybės kontrolė, organizacinė struktūra, vadovavimo stilius, santykiai su kreditoriais.

3. **Pajamų apsaugos** įvertinimas atliekamas analizuojant įmonės sugebėjimą užtikrinti ilgalaikes pajamas. Įmonės finansinė informacija vertinama pagal šiuos rodiklius: kapitalo grąža, palūkanų ir paskolos padengimo koeficientai, bendrojo, veiklos ir grynojo pelno marža, pajamų augimas.

5. **Finansinis svertas** ir turto apsauga vertinama analizuojant skolų apimtis nuosavybėje. Vertinama pagal debitorių skolų apyvartumą, nebalansinį turtą, kt.

6. **Pinigų srauto pakankamumas** nustatomas įvertinus pinigų srauto atitikimą svertui ir vidinių finansavimo galimybių lygiui.

7. **Finansavimo galimybės** nustatomos įvertinus įmonės finansavimo poreikius bei planus.

Taip pat gali būti taikomi reitingavimo arba baliniai kreditingumo įvertinimo metodai. Šių metodų dėka bankai gali grupuoti išduotus kreditus į tam tikras rizikos klases pagal rizikos laipsnį. Kaip taisyklė, rizikos klasių klasifikacija nustato kreditų grupavimą pagal rizikos lygį: kreditai su mažiausia rizika, kreditai su padidinta rizika, kreditai su ribine rizika, kreditai neatitinkantys taisyklių. Tam, kad priskirti reitingą, analizuojama eilė kiekybinių ir kokybinių su paskolos riziką susijusių rodiklių.

Nustatant paskolos riziką, balais gali būti vertinami šie faktoriai:

- **Pajėgumas mokėti**. Jis atspindi, kaip firma sugeba gauti pelno ir turėti pakankamai pinigų skoloms grąžinti bei savo kasdieninės ūkinės veiklos poreikiams tenkinti. Kompanijos pajėgumą mokėti galima vertinti taip: kompanijoms, neturinčioms finansinių problemų, suteikiamas 1-2 balai (1 balas - labai pelninga kompanija, visada turinti pinigų grąžinti skoloms, 2 balai - pelninga kompanija turinti pakankamai pinigų skoloms grąžinti); kompanijoms, kurios yra mokios, tačiau joms trūksta rezervų nenumatytiems atvejams, vertinamos vidutiniškai – 3 balais (pakankamas pelningumas, kad sugrąžintų skolą); kompanijos turinčios problemų ir kurioms reikia gerinti veiklą, vertinamos prastai – 4 balais (būtina gerinti veiklą, kad kompanija galėtų grąžinti skolą), o nemokios kompanijos vertinamos 5 balais.

Šis faktorius turi būti išnagrinėtas ypač kruopščiai ir tai turi atlikti banko specialistai. Tikslinga iš įmonės reikalauti kuo daugiau dokumentų, kurie liudytų apie įmonės mokumą, o nepateikus bent vieno iš jų paskolos nebeišduoti. Autorės nuomone, nustatant įmonės pajėgumą mokėti, bankai turėtų kreiptis pagalbos į išorinės kreditingumą vertinančias bei skolų prevencijos paslaugas teikiančias bendrovės, turinčias nemenkas skolininkų administravimo informacines sistemas bei atliekančias įmonių įsiskolinimų monitoringą. Šių bendrovių sukaupta informacija gali padėti nustatyti įmonės mokumo būklę praeityje, ką ne visada parodo įmonės pateiktos finansinės ataskaitos. Tik turint daug patikimos informacijos apie įmonę galima pasitikėti ja ir suteikti kreditą, kadangi tik gerai žinoma įmonės padėtis sumažina kreditavimo riziką.

- **Finansinė būklė.** Finansinė būklė yra kliento finansinio pajėgumo matas ir nustatoma vertinant apyvartinio kapitalo dydį, likvidumo koeficientą, sverto koeficientą, taip pat atsargų, mokėtinų ir gautinų sumų apyvartumus. Finansinė būklė vertinama taip: 1 balas - žemas svertas (apyvartinis kapitalas žymiai didesnis už vidurkį); 2 balai - svertas žemesnis už vidurkį (apyvartinis kapitalas didesnis už vidurkį); 3 balai - svertas atitinka šakos vidurkį (apyvartinis kapitalas pakankamas); 4 balai - gana aukštas svertas (apyvartinis kapitalas mažesnis negu pakankamas); 5 balai - aukštas svertas (apyvartinis kapitalas daug mažesnis negu pakankamas).

Finansinė padėtis taip pat svarbi, kaip ir įmonės mokumo pajėgumas. Šie abu faktoriai yra glaudžiai tarpusavyje susiję ir vienas kitą papildo. Autorės manymu, vertinant įmonės finansinę būklę,

labai svarbu išanalizuoti įmonės praeityje buvusias krizes ir jų priežastis, taip pat įmonės veiksmus šių nesėkmių padariniams šalinti bei finansinei būklei atstatyti. Kiekvienas bankas turi griežtai kontroliuoti, kad informacija apie įmonės finansinę padėtį nuolat būtų atnaujinama, o pati finansinė būklė tam tikru periodiškumu būtų pervertinama.

- **Gebėjimas vadovauti**. Jis priklauso nuo įmonės vadovo patyrimo, finansų supratimo, gebėjimo organizuoti firmos veiklą, būti lyderiu, autoriteto darbuotojų tarpe. Gebėjimas vadovauti gali būti vertinamas taip: 1 balas - įmonės vadovas turi mažiausiai 10 metų vadovavimo patirtį; 2 balai - vadovas turi mažiausiai 6 metų vadovavimo patirtį; 3 balai - vadovas moka vadovauti tokioms įmonėms; 4 balai - vadovo gebėjimas valdyti įmonę abejotinas; 5 balai - įmonės vadovas visiškai nesugeba vadovauti.

Įmonės vadovo gebėjimas vadovauti yra svarbus ne tik bankui, bet ir kiekvienai įmonei. Susitikus dviems savo srities profesionalams, tiek paskolos davėjui, tiek ir jos gavėjui neturėtų kilti problemų bendradarbiaujant, o tai be abejo mažina ir kreditavimo riziką. Bankas matydamas, kad įmonės vadovas yra gabus, protingas bei puikiai savo veiklą išmanantis žmogus, gali labiau juo pasitikėti suteikiant paskolą, nes žinoma kad toks vadovas nedarys neapgalvotų ir netinkamų žingsnių, galinčių pakenkti įmonei.

- **Užstato ir laiduotojų** vertinimas parodo, kiek gali bankas pasitikėti jais susigrąžindamas kreditą tuo atveju, jei nebus kitų kredito grąžinimo šaltinių. „Kredito apdraudimo tikslas – sumažinti banko riziką patirti nuostolius tuo atveju, jeigu paskola nebūtų sugrąžinta“[7]. Užstatą ir laiduotojus galima būtų įvertinti taip: 1 balas - užstatas yra 100 proc. saugus; 2 balai - geras užstatas, bet jo realizavimas gali užtrukti; 3 balai - užstatas pakankamas paskolai susigrąžinti; 4 balai - užstatas neadekvatus paskolai, laiduotojas abejotinas; 5 balai - maža tikimybė susigrąžinti paskolą iš užstato arba laiduotojo.

Užstatas yra antrinis paskolos grąžinimo šaltinis, tad labai svarbu įvertinti kokia to užstato vertė - kintanti ar pastovi. Autorės nuomone, kiekvienas bankas turi nustatyti maksimalius kredito ir užstato santykius, priklausomai nuo užstato rūšies, jo būklės ir kokybės. Tačiau svarbiausias aspektas į kurį turi būti atsižvelgiama, tai užstato rinkos vertės pokyčiai. Paskolos suteikimo metu aukšta užstato rinkos kaina, pasikeitus rinkos situacijai gali nebeužtikrinti paskolos ateityje, pvz. kaip tai šiuo metu rodo pokyčiai nekilnojamojo turto rinkoje.

- **Kredito struktūra** turi atspindėti prašomų kreditavimo sąlygų atitikimą kredito tikslui. Paskolos struktūrą galima vertinti taip: 1 balas - ekonomiškai pagrįstas kredito tikslas; 2 balai - tinkamas tikslas, atitinkantis banko kreditavimo politika; 3 balai - patenkinamas tikslas; 4 balai - tikslas nesiderina su grąžinimo šaltiniu; 5 balai - netinkamas, ekonomiškai nepagrįstas tikslas.

Labai svarbu apsisaugojant nuo rizikos, ištirti ar paskola tikrai bus naudojama tikslingai. Bankas turi aiškiai žinoti įmonės tikslus, kuriems pasiekti reikalingi iš banko paskolinti pinigai bei įvertinti ar

šie tikslai priimtini jam ir gali būti finansuotini. Kiekvienas klientas norintis gauti paskolą, turėtų pateikti labai tikslų ir detalų pinigų panaudojimo planą. Jame turėtų aiškiai atsispindėti kokio tikslo (asmeninio, gamybinio ir t.t.) siekiama, per kokį laikotarpį tikslas bus pasiektas ir kokias rizikas mato įmonė siekdama jo.

- **Verslas ir ekonomikos** faktoriaus įvertinimas parodo, kokią įtaką grąžinimui turi skolininko komercinės veiklos aplinka. Į aplinkos vertinimą gali būti įtraukiami klausimai apie prekes ir paslaugas, vartotojų analizė, rinkos charakteristika, realizacijos kanalų analizė, technologijų įvertinimas, konkurencingumo įvertinimas, socialinės aplinkos įtaka, marketingo vertinimas. Jis vertinamas taip: 1 balas - verslas klesti, nėra stiprios konkurencijos; 2 balai - verslas dar yra kilimo stadijoje; 3 balai - verslas dar pelningas, bet cikliškas; 4 balai - sunku pelningai dirbti, stipri konkurencija; 5 balai - verslas patiria sunkumus, mažai galimybių dirbti pelningai.

Visų šių išvardintų faktorių įvertinimas turi remtis faktais ir būti kuo objektyvesnis, nes kiekviena klaida didina kreditavimo riziką. Kai kurių faktorių įvertinimas reikalauja didesnės patirties bei profesionalumo, tad turi būti pavedamas banko atitinkamos srities specialistams.

Kai visi šeši faktoriai įvertinti teisingai, yra nesunku nustatyti kredito kategoriją. Sudėjus visus gautus balus, kuriais įvertinti visi šeši faktoriai, gauta suma parodys, kokiai grupei iš penkių siūlomų priskirtinas kreditas.

A = geriausia (6-9 balai). Tai banko aukščiausios kokybės paskolos, kurias gauna gerai bankui pažįstami asmenys. Šios paskolos turi labai gerus grąžinimo šaltinius ir yra gerai dokumentiškai sutvarkytos.

B = kokybiška (10-15 balų). Tai banko paskolos, kurių labai geri grąžinimo šaltiniai, beveik nėra rizikos dėl paskolos negrąžinimo. Jos visiškai atitinka banko kreditavimo politiką.

C = priimtina (16-20 balų). Tai priimtinos rizikos banko paskolos, kurios yra silpniausios iš trijų patenkinamų kategorijų. Jos turi tinkamus grąžinimo šaltinius ir maža jų negrąžinimo rizika.

D = žemiau nustatyto standarto (21-26 balai). Jos turi nepatenkinamų savybių, sukeliančių didesnę riziką negu priimtinas jos laipsnis. Šios kategorijos turi silpnąją pusę, kuri kelia grėsmę, kad paskola nebus sugrąžinta. Ši kategorija suteikiama tokiais atvejais:

- trūksta pinigų srautų, paskola gali būti negrąžinta;
- turto, kuris nėra užstatas, pardavimas tampa pagrindiniu paskolos grąžinimo šaltiniu;
- užstato pardavimas yra šiuo metu banko pagrindinis paskolos grąžinimo šaltinis;
- dėl skolininko bankroto arba dėl kitų priežasčių paskolos grąžinimas priklauso nuo teismo sprendimo.

E = abejotina (27-30 balų). Tai banko paskolos, dėl kurių grąžinimo abejojama.

Tai pat būna sudaromos papildomos kategorijos:

F = nuostolinga. Tai negrąžinamos banko paskolos, turinčios tokią mažą vertę, kad jos

nebelaikomos banko turtu.

W = traukiamos į kontrolinį sąrašą. Tai banko paskolos, kurias kreditą teikiantis darbuotojas laiko probleminėmis. Paskola įtraukiama į banko kontrolinį sąrašą ir jai reikia ypatingo dėmesio.

O = kitos paskolos. Šios paskolos netraukiamos į kontrolinį sąrašą, tačiau jos turi potencialiai nepatenkinamų savybių. Šias paskolas turi būtinai peržiūrėti banko vadovybė. Ši kategorija nustatoma tada, kai paskolą teikiantis darbuotojas nesugeba prižiūrėti paskolos dėl nepakankamos kvalifikacijos arba dėl patirties stokos; kai netinkamai sudaryta paskolos sutartis; kai nesugebama kontroliuoti užstato ir iš kliento gauti reikalingų finansinių ataskaitų bei paskolos dokumentų.

U = be kategorijos. Tai banko paskolos, kurių dėl įvairių priežasčių paskolų tikrintojas neklasifikavo.

Jeigu gauta balų suma yra tarp dviejų kategorijų, tuomet skiriama arba aukštesnė arba žemesnė kategorija, priklausomai nuo to, kaip įvertintas pajėgumo mokėti faktorius. Paskola neturi būti vertinama dviem balais aukščiau negu nustatytas pajėgumo mokėti balas. Kategorija visada turėtų būti nustatoma kiekvienai naujai išduodamai paskolai. Vėliau jos turi būti tikrinamos (pvz.: kas ketvirtį), kai skolininkas pateikia bankui naują savo finansinę informaciją. Taigi yra akivaizdu, jog bankai, tam kad sumažintų riziką, turėtų nebeišduoti paskolų tiems klientams, kurie priskiriami nepatikimoms kategorijoms.

Autorės nuomone, tikslinga būtų vertinti dar vieną faktorių, kuris taip pat parodo kliento kreditingumą.

- **Mokėjimų vėlavimų istorija.** Ją galima būtų vertinti taip: 1 balas – visi mokėjimai vykdomi laiku; 2 balai – trumpi pradelsimai ir tik dėl techninių kliūčių; 3 balai – kartais delsiama mokėti iki 14 dienų; 4 balai – dažni vėlavimai nuo 14 iki 30 d.; 5 balai – mokėjimai pradelsti virš 30 d. arba dažni nuolatiniai vėlavimai.

Iš mokėjimų vėlavimų istorijos galima spręsti apie įmonės patikimumą bei jos požiūrį į savalaikį įsipareigojimų vykdymą. Jeigu įmonė dažnai vėluoja mokėti, tai gali reikšti nesugebėjimą valdyti pinigų srautus arba tiesiog atsakomybės už savo veiksmus stoką, kas tikrai didina banko kredito riziką.

Lietuvos komerciniai bankai turėtų įmonės veiklą įvertinančių faktorių grupes kiekvienais metais plėsti ir tobulinti. Tam, kad dar labiau sumažinti riziką, kiekvienam bankui siūloma nustatyti pagrindinius priimtinos kredito rizikos kriterijus arba normatyvus. Tai galėtų būti bankui priimtinos kreditingumą nusakančių finansinių rodiklių konkrečios reikšmės ar ribos, kurios turi būti nustatomos priklausomai nuo veiklos pobūdžio ar ūkio šakos. Bankai nuolat turi tirti rinką ir pagal gautus tyrimų rezultatus nuolat tobulinti patvirtintus priimtinos kredito rizikos kriterijus. Jei paskolų išdavimas duoda mažesnį nei tikėtasi pelną, reikia keisti normatyvus taip, kad jie sąlygotų išduodamų kreditų pagausėjimą. Bet vis gi reikia laikytis principo, jog išlaikant kreditų kokybės ir kiekybės pusiausvyrą, visuomet turėtų nulemti kredito kokybė.

Autorės nuomone, tikslesniam skolininko kreditingumo nustatymui, labai svarbu yra:

- Atlikus išsamią skolininko ir kredito sandorio struktūros analizę, būtina papildomai įvertinti atitinkamus teisinius dokumentus apie skolininko juridinę infrastruktūrą, t.y. grupę sudarančius juridinius asmenis ir dokumentais pagrįstus jų tarpusavio santykius bei ryšius.
- Įvertinti, kaip kiti skolintojai gali pakeisti banko kaip kreditoriaus padėtį. Įsitikinti, kad banko padėtis išieškojimo atveju yra pakankamai saugi ir bankas turi pirmumo teisę į įkeistą turtą. Įsitikinti, kad banko pozicija negali tapti subordinuota kitų skolintojų atžvilgiu dėl įvairių suvaržymų bei teisių apribojimų.
- Nežiūrint geros įmonės savininkų finansinės būklės arba žinomo vardo, sprendimus dėl įmonės finansavimo reikia priimti pagal pačios įmonės veiklos rezultatus. Jokio finansavimo negalima grįsti tikėtina savininkų finansine parama, išskyrus teisiškai įpareigojančias sutartis, pavyzdžiui garantijas arba laidavimus.
- Atkreipti dėmesį į visų grupės įmonių finansinę būklę, nes blogėjantis vienos įmonės kreditingumas gali lengvai paplisti grupės mastu. Tarpusavio įsipareigojimai ir garantijos gali pabloginti gerą dukterinių įmonių finansinę būklę. Būtina nuodugniai išanalizuoti sandorius tarp grupės įmonių bei gauti visos grupės įmonių konsoliduotą finansinę atskaitomybę, kurį leis įvertinti bendrą įmonės grupės finansinę padėtį. Pinigų srautų, gaunamų iš motininių ar dukterinių įmonių, tęstinumas neužtikrintas. Todėl kreditus galima teikti tik veiklą vykdančioms įmonėms, kurios turi turto ir sukuria pinigų srautus.
- Būtina išsamiai išanalizuoti įmonės vadovų sugebėjimus laikytis patvirtinto biudžeto ir nustatytų planų.
- Įsitikinti, kad įmonės finansinė atskaitomybė yra priimtino lygio, bei spręsti ar finansų valdymas yra kokybiškas ir finansų vadovai sugebės pateikti medžiagą, kurios periodiškai reikalauja bankas.
- Įsitikinti, kad mokumas ir prognozuojami pinigų srautai yra pakankami palūkanoms mokėti ir kreditui grąžinti. Palūkanos turi būti mokamos ir kreditas grąžinamas reguliariai, paprastai kas mėnesį.
- Įsitikinti, kad aiškiai yra įvardintas paskolos tikslas, nustatytas tikslus grąžinimų grafikas bei kitų įsipareigojimų vykdymo terminai ir visos nuostatos ir sąlygos yra aiškiai išdėstytos. Bet koks neužtikrintumas čia gali pažeisti banko teises bei susilpninti banko derybines pozicijas.

3. Probleminių paskolų prevencija

Kiekvieną kartą duodamas paskolą bankas rizikuoja. Tinkamai įvertinti kredito riziką paskolos išdavimo metu nepakanka. Kad paskola netaptų probleminę, svarbi ir paskesnė išduotų kreditų bei jų rizikos kontrolė. „Probleminės paskolos – tokios, kurių grąžinimas atėjus terminui kelia abejonių. Jei

paskola grąžinama pagal grafiką, ji nėra probleminė, o jei jo nesilaikoma – probleminė“[38]. Jei bankas įtaria, kad klientas negalės laikytis kreditavimo sutartimi prisiimtų įsipareigojimų, paskola laikoma probleminė.

Pagrindinės, autorės nuomone, probleminių paskolų atsiradimo priežastys, susijusios su rizikos vertinimo trūkumais suteikiant paskolą, yra tokios:

- paskolos grąžinimo ir projekto atsiperkamumo terminų nesuderinamumas;
- neatsižvelgimas į veiklos sezoniškumą bei darbinio kapitalo ciklišką;
- nelogiškas paskolos grąžinimo grafikų sudarymas, numatant paskolos grąžinimą laikotarpio pabaigoje;
- nepakankamai įvertinama įmonės turto struktūra, debitorinių įsiskolinimų realumas, kreditorinių įsiskolinimų grąžinimo terminai, sąlygos ir sankcijos už jų nevykdymą, atsargų būklė bei jų vertė;
- kredituojamos įmonės, kurių pirkėjai ar tiekėjai yra ofšorinės kompanijos;
- kredituojami klientai, turintys vieną ar kelis pirkėjus, kurių netekus žymiai sumažėja pardavimai;
- suteikiant paskolą įkeičiamas turtas, kurio praradimas klientui nėra skausmingas (ypač pavojinga įkeisti apyvartinį turtą bei gautinas sumas);
- nepakankamas dėmesys rinkos analizei, konkurencinei ekonominei bei teisinei aplinkai;
- galimų akcininkų pasikeitimų pasekmių netinkamas įvertinimas;
- „kredituojamas užstatas“, neatsižvelgiant į kliento veiklą.

Ir tik keletas probleminių paskolų atsiradimo priežasčių yra susijusios su paskolų administravimu:

- paskolos panaudojimo kontrolės trūkumai;
- nepakankamas paskolos monitoringas, stebint kliento situaciją ir tolimesnės veiklos perspektyvas, dėl ko laiku nesiimama adekvačių situacijai priemonių.

Pašalinus šiuos kreditavimo procesų trūkumus, rizika žymiai sumažėtų, tad kiekvienas banko darbuotojas, susijęs su kreditų išdavimų ar administravimų turėtų to siekti.

Labai svarbu, kad paskola būtų laiku sugrąžinama. Autorė išskiria *pagrindinius veiksnius, kurie padidintų Lietuvos komercinių bankų probleminių paskolų susigrąžinimo galimybes:* 1) savalaikis probleminės situacijos identifikavimas; 2) geresnė darbų koordinacija; 3) galimybė kontroliuoti kliento veiklą, įpareigojant skolininką laikytis konkrečių sąlygų bei finansinių rodiklių, bei reikalui esant netgi nutraukti paskolos sutartį anksčiau laiko; 4) tinkama įkeisto turto būklės kontrolė bei priežiūra; 5) veiksmų, galinčių labai įtakoti įmonės finansinę padėtį bei ateities galimybes, apribojimas (pvz. išmokamų dividendų sumų, turto pardavimo arba papildomo skolinimosi apribojimai).

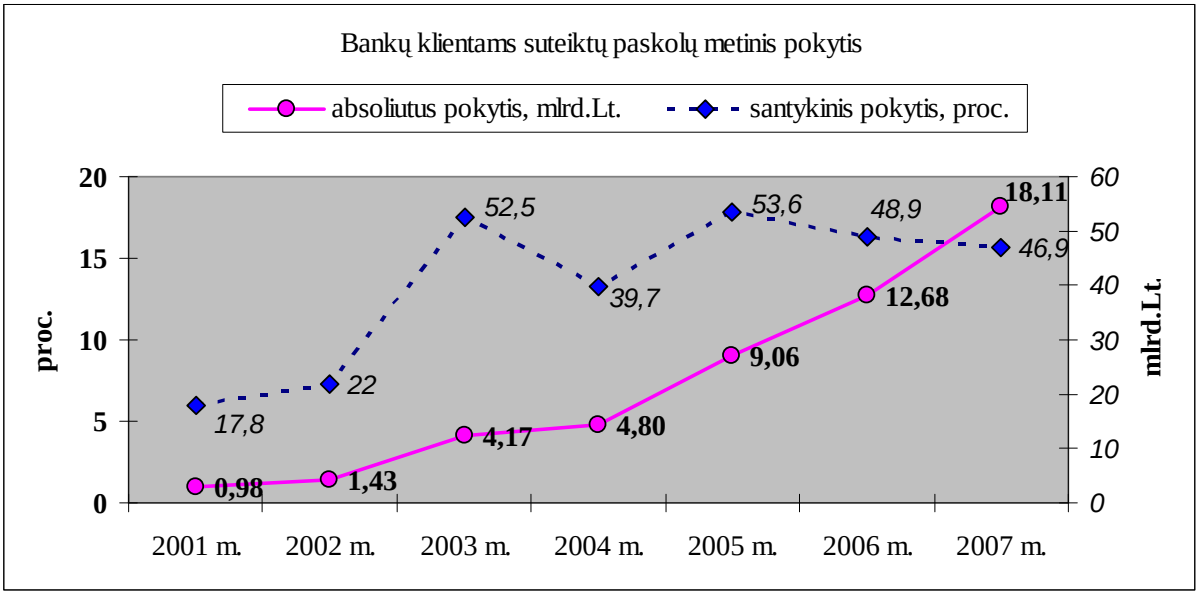
3.5. Lietuvos bankų paskolų portfelis

3.5.1. Paskolų portfelio kitimo tendencijos

Paskolų portfelis yra svarbus komercinio banko kreditavimo sistemos elementas, parodantis banko sugebėjimą atlikti vieną iš pagrindinių savo funkcijų - kreditavimo funkciją. Todėl yra svarbu išanalizuoti Lietuvos bankų paskolų portfelio kitimo dinamiką ir jį įtakojančių veiksnių svarbą.

Žemiau pateiktas 4 paveikslas vaizduoja Lietuvos bankų paskolų portfelio kitimo tendencijas 2001-2007 m. laikotarpiu. Nesunku pastebėti, jog 2001-2002 m. spartėjantys ūkio plėtros tempai, mažėjančios palūkanos, valstybės vykdoma būsto kreditavimo programa pagaliau „išjudino“ paskolų portfelį. 2003 m. auganti šalies ekonomika, vykstantys privatizacijos ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų įsisavinimo procesai, sumažėjusios palūkanų normos, augantys ūkio subjektų lūkesčiai susiję su būsima Lietuvos naryste Europos Sąjungoje, bei kiti veiksniai didino kreditinių išteklių paklausą, o bankai savo ruožtu į tai sureagavo aktyvia, į klientų poreikius orientuota kreditavimo politika. Bankų klientams suteiktos paskolos, per šiuos metus išaugo apie 52,5 proc. ir tai buvo labai stiprus šuolis kreditavimo sistemos plėtroje.

2004 metais bankų paskolų portfelis išlaikė gana didelius augimo tempus, tačiau šalies bankų sektoriaus plėtra buvo ypač ryški 2005 m. – klientams suteiktų paskolų portfelio santykiniai augimo tempai buvo didžiausi. 2006 metais dėl bazės efekto paskolų portfelio augimo tempai ir verslui ir namų ūkiams, palyginti su ankstesniais metais, kiek sulėtėjo, tačiau absoliučios kreditavimo apimtys šiek tiek augo (sudarė 38,6 mlrd.Lt.). 2007 m. bankų paskolų portfelio augimas absoliučiai skaičiais išliko spartus ir net gi sparčiausias per visą istorija, tačiau jau buvo stebimos tam tikros lėtėjimo tendencijos.

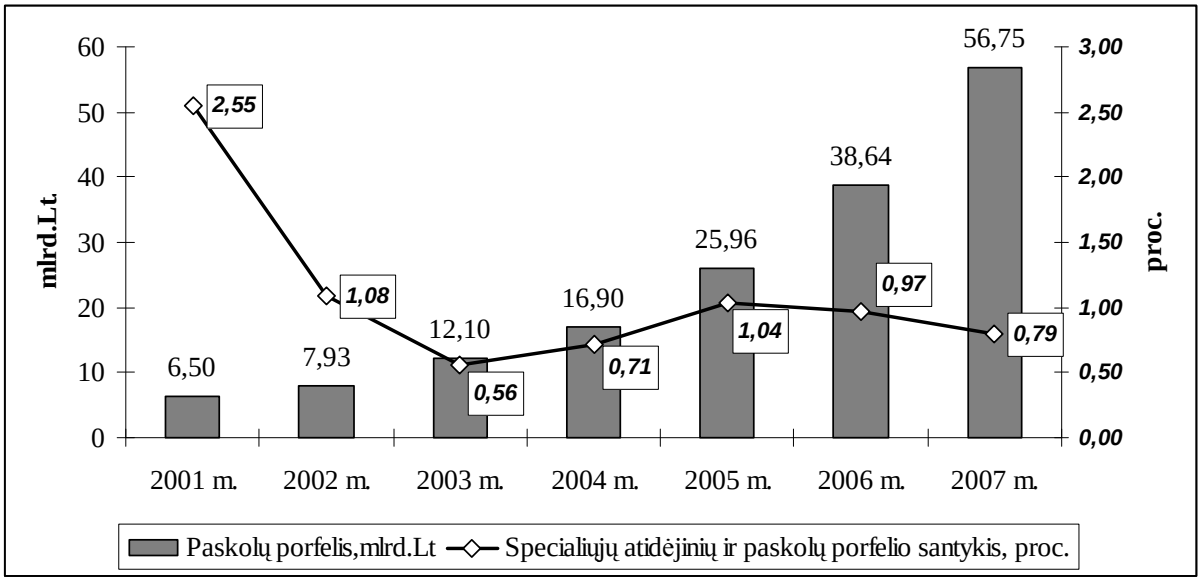
Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys

16 pav. **Lietuvos bankų paskolų portfelio 2001-2007 m. kitimo tendencijos**

2008 metais tiek santykinė, tiek absoliuti šalies bankų sektoriaus plėtra buvo lėtesnė negu atitinkamu laikotarpiu 2007 metais. Klientams suteiktos paskolos 2008 m. I pusmetį sudarė 67,3 mlrd. litų ir per atitinkamą laikotarpį padidėjo 7,2 mlrd. litų, arba 11,9 procento (2007 m. – 18,9 proc.). Per 2008 m. devynis mėnesius paskolų portfelis augo 10,3 mlrd. Lt, tai yra 2,7 mlrd. Lt mažiau nei per tą patį 2007 m. laikotarpį. Labiausiai paskolų portfelio augimas mažėjo trečiąjį ketvirtį: klientams suteiktų paskolų suma padidėjo 3,1 mlrd. Lt, t.y. 2,1 mlrd. Lt mažiau nei per tą patį laikotarpį 2007 m. Šį augimo sumažėjimą daugiausiai lėmė sumažėjęs fiziniams asmenims suteiktų paskolų srautas – jis 2008 m. trečiąjį ketvirtį palyginti su atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu buvo 1,2 mlrd. Lt mažesnis.

Paskolų portfelio augimo lėtėjimui įtakos turi bankuose griežtėjantys rizikos ir skolininko finansinės būklės vertinimų reikalavimai, mažesnis pirkėjų aktyvumas nekilnojamojo turto rinkoje bei įmonių finansinės būklės blogėjimas, kuris susijęs su vis labiau ryškėjančia ekonomine krize. Tolimesniam santykiniam paskolų paklausos mažėjimui didelės įtakos taip pat turi spartus palūkanų normų augimas, didinantis skolininkui paskolų grąžinimo naštą, kas savo ruožtu be abejo gali neigiamai įtakoti ir dabartinio suteiktų paskolų portfelio kokybę.

Vienas iš paskolų portfelio kokybę charakterizuojančių rodiklių yra rodiklis apskaičiuojamas kaip paskolų vertės sumažėjimo (specialiųjų atidėjinių) ir paskolų portfelio santykis išreikštas procentais. Paskolų portfelio bei jo kokybės pokyčių dinamika parodyta 17 paveiksle.

Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys

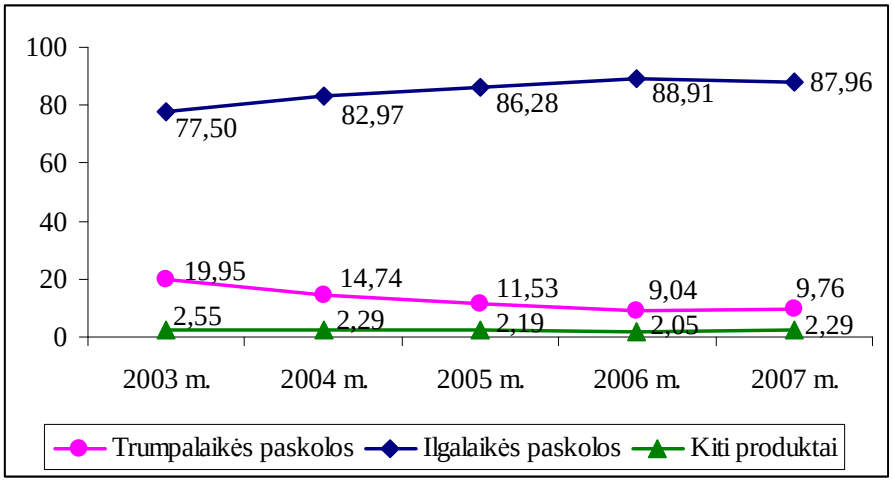
17 pav. **Paskolų portfelio ir paskolų kokybės kitimo tendencijos**

Paskolų portfelis augo, nors pastaraisiais metais augimo tempai ir lėtėja, o specialiųjų atidėjinių kitimas nebuvo toks spartus, tad 2005-2007 m. specialiųjų atidėjinių ir paskolų portfelio santykis mažėjo, kas liudija apie gerėjančią paskolų kokybę.

Tačiau Lietuvos banko teigimu, paskolų, kurių periodiniai mokėjimai pradelsti 60 ir daugiau dienų ir visų paskolų portfelio santykis per 2005-2007 m. augo (2005 m. sudarė 0,61 proc., 2006 m. –

0,97 proc., 2007 m. – 1,04 proc.). Tai leidžia daryti išvadą, kad vis didesnė dalis kreditų nėra grąžinama laiku, kas blogina paskolų portfelio kokybę. Paskutiniu metu auganti palūkanų norma įtakoja kreditų įmokų dydį ir skolininkams vis sunkiau tampa didėjančios infliacijos ir augančių prekių ir paslaugų kainų sąlygomis grąžinti kreditą. Todėl tikėtina, kad pradelstų kreditų skaičiai ir toliau augs, tad bankai turi imtis visų įmanomų prevencinių priemonių kreditų negrąžinimo rizikai mažinti, ir viena iš jų - griežtinti paskolų išdavimo sąlygas.

Pagal išduodamų paskolų trukmę portfelio struktūra liko beveik nepakitusi (žr. 18 pav.).

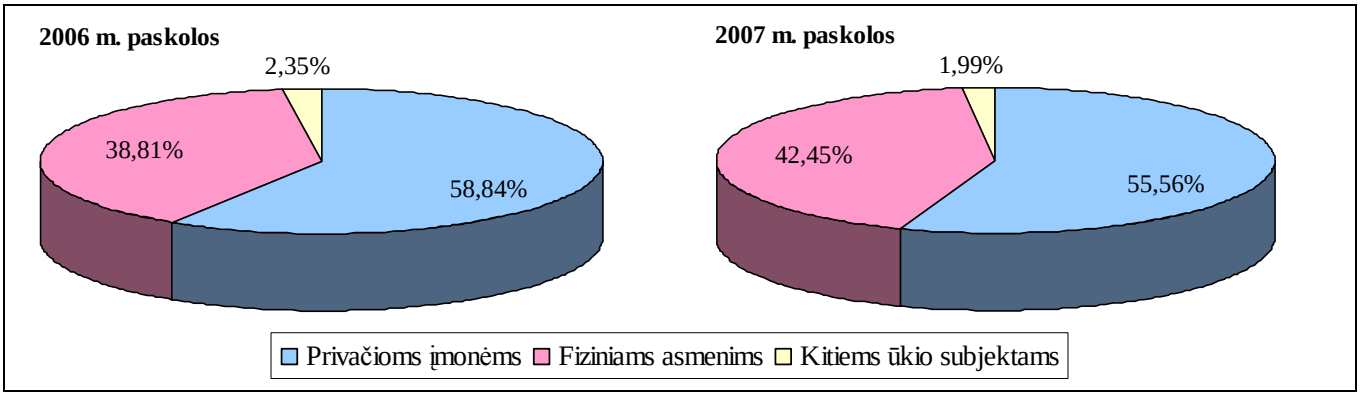

Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys

18 pav. **Trumpalaikių ir ilgalaikių paskolų santykinė dalis, proc.**

Nuo 2003 m. ilgalaikių paskolų dalis bendrame portfelyje palaipsniui gan tolydžiai augo, kas atspinti ne tik sustiprėjusią bankų ilgalaikių kredito išteklių bazę, bet ir optimistiškesnius verslo subjektų ir gyventojų lūkesčius, pagyvėjusį investicijų procesą.

2006-2007 m. paskolų portfelio struktūra pagal skolininką kito labai neženkliai (19 paveikslas). Virš 50 proc. paskolų portfelio sudaro juridiniams asmenims išduotos paskolos, o apie 40 proc. – paskolos fiziniams asmenims. 2007 m. fizinių asmenų dalis išaugo apie 3,6 procentinio punkto, ir atitinkamai sumažėjo juridinių ir kitų ūkio subjektų dalis.

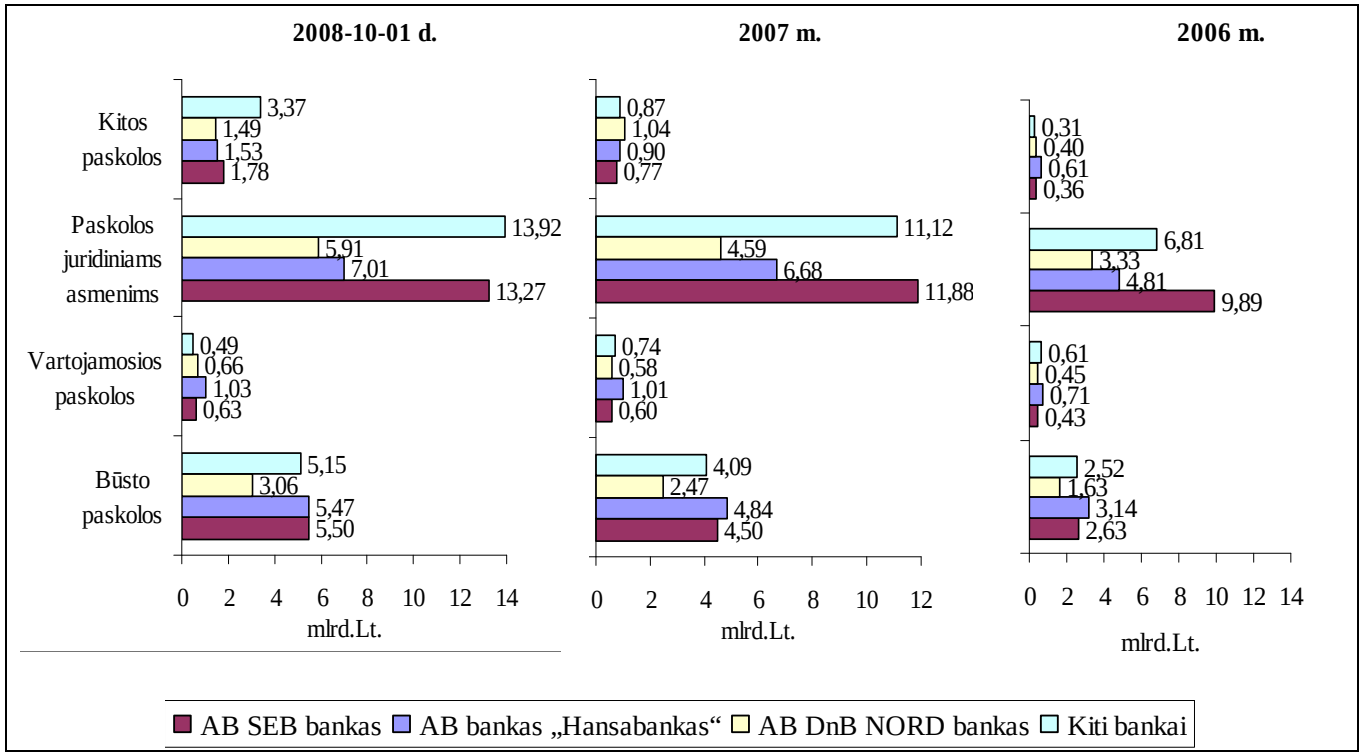
Šaltinis: Lietuvos banko statistiniai duomenys

19 pav. **Paskolų portfelio struktūrą pagal skolininką**

2006 metais gyventojams teikiamose paskolose dominavo būsto paskolos, tačiau jų lyginamasis svoris paskolose namų ūkiams ir metiniai augimo tempai mažėjo. Kitos paskirties paskolos gyventojams (daugiausiai vartotojiškos paskolos) 2006 metais išlaikė spartų augimo tempą, o jų svoris tapo reikšmingesnis. Per metus būsto paskolų portfelis išaugo 60,9 proc., kitos paskirties paskolos gyventojams augo 2,3 mlrd. Lt, arba 2,1 karto.

2007 m. tarp gyventojams teikiamų paskolų taip pat dominavo būsto paskolos, o jų metiniai augimo tempai sudarė 61,6 proc. ir buvo kiek didesni nei 2006 m. Tačiau jau paskutinį 2007 metų ketvirtį buvo stebimas gana žymus būsto paskolų prieaugio sumažėjimas, kuris dar labiau išryškėjo 2008 metais. Tam įtakos labiausiai turėjo griežtėjantys bankų reikalavimai skolininkui bei pirkėjų aktyvumo būsto rinkoje sumažėjimas.

Lietuvos didžiausių komercinių bankų išduodamų paskolų sumos pateiktos 20 paveiksle.

Šaltinis: Lietuvos bankų asociacijos statistika

20 pav. **Didžiausių Lietuvos bankų paskolų portfelio pasiskirstymas pagal produktą**

Tarp trijų didžiausių Lietuvos bankų būsto, vartojimo paskolų bei paskolų juridiniams asmenims rinkose lyderiauja AB SEB bankas, užimantys apie 30 proc. rinkos. Didžiausią dalį visų bankų paskolų portfelyje metai iš metų užima paskolos juridiniams asmenims, tačiau būsto paskolų dalis pastaraisiais metais gan sparčiai augo.

Taigi, kaip matome, Lietuvos komerciniai bankai daugiausiai kredituoja juridinius asmenis (žr. 19 pav.), tačiau fizinių asmenų poreikis skolintis paskutiniais metais nuolat auga. Lietuvos žmonės palaipsniui pripranta skolintis ir skolinasi vis daugiau. Fizinių asmenų kreditavime populiariausios yra būsto ir vartojamosios paskolos. Būsto paskolos sudaro apie 67 proc. visų fiziniams asmenims suteiktų

paskolų, o vartojamosios paskolos – apie 12-15 proc.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą atitinkamų bankų paskolų portfelio sudedamųjų dalių verčių kitimo analizę, tyrimui pasirinktos šios trys, t.y. būsto paskolos, vartojamosios paskolos bei paskolos juridiniams asmenims, bendrojo Lietuvos bankų paskolų portfelio sudedamosios dalys. Šių produktų verčių kitimas teisingiausiai atspindi bendro portfelio vertės pokyčius ir jų tendencijas.

3.5.2. Tyrimo problema, tikslai ir uždaviniai

Išanalizavus Lietuvos bankų paskolų portfelių pasikeitimus bei bankų sistemos paskolų portfelio kokybę nuspręsta atlikti tyrimą, kurio ***problema*** apibrėžiama kaip, *atskirų kreditavimo produktų verčių pokyčių įtakos bendro paskolų portfelio vertės pasikeitimui įvertinimas*.

Atitinkamai buvo suformuluotas toks ***tyrimo tikslas***: *nustatyti, kokiu mastu atskirų kreditavimo produktų verčių pokyčiai sąlygoja bendro bankų paskolų portfelio vertės pasikeitimus.* Nurodytam tikslui pasiekti buvo užsibrėžti šie ***uždaviniai***:

1. Išsiaiškinti sąryšio tarp atskirų kreditavimo produktų verčių pokyčio bei trijų didžiausių Lietuvos bankų, t.y. AB SEB banko, AB banko „Hansabankas“ ir AB DnB Nord banko, paskolų portfelio pasikeitimo stiprumą;
2. Nustatyti tikslų bendro atitinkamo banko paskolų portfelio vertės pasikeitimą, sąlygota kiekvieno kreditavimo produkto vertės pokyčio;
3. Ištirti atskirų kreditavimo produktų verčių pokyčio bei visų Lietuvos bankų paskolų portfelio pasikeitimo ryšio stiprumą;
4. Skaitine išraiška įvertinti bendro Lietuvos bankų paskolų portfelio vertės pasikeitimą, sąlygotą kreditavimo produkto vertės pokyčio;

Įvardinus tyrimo problemą, tikslą bei uždavinius, tikslinga nurodyti ir tyrimo objektą. Akivaizdu, jog atliekamo ***tyrimo objektas*** – *Lietuvos bankų paskolų portfelio vertės bei jos pokyčio priklausomybė nuo kreditavimo produktų verčių kitimo.*

3.5.3. Tyrimo kintamųjų tarpusavio priklausomybės ryšio įvertinimas

Atskirų kreditavimo produktų verčių pokyčių įtakos bendro paskolų portfelio vertės pasikeitimui įvertinimo tyrimo duomenims analizuoti pasirinktas *koreliacinės-regresinės analizės* statistinis-matematinis metodas. Būtent koreliacinė-regresinė analizė ir padeda nustatyti priklausomybės ryšio egzistavimo faktą, šio ryšio stiprumą bei formą tarp faktorinių (nepriklausomų) ir rezultatinių (priklausomų) kintamųjų. Nurodyto tyrimo atveju *rezultatinis kintamasis* – tai *bendras paskolų portfelis*. Kadangi, kaip jau buvo minėta, tyrimas atliktas dviem pjūviais, tikslingas įvardinto

rezultatinio kintamojo sukonkretinimas. Pirmuoju atveju, rezultatiniai kintamieji – tai trijų didžiausių Lietuvos bankų paskolų portfeliai, antruoju - visų Lietuvos bankų paskolų portfelis. *Faktoriniais* šio tyrimo *kintamaisiais* pasirinkti trys bankų kreditavimo produktai – tai *būsto paskolos, vartojamosios paskolos* ir *paskolos juridiniams asmenims* (nurodytų banko produktų pasirinkimo argumentacija pateikta 3.5.1. skyriuje**).**

Koreliacinė analizė padeda nustatyti egzistuojančio ryšio tarp kintamųjų stiprumą. Tam skaičiuojamas tiesinės koreliacijos koeficientas (r), kurio reikšmės ir parodo priklausomybės ryšio stiprumą tarp kintamųjų. Šio koeficiento reikšmių intervalas $-1 \le r \le 1$. Kuo $|r| \to 1$, tuo ryšys stipresnis. Koreliacijos koeficientų interpretacija pateikta 4 lentelėje.

4 lentelė. **Koreliacijos koeficientų interpretacija**

Koreliacijos koeficiento vertė	**Interpretacija**
Iki 0,2	Labai silpna koreliacija
Iki 0,5	Silpna koreliacija
Iki 0,7	Pakankama koreliacija
Iki 0,9	Stipri koreliacija
Virš 0,9	Labai stipri koreliacija

Šaltinis: Bartosevičienė, 2004, 108 p.

Kadangi visais analizuotais atvejais gautų koreliacijos koeficientų reikšmės yra teigiamos, fiksuotina tiesinė kintamųjų tarpusavio priklausomybė. Regresinis ryšys fiksuojamas tuomet, kai kintant nepriklausomo kintamojo reikšmėms, kinta ne absoliutinės, o vidurkinės priklausomo kintamojo reikšmės. Kintamųjų reikšmių kitimo kryptis bei vidurkinių rezultatinio kintamojo reikšmių pasikeitimas nustatomas naudojant dauginės regresijos lygtį:

$$\hat{y}_{Xn} = a_0 + a_1 x_1 + a_2 x_2 + ... + a_n x_n \text{;}$$

Čia: $\hat{y}_{Xn}$ - priklausomas kintamasis (tyrimo atveju – bendras trijų didžiausių bankų/visų Lietuvos bankų paskolų portfelis);

a_0 – laisvasis narys, kuris rodo, kokia bus priklausomojo kintamojo reikšmė, nekintant nepriklausomiems kintamiesiems;

a_1, $a_2 \ldots a_n$ – dauginės regresijos lygties koeficientai, kurie rodo, kiek vidutiniškai pasikeis priklausomojo kintamojo reikšmė, atitinkamo nepriklausomo kintamojo reikšmei pakitus vienu vienetu;

Koreliacijos, kaip ir regresijos analizei atlikti buvo naudojamas *„Excel“* programos paketas. Analizės metu buvo gautos *koreliacijos koeficientų matricos*, kurios pateikiamos 5, 6, 7 ir 8 lentelėse.

Pirmiausia pateikiama koreliacijos tarp trijų didžiausių Lietuvos bankų portfelių bei atskirų kreditavimo produktų verčių koeficientų analizė.

Iš žemiau pateiktos 5 lentelės matyti, kad *koreliacija*, tarp būsto, vartojamųjų paskolų bei paskolų juridiniams asmenims verčių ir bendro ***AB banko „Hansabankas“*** paskolų portfelio, yra *labai stipri*: visų koreliacijos koeficientų reikšmės absoliutiniu didumu viršija 0,9. Labiausiai AB banko „Hansabankas“ paskolų portfelio pasikeitimus lemia būsto paskolos ir paskolos juridiniams asmenims.

5 lentele. **AB banko „Hansabankas“ koreliacijos koeficientų matrica**

	IŠ VISO klientams suteiktos paskolos	*Būsto paskolos*	*Vartojamosios paskolos*	*Paskolos juridiniams asmenims*
IŠ VISO klientams suteiktos paskolos	1			
Būsto paskolos	***0.99997***	1		
Vartojamosios paskolos	***0.9856***	0.9855	1	
Paskolos juridiniams asmenims	***0.9966***	0.9969	0.9939	1

6 lentelė vaizduoja ***AB DnB Nord banko*** koreliacijos koeficientų reikšmių pasiskirstymą. Iš pateiktos informacijos matyti, kad reikšmingo skirtumo tarp apskaičiuotų koreliacijos koeficientų nėra: visų koreliacijos koeficientų reikšmės (absoliutiniu didumu) viršija 0,9 beveik vienodu didumu. Tai reiškia, kad AB DnB Nord paskolų portfelio apimties kitimą vienodai įtakoja tiek būsto ir juridiniams asmenims suteiktų paskolų, tiek vartojamųjų kreditų verčių pasikeitimas. Pažymėtina, jog ir šio banko atveju nustatyta labai stipri koreliacija tarp analizuojamų veiksnių.

6 lentelė. **AB DnB Nord banko koreliacijos koeficientų matrica**

	IŠ VISO klientams suteiktos paskolos	*Būsto paskolos*	*Vartojamosios paskolos*	*Paskolos juridiniams asmenims*
IŠ VISO klientams suteiktos paskolos	1			
Būsto paskolos	***0.9988***	1		
Vartojamosios paskolos	***0.9990***	0.9998	1	
Paskolos juridiniams asmenims	***0.9991***	0.9968	0.9965	1

Analizuojant didžiausio Lietuvos komercinio banko – ***AB SEB banko*** – koreliacijos koeficientų matricą (7 lentelę), atkreiptinas dėmesys į tai, kad šio banko bendrą paskolų portfelį ir jo vertės pasikeitimą labiausiai lemia išduotos paskolos juridiniams asmenims bei būsto paskolos ir tik šiek tiek mažiau, bet vis tiek reikšmingai įtakos vartojamosios paskolos. Kadangi visų koreliacijos koeficientų absoliutinės reikšmės gerokai viršija 0,9, darytina išvada, kad žemiau esančioje lentelėje nurodyti veiksniai koreliuoja itin stipriai.

7 lentelė. **AB SEB banko koreliacijos koeficientų matrica**

	IŠ VISO klientams suteiktos paskolos	*Būsto paskolos*	*Vartojamosios paskolos*	*Paskolos juridiniams asmenims*
IŠ VISO klientams suteiktos paskolos	1			
Būsto paskolos	***0.9809***	1		
Vartojamosios paskolos	***0.9774***	0.9394	1	
Paskolos juridiniams asmenims	***0.9853***	0.9366	0.9923	1

Tikslinga išsiaiškinti, kaip reikšmingai visų Lietuvos bankų paskolų portfelį įtakoja bendrai trijų didžiausių Lietuvos bankų išduotų paskolų pasikeitimas. Koreliacijos koeficientams, pateiktiems 8 lentelėje, apskaičiuoti naudotos suminės trijų didžiausių Lietuvos komercinių bankų išduotų paskolų vertės

8 lentelė. **Koreliacijos, tarp visų Lietuvos bankų paskolų portfelio bei atskirų banko kreditavimo produktų, koeficientų matrica**

	IŠ VISO klientams suteiktos paskolos	*Būsto paskolos**	*Vartojamosios paskolos**	*Paskolos juridiniams asmenims**
IŠ VISO klientams suteiktos paskolos	1			
*Būsto paskolos**	***0.9975***	1		
*Vartojamosios paskolos**	***0.9730***	0.98	1	
*Paskolos juridiniams asmenims**	***0.9868***	0.987	0.994	1

Pagal gautas koreliacijos koeficientų reikšmes matyti, kad, skirtingai nei kiekvieno banko atveju atskirai, aukščiau analizuotų bankų bendrai išduotos būsto paskolos labiausiai nulemia visos Lietuvos bankų paskolų portfelio pasikeitimą. Nemažiau reikšmingai bendrą Lietuvos paskolų portfelį įtakos ir vartojamųjų bei juridiniam asmenims suteiktų paskolų pokyčiai. Kadangi, kaip ir atskirų bankų atvejais, visų koeficientų absoliutinės reikšmės yra gerokai didesnės nei 0,9, fiksuotinas labai stiprus koreliacinis ryšys tarp kintamųjų.

Naudojantis aukščiau analizuotų kintamųjų reikšmėmis (žr. 1 priedą) buvo atlikta regresinė analizė, kurios metu paaiškėjo, jog tarp minėtų veiksnių egzistuoja tiesinė priklausomybė. Buvo gautos skirtingos ***dauginės regresijos lygtys***, kurias tikslinga panagrinėti detaliau. Kaip ir koreliacinės analizės atveju, regresinė analizė pradedama nuo trijų didžiausių Lietuvos bankų rodiklių.

Atlikus ***AB banko „Hansabankas“*** kreditavimo produktų bei bendro portfelio verčių regresinę analizę, gautos 9 lentelėje pateiktos regresijos koeficientų reikšmės bei sudaryta tokia dauginės regresijos lygtis:

9 lentelė. **AB banko „Hansabankas“: regresinės analizės koeficientai ir lygtis**

	Koeficientai
Laisvasis narys *(a0)*	1.995.417,19
Būsto paskolos *(a1)*	2,74
Vartojamosios paskolos *(a2)*	1,01
Paskolos juridiniams asmenims *(a3)*	-0,43

AB banko “Hansabankas” paskolų portfelis = 1.995.417, 19 + 2,74*Būsto paskolos +1,01*Vartojamosios paskolos – 0,43*Paskolos juridiniams asmenims

Iš gautos lygties koeficientų matyti, kad, jei nei vienas iš nepriklausomų kintamųjų, t.y. būsto, vartojimo bei paskolų juridiniams asmenims, skaitinės reikšmės nekistų, AB banko „Hansabankas“ bendras paskolų portfelis siektų 1.995.417,19 tūkst. Lt. Remiantis logika bei koreliacinės analizės metu gautais koeficientais, tiesioginė priklausomybė tarp analizuojamų kintamųjų yra akivaizdi. Dėl šios priežasties, likusieji lygties koeficientai interpretuotini taip: AB bankui „Hansabankas“ išdavus papildomą tūkstantį litų[10] būsto paskolų, bendras paskolų portfelis vidutiniškai išaugtų 2,74 tūkst. Lt. Vartojamųjų paskolų portfeliui išaugus 1 tūkst. Lt, bendra analizuojamo banko paskolų portfelio vidutinė vertė išaugs beveik tiek pat, t.y. 1,01 tūkst. Lt, o 1 tūkst. Lt sumažėjimas verslo kreditų portfelyje bendrą AB banko „Hansabankas“ paskolų portfelį vidutiniškai sumažintų 0,43 tūkst. Lt.

[10] ***Aut.pas.***: pokyčiai visos tyrimo rezultatų analizės metu interpretuojami tūkstančiais, kadangi statistiniai pradiniai tyrimo duomenys pateikti tūkstančiais litų

10 lentelėje pateikiamas AB DnB Nord banko regresinės analizės rezultatai.

10 lentelė. **AB DnB Nord bankas: regresinės analizės koeficientai ir lygtis**

	Koeficientai
Laisvasis narys *(a0)*	6.220.693,37
Būsto paskolos *(a1)*	-2,19
Vartojamosios paskolos *(a2)*	26,01
Paskolos juridiniams asmenims *(a3)*	1,15

AB DnB Nord banko paskolų portfelis = 6.220.693,371 – 2,19*Būsto paskolos + 26,01*Vartojamosios paskolos + 1,15*Paskolos juridiniams asmenims

AB DnB Nord banko atveju, nepardavus nei vienos būsto, vartojamosios bei juridinių asmenų paskolos, bendras paskolų portfelis siektų 6.220.693,37 tūkst. Lt. Būsto paskolų portfeliui sumažėjus 1 tūkst. Lt, bendro paskolų portfelio vertė turėtų vidutiniškai sumažėti 2,19 tūkst. Lt. Analogiškas vartojamųjų kreditų bei paskolų juridiniams asmenims verčių padidėjimas, analizuojamo banko bendrą paskolų portfelį turėtų atitinkamai padidinti 26,01 tūkst. Lt ir 1,15 tūkst. Lt.

AB SEB banko paskolų portfelis siektų 18.107.434,65 tūkst. Lt tuo atveju, jei nebūtų suteikta nei vienos paskolos (žr. 11 lentelę). Papildomai parduotas 1 tūkst. Lt būsto kredito ar paskolos juridiniams asmenims, vidutiniškai padidins AB SEB banko paskolų portfelį atitinkamai 1,67 tūkst. Lt ar 1,51 tūkst. Lt. Vartojamųjų paskolų portfelio sumažėjimas 1 tūkst. Lt didžiausio Lietuvos banko paskolų portfelio vertę vidutiniškai sumažins 9,88 tūkst. Lt.

11 lentelė. **AB SEB bankas: regresinės analizės koeficientai ir lygtis**

	Koeficientai
Laisvasis narys *(a0)*	18.107.434,65
Būsto paskolos *(a1)*	1,67
Vartojamosios paskolos *(a2)*	-9,88
Paskolos juridiniams asmenims *(a3)*	1,51

AB SEB banko paskolų portfelis = 18.107.434,65 + 1,67*Būsto paskolos - 9,88*Vartojamosios paskolos + 1,51*Paskolos juridiniams asmenims

Kadangi trijų didžiausių Lietuvos bankų suminis paskolų portfelis sudaro daugiau nei 67 proc. bendro visų Lietuvos bankų paskolų portfelio, tikslinga atlikti ir visų Lietuvos bankų paskolų portfelio bei bendrai trijų didžiausių Lietuvos bankų išduotų paskolų regresinę analizę. Rezultatai parodyti 12 lentelėje.

12 lentelė. **Lietuvos bankai: regresinės analizės koeficientai ir lygtis**

	Koeficientai
Laisvasis narys *(a0)*	21.550.683,86
Būsto paskolos *(a1)*	-0,02
Vartojamosios paskolos *(a2)*	-2,19
Paskolos juridiniams asmenims *(a3)*	5,50

Lietuvos bankų paskolų portfelis = 21.550.683,86 - 0,02*Būsto paskolos - 2,19*Vartojamosios paskolos + 5,50*Paskolos juridiniams asmenims

12 lentelėje pateikti koeficientai rodo, kad jei nei vienas iš trijų didžiausių Lietuvos bankų nebesuteiktų paskolų, visos Lietuvos bankų paskolų portfelio vertė sudarytų 21.550.683,86 tūkst. Lt.

Fiksuotinas koreliacinės – regresinės analizės rezultatų neadekvatumas, t.y. remiantis logika, sumažėjus/padidėjus vieno iš kreditavimo produktų vertei, tokiu pačiu dydžiu turėtų sumažėti/padidėti ir bendras paskolų portfelis. Gautų rezultatų netikslumas galėtų būti sietinas su papildomų kreditavimo produktų pardavimų, įvairiomis akcijomis: pavyzdžiui, neretai šalia būsto paskolos siūloma nemokamai arba itin palankiomis sąlygomis įsigyti ir kreditinę kortelę su tam tikru kredito limitu, kuris gali būti priskaičiuotas prie vartojimo kreditų.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į skirtingų kreditavimo produktų dalinių grąžinimų sumų (amortizacijos) reikšmę paskolų portfeliui. Išduodamų verslo paskolų sumos paprastai yra didesnės, o terminai trumpesni, tad daliniai šių paskolų grąžinimai gan ženkliai įtakoja banko paskolų portfelio pasikeitimą. Tuo tarpu būsto paskolos išduodamos ilgiausiam terminui, lyginant su kitais kreditavimo produktais, ir akivaizdu, kad šių paskolų mažesni daliniai grąžinimai mažiau įtakoja bendrojo portfelio pasikeitimą. Vartojimo paskolos yra nedidelės ir gan trumpalaikės, tad jų grąžinimas santykinai mažiausiai reikšmingas bendrojo paskolų portfelio pokyčiams.

Šias prielaidas iš dalies patvirtina ir 5, 6, 7 lentelėse patiektų koreliacijos koeficientų reikšmės. Iš apskaičiuotų koreliacijos koeficientų matyti, kad tarpusavyje stipriai koreliuoja, t.y. vienas kitą įtakoja ir nepriklausomi veiksniai. Kita galima netikslumų priežastis – pradiniai statistiniai duomenys, o tiksliau jų netolygi kaita 2005 – 2008 m. laikotarpiu (žr. 1 priedą). Bendri tyrimo rezultatai įrodo, kad bankų paskolų portfelio vertės kaita beveik vienodai priklauso nuo kiekvieno iš kreditavimo produktų verčių pokyčio.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Komerciniai bankai bet kuriuos šalies finansų sistemoje užima ypatingą vietą, nes atlieka svarbiausią funkciją – lėšų perskirstymą šalies ūkyje. Lietuvos komercinių bankų įtaka, pasireiškiantį per kreditavimo funkciją, šalies ekonomikos plėtrai yra labai žymi. Tai įrodo nuolat augantis Lietuvos bankų sistemos paskolų portfelio ir šalies sukurto BVP santykis.

2. Kreditavimas yra komercinio banko aktyvios veiklos pagrindas, ir tik griežtas vadovavimasis kreditavimo principais, tokiais kaip: grąžintinumas, kreditavimo tikslingumas, terminuotumas, diferenciacija, kredito užtikrinimas ir atlygintinumas, bei nuosekli ir gerai parengtą komercinio banko kreditavimo politika, kurios tikslas yra iki minimumo sumažinti kredito riziką, gali užtikrinti sėkmingą ir ilgalaikę komercinio banko veiklą.

3. Sėkmingam kreditavimui, kurį apsprendžia kokybiško, saugaus ir subalansuoto kreditų portfelio suformavimas, yra svarbus aiškiai aprašytas kreditavimo procesas, procedūros bei taisyklės, kurių privalu griežtai laikytis.

4. Ryškiausia bankų sėkmingo kreditavimo veiklos grėsmė – kredito rizika arba tikimybė, kad išduota paskola nebus grąžinta. Bankai turėtų skirti didelį dėmesį kredito rizikai valdyti. Siūlomi svarbiausi kredito rizikos mažinimo būdai: kreditų portfelio diversifikavimas, tinkama skolininko kreditingumo analizė ir probleminių paskolų prevencija.

Autorės nuomone, diversifikuojant portfelį kiekvienas bankas privalo, remdamasis statistiniais tyrimais, ekonominę šalies ir atskirų ūkio sektorių analizę bei specialiųjų atidėjimų dydžių svyravimų duomenimis, nustatyti skolininkų bei skolininkų grupių bendrus kredito limitus. Tačiau tam, kad nustatyti limitai neribotų paskolų gavėjų galimybių gauti paskolą, turėtų būti atsižvelgiama ir į paskolos gavėjo kreditingumą bei finansinę būklę.

Kiekvienam bankui taip pat siūloma nustatyti tam tikrus pagrindinius priimtinos kredito rizikos kriterijus arba normatyvus, tokius kaip konkrečios ūkio šakos įmonių kreditingumą nusakančių finansinių rodiklių reikšmės ar ribos. Šie normatyvai turi būti keičiami priklausomai nuo besikeičiančios rinkos situacijos, tačiau būtina nepažeisti taisyklės, kad išlaikant kreditų kokybės ir kiekybės pusiausvyrą, visuomet turėtų nulemti kredito kokybė.

Vertinant kliento finansines galimybes grąžinti kreditą pagal mokslinėje literatūroje aprašomo vertinimo balais modelį, apimančio tokius faktorius kaip pajėgumas mokėti, finansinė būklė, gebėjimas vadovauti, užstatas ir laiduotojai, kredito struktūra, verslas ir ekonomika, siūloma šį modelį papildyti dar vienu rodikliu – mokėjimu vėlavimu istorija, iš kurios galima spręsti apie įmonės patikimumą bei jos požiūrį į savalaikį įsipareigojimų vykdymą.

5. Lietuvoje egzistuoja tam tikrą komercinių bankų rinkos koncentracija, pasireiškianti trijų stipriausiųjų šalies bankų AB banko „Hansabanas“, AB SEB banko bei AB DnB Nord banko dominavimu daugelyje bankų teikimų paslaugų, tarp jų kreditavimo produktų, rinkoje.

6. Visų Lietuvos bankų bendras paskolų portfelis absoliučiai skaičiais pastaruosius aštuonerius metus nuolat augo, tačiau po 2005 m. augimo tempai lėtėja ir įtakos tam turėjo bankuose griežtėjantys rizikos ir skolininko finansinės būklės vertinimų reikalavimai, mažesnis pirkėjų aktyvumas nekilnojamojo turto rinkoje bei įmonių finansinės būklės blogėjimas susijęs su vis labiau ryškėjančia ekonomine krize.

Lietuvoje paskolų portfelio kokybė išlieka gera, tačiau pradelstų kreditų skaičius auga sparčiau nei paskolų portfelis. Atsižvelgiant į augančią skolintų pinigų kainą (palūkanų normą) bei į šiuo metu atsiradusius ekonominės krizės požymius, galima teigti, kad pradelstų kreditų skaičiai ir toliau augs, tad bankai turi imtis visų įmanomų prevencinių priemonių kreditų negrąžinimo rizikai mažinti, ir viena iš jų griežtinti paskolų išdavimo sąlygas.

7. Iš tyrimo metu gautų koreliacijos analizės rezultatų matyti, kad ir AB DnB Nord banko, ir AB SEB banko paskolų portfelį bei jo vertės kitimą labiausiai lemia paskolos, išduotos juridiniams asmenims, o tiksliau pastarųjų verčių pasikeitimas. AB banko „Hansabankas“ paskolų portfelį stipriausiai įtakoja fiziniams asmenims suteiktos būsto paskolos. Gauti regresijos koeficientai parodė, kad jei trys didžiausi Lietuvos bankai nebeišduotų tyrimo metu analizuojamų kreditavimo produktų, visos Lietuvos paskolų portfelio vertė siektų 21.550.683,86 tūkst. Lt.

LITERATŪRA

1. **Ališauskas L., Vaškelaitis V.** Šiuolaikinės bankų sistemos. - Vilnius: Lietuvos informacijos institutas; 1998. – 55 p.
2. **Адибеков М. Г.** Кредитные операции: классификация, порядок привлечения и учет. - Москва: Консалтбанкнр, 1995.
3. **Andružytė R.** Augantis bankų paskolų portfelis rodo atsigavimą // Verslo žinios, 2001, Nr.137(1047).
4. **Bagdonas E.** Biznio įvadas. – Kaunas: Kauno technologijos universitetas. Paslaugų vadybos katedra, Technologija, 1994.
5. **Banks E.** Credit risk of financial instruments. - Houndmills: Macmillan, 2003,. – 269 p.
6. **Bartosevičienė, V.** Ekonominė statistika. - Kaunas: Technologija, 2004. – 108 p.
7. **Buškevičiūtė E., Mačerinskienė I.** Finansų analizė: mokomoji knyga. - Kaunas: Technologija, 1998. – 246 p.
8. **Долан Э. Дж. и др.** Деньги, банковское дело и денежно-кредитам политика/ Пер. с англ. В.Лукашевича и др. – Санкт-Петербург: Санкт-Петербург оркестр, 1994. - 496 с.
9. **Драбазнина Л. А. и др.** Финансы, денежное обращение и кредит. – Москва: Юнити, 2000.
10. **Dunkman W.E**. Money, credit and banking. - New York: Random House, 1970. – 470 p.
11. **Гамидов Г.М.** Банки и банковская система. – Москва: Банковское и кредитное дело, 1994.
12. **Goodhart C.A.E.** The central bank and the financial system. - Houndmills: Macmillan, 2003. – 528 p.
13. **Heffernan Sh.** Modern banking in theory and practice. - Chichester: Wiley, 1996. – 455 p.
14. **Ivaškevičius D., Sakalas A.** Bankų vadyba: vadovėlis. - Kaunas: Technologija, 1997. – 239 p.
15. **Jasevičienė, F., Valvonis.** Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika // Pinigų studijos. – Vilnius, 2003, Nr. 1.
16. **Katkus V.** Šiuolaikinės bankininkystės principai. - Vilnius, 1998. – 255 p.
17. **Klebanskaja N.** Mažmeninės bankininkystės rinkodara. - Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1998. – 128 p.
18. **Koch T.W. et al.** Bank management.- Fort Worth: The Dryden Press, 2000. – 986 p.
19. **Konsoliduotas PFI balansas.** http://www.lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=7272 &lang=lt [žiūrėta 2008 11 05].
20. **Kredito įstaigų veiklos apžvalgos. http://www.lb.lt/lt/istaigos/veikla.htm** [žiūrėta 2008 11 05].
21. **Лаврушин О.И.** Банковское дело. - Москва: Финансы и статистика, 2000.

22. **Leipus, R., Valužis, M.** Kredito rizika kaip pasirinkimo sandoris // Pinigų studijos. – Vilnius, 2006, Nr. 1.
23. **Lietuvos banko 2007 metų ataskaita.** [PDF HTML kopija]. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/ ataskaitos /ataskaita2007.pdf [žiūrėta 2008 11 05].
24. **Lietuvos banko 2007 m. pranešimas teikiamas Lietuvos Respublikos Seimui.** [PDF HTML kopija]. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pranesimas_seimui/pranesimas_2007.pdf [žiūrėta 2008 11 05].
25. **Lietuvos bankų asociacijos statistika.** http://www.lba.lt/index.php/lt/29775/ [žiūrėta 2008 11 05].
26. **Lietuvos banko statistiniai duomenys**. http://www.lb.lt/lt/statistika/index.htm [žiūrėta 2008 11 05].
27. **Lietuvos banko valdybos nutarimas „Dėl maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvų“**. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=171953 &p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2008 11 05].
28. **Lietuvos banko valdybos nutarimas „Dėl minimalių paskolų vertinimo reikalavimų patvirtinimo“** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=260583&p_query =&p_tr2= [žiūrėta 2008 11 05].
29. **Lietuvos makroekonomikos apžvalga**, Nr. 33, SEB bankas, Vilnius, 2008, 31 p.
30. **Lietuvos makroekonomikos apžvalga**, Nr. 32, SEB bankas, Vilnius, 2008, 43 p.
31. **Lietuvos Respublikos bankų įstatymas.** http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc _l?p_id=325067&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2008 11 05].
32. **Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas** – Vilnius: Mūsų Saulužė, 2004. – 448 p.
33. **Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas**. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska. showdoc_l?p_id=183130 [žiūrėta 2008 11 05].
34. **Martinkus B., Žilinskas V.** Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai: mokomoji knyga – Kaunas: Kauno technologijos universitetas. Finansų katedra, 2001. – 261 p.
35. **Маркова О.М. и др.** В.Н. Коммерческие банки и их операции. - Москва , 1995.
36. **Масленчеков Ю.С.** Финансовый менеджмент в коммерческом банке. – Москва: Перспектива, 1996.
37. **Mačerinskienė I., L. Ivaškevičiūtė.** Banko paskolų portfelio valdymo tyrimo metodologiniai aspektai // Socialiniai mokslai. – Šiauliai, 2000, Nr. 5(26).
38. **Pagrindiniai bankų veiklos rodikliai 2008/9.** [PDF HTML kopija]. http://www.lb.lt/lt/leidiniai /mazasis/mazasis_0809.pdf [žiūrėta 2008 11 05].
39. **Paskolos ekonominėms veikloms.** http://www.lb.lt/statistics/statbrowser.aspx?group=7260 &lang=lt&orient=vert [žiūrėta 2008 11 05].
40. **Paskolų nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams likučiai ir jų palūkanų normos.** http://www.lb.lt/stat_pub/statbrowser.aspx?group=7281&lang=lt [žiūrėta 2008 11 05].

41. **Peper G.T.** Money, credit and asset prices. - London: New York: St.Martin's Press, 2004. – 304 p.
42. **Radice F.** Banking transactions. - London: Macmillan, 1995. – 180 p.
43. **Ramanauskas, T.** Bankų kredito didėjimas makroekonominiu požiūriu // Pinigų studijos. – Vilnius, 2005, Nr. 3.
44. **Rutkauskas A.V.** Finansų rinkos ir institucijos: vadovėlis studijuojantiems finansus. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas, 1998. – 420 p.
45. **Сенчалова В. К., Архипова А. Н.** Финансы, денежное обращение, кредит. – Москва: Проспект, 2000.
46. **Smalenskas G.** Finansai III dalis. - Vilnius: Homo Liber, 2002.
47. **Suteiktos naujos paskolos nefinansinėms korporacijoms ir namų ūkiams ir jų palūkanų normos**. http://www.lb.lt/stat_ pub/statbrowser.aspx?group=7279&lang=lt [žiūrėta 2008 11 05].
48. **Šadžius L.** Lietuvos komercinių bankų raida 1988-2004 m. - Vilnius, 2005, - 224 p.
49. **Statistikos departamento duomenys**. http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M2010201&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=5994&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14= [žiūrėta 2008 11 05].
50. **Taraila S**. Kreditavimas. - Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 1998. – 175 p.
51. **Terleckas V.** Lietuvos bankininkystės istorija, 1918-1941. - Vilnius: Lietuvos banko Leidybos ir poligrafijos sk., 2000. – 444 p.
52. **Terleckas V.** Pinigai Lietuvoje, 1915-1944. - Vilnius, 1992. – 195 p.
53. **Terleckas V.** Pinigų apyvarta ir kreditas: vadovėlis ekonomikos profilio technikumų moksleiviams. - Vilnius: Mintis, 1988. - 40 p.
54. **Uosis S. ir kt.** Lietuvos pinigų ir kredito sistemos koncepcija. - Vilnius: Žinija, 1989. - 39 p.
55. **Valvonis V.** Šiuolaikinis kredito rizikos vertinimas banke: paskolų portfelio rizika ir ekonominio kapitalo pasiskirstymas // Pinigų studijos. – Vilnius, 2006, Nr. 2.
56. **Vaškelaitis V.** Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika: mokėjimo priemonės ir technologijos, atsiskaitymų rizika ir jos valdymas. - Vilnius: Eugrimas, 2001. – 433 p.
57. **2007 m. bankų statistikos metraštis.** [PDF HTML kopija]. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/metrastis/metrastis2007.pdf [žiūrėta 2008 11 05].
58. **2008 m. kovo mėn. Lietuvos banko pranešimas Lietuvos Respublikos Seimui**. [PDF HTML kopija]. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pranesimas_seimui/pranesimas_2008_1.pdf [žiūrėta 2008 11 05].

Milovienė L. Kreditavimo sistema. Kreditavimo produktai, procesas bei procedūros / verslo nuosavybės ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas lekt. G.Preidys .- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2008. - 76 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe ištirti bei įvertinti Lietuvos komercinių bankų pagrindiniai kreditavimo sistemos elementais, tokie kaip kreditavimo procesas, procedūros bei paskolų portfelis, išsiaiškinti sėkmingą kreditavimo veiklą įtakojantis veiksniai ir pateikti pasiūlymai dėl tobulintinų šios sferos aspektų. Ištirtos šalies bankų paskolų portfelio kitimo tendencijos bei nustatytas jo priklausomybės nuo atskirų kreditavimo produktų verčių mastas. Pirmoje darbo dalyje nagrinėtas bankininkystės atsiradimas, raida bei vaidmuo finansų sektoriuje. Antrojoje darbo dalyje pateiktas įvairių literatūros šaltinių kreditavimo tema analizė, apžvelgta komercinių bankų kreditavimo sistemos esmė ir principai bei aptarti banko kreditavimo politikos pagrindiniai aspektai. Trečiojoje darbo dalyje apžvelgta esama Lietuvos komercinių bankų kreditavimo sistema, išskirti stipriausieji šalies bankai, aptariamos pagrindinių kreditavimo produktų savybės bei išanalizuojamas verslo kreditų suteikimo procesas. Taip pat čia ištirti bendrojo visų Lietuvos bankų paskolų portfelio bei didžiausių Lietuvos komercinių bankų AB banko „Hansabankas“, AB SEB banko, ir AB DnB Nord banko paskolų portfelių kitimą įtakojantys atskirų kreditavimo produktų verčių pokyčiai.

Pagrindiniai žodžiai: kreditavimo sistema, kreditavimo politika, kreditų formos, kreditavimo produktai, kreditų teikimo procesas, kreditavimo rizika, paskolų portfelis.

Milovienė L. Lending system: products, process and procedures / Master's work in Economics of business property. Supervisor lekt. G.Preidys .- Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris university, 2008. – 76 p.

ANOTATION

This master thesis evaluates and analyses main elements of Lithuanian commercial banks' lending system, such as lending process, its procedures and portfolio, ascertains all factors essential to guarantee successful lending, provides suggestions for development of those lending aspects that need improvement, analyses trends of national loans portfolio dynamics and determines portfolio's reliance on the values of separate lending products. The first part contains study of the origin of banking system as a whole, its further development and its role in financial sector. The second part provides comparative analysis of literature on lending topic, presents the review of core and principals of lending system and main aspects of credit policy. The third part overviews present lending system of Lithuanian commercial banks, highlights the best performing banks of Lithuania, analyses features of basic credit products and lending process itself. Also the analysis of reliance of total country's and three biggest Lithuanian commercial banks' loan portfolios on the change in the values of separate lending products is provided.

Key word: lending system, credit policy, types of loans, lending products, lending process, risk of lending, loans portfolio.

Milovienė L. Kreditavimo sistema. Kreditavimo produktai, procesas bei procedūros / verslo nuosavybės ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas lekt. G.Preidys .- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2008. - 76 p.

SANTRAUKA

Svarbiausia ekonomikos vystymosi sąlyga yra finansinės sistemos pastovumas, kurios branduoliu galima vadinti komercinę bankininkystę. Komercinių bankų kreditavimo sistema leidžia efektyviai paskirstyti lėšas šalies ūkyje, o tai savo ruožtu skatina valstybės ekonomikos augimą.

Darbo tikslas - ištirti bei įvertinti Lietuvos komercinių bankų pagrindinius kreditavimo sistemos elementus, išsiaiškinti sėkmingą kreditavimo veiklą įtakojančius veiksnius ir pateikti pasiūlymus dėl tobulintinų šios sferos aspektų.

Šiam tikslui pasiekti iškelti tokie uždaviniai: įvertinti komercinių bankų padėtį Lietuvoje bei supažindinti su jų teikiamų pagrindinių kreditavimo produktų rūšimis bei esminėmis suteikimo sąlygomis; išanalizuoti vieno Lietuvos didžiausių komercinių bankų kreditų teikimo proceso etapus bei procedūras; įvertinti kreditavimo rizikos mažinimo būdus bei surasti tobulintinus šios sferos aspektus; pateikti šalies bankų paskolų portfelio ir jo kokybės kitimo tendencijų analizę bei ištirti bendrojo šalies paskolų portfelio ir trijų didžiausių Lietuvos bankų portfelių priklausomybę nuo atskirų kreditavimo produktų verčių pokyčio.

Siekiant darbo tikslo bei vykdant iškeltas užduotis buvo pasitelkti tokie tyrimo metodai: statistinių duomenų palyginamosios analizės bei grafinio vaizdavimo tyrimo metodai, indukcijos, abstrakcijos, lyginimo ir analizės, o taip pat statistiniai-matematiniai metodai.

Esamos Lietuvos bankų padėties įvertinimas parodė jų didelę reikšmę Lietuvos ekonomikai ir ypač svarbų kreditavimo veiklos vaidmenį. Bankai turėtų skirti didelį dėmesį kredito rizikai valdyti. Šiam tikslui pasiekti siūlomi keletas įrankių: tam tikrų pagrindinių priimtinos kredito rizikos kriterijų arba normatyvų nustatymas bei taip pat nuolatinis naudojamų skolininko kredito rizikos vertinimo modelių tobulinimas.

Atlikta koreliacinė analizė parodė, kad AB DnB Nord banko ir AB SEB banko paskolų portfelį labiausiai įtakojo paskolos juridiniams asmenims, o AB banko „Hansabankas“ - fiziniams asmenims suteiktos būsto paskolos. Gauti regresijos koeficientai parodė, kad jei trys didžiausi Lietuvos bankai nebeišduotų tyrimo metu analizuojamų kreditavimo produktų, visos Lietuvos paskolų portfelio vertė siektų 21.550.683,86 tūkst. Lt.

Milovienė L. Lending system: products, process and procedures / Master's work in Economics of business property. Supervisor lekt. G.Preidys .- Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris university, 2008. – 76 p.

SUMMARY

The main condition of the economics development - is stability in financial system. The core of the mentioned system might be called commercial banking. Commercial banks' lending system leads to effective resources allocation for country's economy thus stimulating its the growth.

The goal of this master thesis - is to examine and evaluate the main elements of lending system, point out factors that effect the lending itself and its success, provide suggestions for improving the aspects of lending system.

For seeking the above mentioned goal the following tasks were formed: to evaluate currant situation of commercial banks in Lithuania and to present main types of their lending products as well as essential granting conditions; to analyse one of the biggest commercial bank's in Lithuania granting process and its procedures; to evaluate the risk and quality of lending process by highlighting their movement trends and finally to analyse the reliance of total country's and three biggest Lithuanian commercial banks' loan portfolios on the change in the values of separate lending products.

For achieving master thesis goal and tasks the following research methods were brought in: comparable analysis of statistics, graphical statistical data manipulation, fundamental research methods, such as induction, abstraction, and statistical-mathematical research method.

The evaluation of currant situation in Lithuanian commercial banks' system and their lending procedures showed their significant weight and role for the whole economics of Lithuania. Banks should pay more attention for credit risk management. One of the possible ways to manage the mentioned risk is to set clear criteria and norms for evaluating acceptable risk level and to provide permanent improvements of risk evaluation models that are used in practice.

The correlation analysis and its results showed that the total loans portfolio of DnB Nord bank and SEB bank would be mostly affected by corporate loans, and the loans' portfolio of „Hansabankas" bank would by highly influenced by loans granted to private customers. According to the value of correlation ratio the following conclusion was made: if three biggest commercial banks in Lithuania decide not to grant any loans the value of the total loans portfolio of Lithuania would be 21.550.684 thou. LTL.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Koreliacinės regresinės analizės pradiniai duomenys

sumos, tūkst.Lt.

AB bankas "Hansabankas"

Laikotarpis	*IŠ VISO klientams suteiktos paskolos*	Būsto paskolos	Vartojamosios paskolos	Paskolos juridiniams asmenims
2005	***6.100.709***	1.888.223	407.698	3.473.613
2006	***9.266.154***	3.140.267	709.037	4.808.113
2007	***13.432.887***	4.841.738	1.009.691	6.680.638
2008 IIIQ	***15.031.474***	5.468.797	1.028.976	7.005.440

AB DnB NORD bankas

Laikotarpis	*IŠ VISO klientams suteiktos paskolos*	Būsto paskolos	Vartojamosios paskolos	Paskolos juridiniams asmenims
2005	***3.749.607***	1.010.054	370.314	2.214.809
2006	***5.818.144***	1.632.686	452.899	3.329.401
2007	***8.679.783***	2.472.887	577.942	4.586.872
2008 IIIQ	***11.113.346***	3.055.736	662.057	5.908.778

AB SEB bankas

Laikotarpis	*IŠ VISO klientams suteiktos paskolos*	Būsto paskolos	Vartojamosios paskolos	Paskolos juridiniams asmenims
2005	***8.709.215***	1.998.449	220.095	6.183.501
2006	***13.301.177***	2.626.243	429.144	9.890.242
2007	***17.751.191***	4.496.574	600.468	11.884.835
2008 IIIQ	***21.187.016***	5.501.830	634.626	13.268.761

Trys didžiausi Lietuvos bankai

Laikotarpis	*Bendras visų Lietuvos bankų portfelis*	Būsto paskolos	Vartojamosios paskolos	Paskolos juridiniams asmenims
2005	***25.957.202***	4.896.726	998.107	11.871.923
2006	***38.641.146***	7.399.196	1.591.080	18.027.756
2007	***56.746.402***	11.811.199	2.188.101	23.152.345
2008 IIIQ	***70.273.734***	14.026.363	2.325.659	26.182.979